

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

Denizli

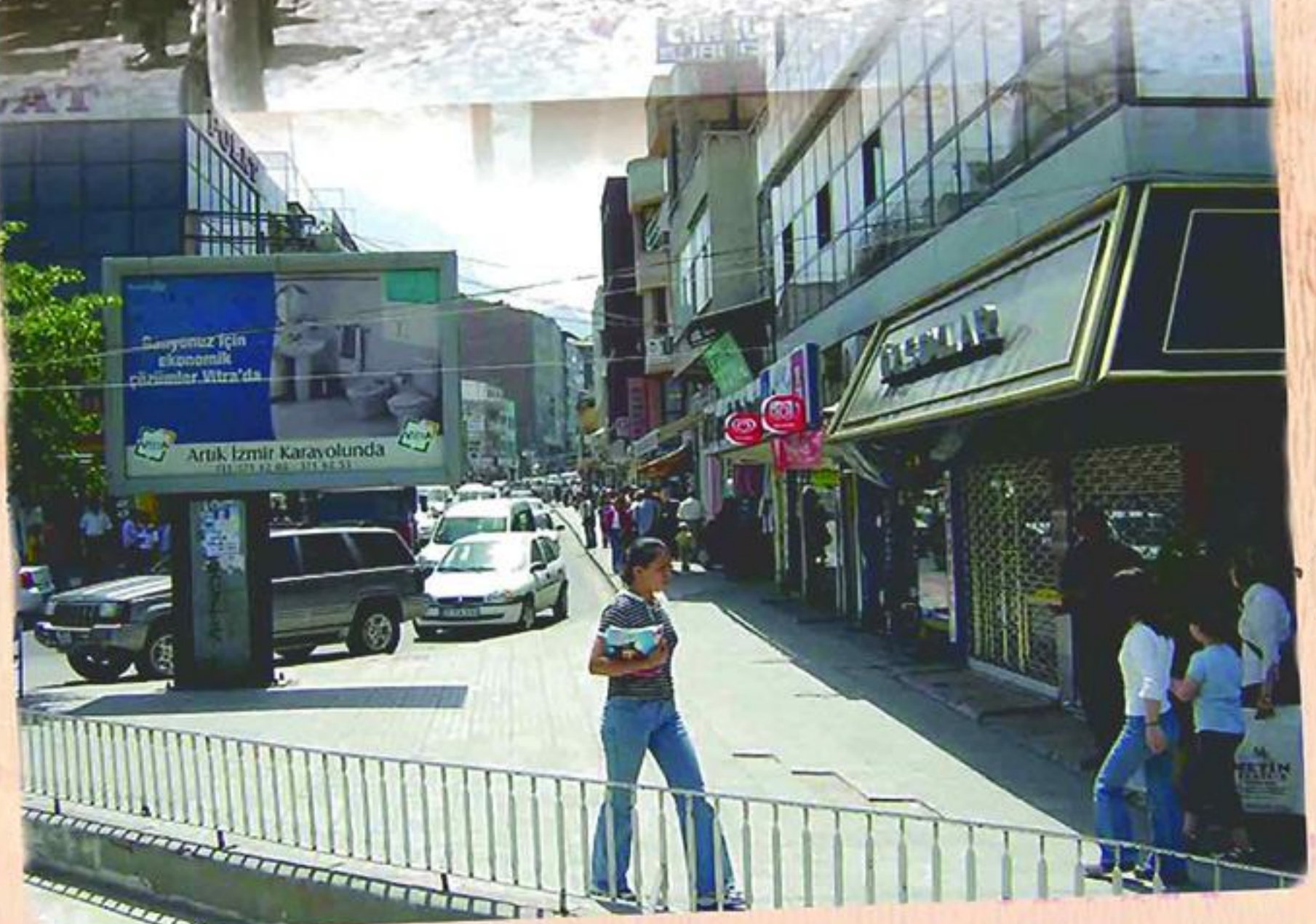
Yerel Tarih ve Kültür Dergisi

Sayı:2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2004)

- Denizli'de Depremler
- İbrahim Çallı
- Denizli'de Mevlevilik
- Raşit Özkardeş
- Kıbrıs Gazisi Turgut Bozkurt'la Söyleşi
- Denizli'de Tabaklık
- Denizli Yöresinden Kelimeler

ISSN: 1304-6608

Bayramyeri - 1935

Bayramyeri - 2004

Vakıf Adına Bir Kaç Söz...

Sevgili Denizli'liler,

Son 20-25 yıl boyunca hem dünyada hem de Türkiye'de yaşanan gelişmeler, yaşamlarımızı adeta yeniden biçimlendiriyor. "Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Berlin Duvarı'nın yıkılması, küreselleşme, dijitalleşme ve Yeni Dünya Düzeni" bunlardan sadece bazıları...

Ülkelerin, kurumların, şirketlerin ve hatta bireylerin bile bu yeni yaşam şeklini çok iyi okumaları ve kendi beklentilerine, hedeflerine yönelik doğru pozisyon almaları "var olmak" için bir gerekliliktir. Tabii, bu gereklilik hiçbir şekilde bir esaret ve eziyet haline dönüşmemelidir.

Günümüzde hepimiz gerek ekonomik, gerekse siyasal ve sosyolojik olarak dışa açığız. Dünya ile entegrasyonu sağlarken, bizi biz yapan yerelliğimizden, geleneğimizden, manevi değerlerimizden ödün vermemeli, aidiyet duygumuzu yitirmemeli ve sosyal sorumluluklarımızı ihmal etmemeliyiz.

"Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi" işte böyle bir gereksinimden ve düşünceden doğdu. Gönüllülük esasına dayanan bir çalışma azmi, yaratıcılık ve büyük bir özveriyle bir araya gelen Denizlili dostlarımıza; biz de, Cafer Sadık Abaloğlu Eğitim ve Kültür Vakfı olarak, bu derginin çıkarılması konusunda destek olmaya ve üzerimize düşen görevi yerine getirmeye karar verdik. Denizli sevdalısı olan bu arkadaşlarımıza verdiğimiz bu katkı, bundan sonraki sayılarda da memnuniyetle devam edecektir.

Birinci sayıyla ilgili aldığımız olumlu tepkiler ve tebrikler bizleri çok memnun etti ve bize, gelecek için umut verdi. Umarım elinizde tuttuğunuz bu ikinci sayı da beğeninizi kazanır. Derginin içeriğinden de anlaşılacağı gibi; amacımız, zamanın acımasızlığı içinde kaybolan değerlerimizin, kültürel ve tarihi zenginliğimizin, yöresellik bilincinin gelecek kuşaklara yazılı bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Ancak bunun için hepinizin yapıcı eleştirilerine, görüşlerine, katkılarına, bilgi ve belgelerine, zihinsel arşivlerine gereksinim duymaktayız. Bizler, dünün ve bugünün Denizli'sini gelecekte de yaşatabilmek için, bu dergiyi hep beraber yarınlara taşıyabilmek ümit ve heyecanı içerisindeyiz.

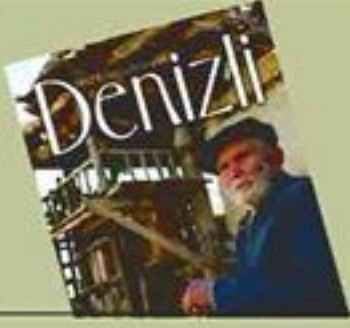
Başta derginin yayın kurulu ve yazarları olmak üzere, bu dergiye emeği geçen herkesi en içten duygularıyla kutluyor, siz okuyucu dostlarıma saygılar sunuyorum...

Ali ABALIOĞLU

Mütevelli Heyeti Başkanı

Cafer Sadık Abaloğlu Eğitim ve Kültür Vakfı

Geçmişten Günümüze
DENİZLİ
Yerel Tarih ve Kültür Dergisi
(Üç aylık dergi)

CAFER SADIK ABALIOĞLU
EGİTİM VE KÜLTÜR VAKFI

Adına
İmtiyaz Sahibi
M. Ali Abalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni
Ömer Gökmen (Sorumlu)

Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Önder Göçgün

Editör
Süleyman İnan

Yayın Kurulu
Önder Göçgün
Ömer Gökmen
Faruk İnceoğlu
Coşkun Önen
Süleyman İnan
Metin Türkteş

Grafik Tasarım -Montaj

MacArt
GRAFİK*BASIM*TANITIM

Atatürk Bulvarı 1581 Sk. No:1 /23
Ağahan İşhanı DENİZLİ
Tel: 0.258.265 96 24
Baskı: Çağrı Ofset

Kapak Fotoğrafı
Beylerli - Çardak
(Fotoğraf Mehmet Çakır'a ait)

Yazışma Adresi
Geçmişten-Günümüze
DENİZLİ Dergisi
Cafer Sadık Abalıoğlu
Eğitim ve Kültür Vakfı
İstasyon Cad. No:6
20100 DENİZLİ
www.abalioglu.com.tr

Yazılar, yazarların yasal sorumluluğu altındadır.
Gönderilen yazılar, geri gönderilmez.
Dergide yayımlanan yazılı ve dokümanların
bir kısmının veya tamamının her hangi bir
ortamda yeniden yayımlanması için
izin gerekmektedir.

Merhaba

Sevgili okurlar,

Derginizin ikinci sayısı ile karşınızdayız. Bu sayıda da –elimizden geldiğince- ilginizi çekecek yazılara yer vermeye çalıştık. Amacımız ve gayretimiz, daha sıcak, daha yerel olabilmek yönündedir. Derginin daha bir Denizli rengine, daha bir Denizli kokusunda olabilmesi ancak sizlerin de katkılarıyla gerçekleşebilir. Esasen yerel tarih dediğimiz olgu da sizlerin anılarınızdır bir anlamda. Ailelerinizin tarihidir, mahallenizin tarihidir, mesleğinizin tarihidir ve albümlerinizdeki fotoğraflardır. Önemli önemsiz demeden, Denizli'ye dair her şeyi derginizle paylaşınız; anlatacaklarınız varsa, derginiz sizi dinleyecek, yazacaklarınız varsa okuyacak ve okutacaktır. Ayrıca derginizi mümkün olduğunca çok hemşehrımızın okumasını sağlayınız; daha da önemlisi eleştiriniz, yönlendiriniz.

İlk sayımızı sunarken '*Bu dergi ortaya getirilmiş bir havuzdur*' demiştik; aynı zamanda bir araçtır da. Bu havuzu yeterince ve gereğince doldurur ve bunu sürdürebilsek, Denizli'miz için çok daha iyi, çok daha ileri sonuçlar elde edebileceğimizi hep birlikte göreceğiz.

Geçmişten Günümüze DENİZLİ Dergisi hiç bir profesyonel katkı olmaksızın hazırlanmaktadır. Derginin basımını da vakıf üstlendiğinden parasız olarak dağıtılması mümkün oluyor. Ancak bu olanağın, aynı zamanda –piyasada satılmaması nedeniyle- dergiye ulaşabilmeyi kısıtlayıcı bir durum yarattığının farkındayız. Bu sayımızda da bu sorunu çözdüğümüzü söyleyemiyoruz, ama en kısa sürede işe yarar bir yöntem bulmaya çalışacağız. Geçici önerimiz, dergiye ilgi duyan okuyucularımızın, telefon veya mektupla ad ve adreslerini bildirerek dağıtım listesinde yer almalarıdır.

Her iyi ve güzel şeyi fazlasıyla hakettiğine inandığımız Denizli'miz için, umutlarımızı daima taze tutacak ve gayretlerimizi de hep birlikte ve de arttırarak sürdüreceğiz. Yeni sayılarda da birlikte olmak dileğiyle...

Saygılarımızla.

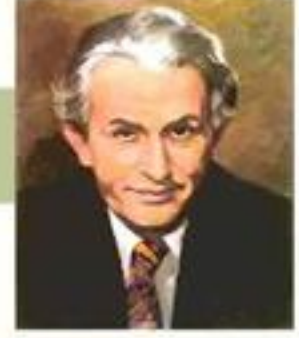
Ömer Gökmen

Düzeltilme:

Dergimizin ilk sayısının 15. sayfasında yer alan Doğan (Külahçı) Un Fabrikası fotoğrafının altındaki bilgi notunda, değirmenin yeri yanlışlıkla "... Endüstri Meslek Lisesi'nin olduğu yerdeydi" biçiminde geçmiştir. Doğrusu, "Topraklık Mahallesi İbrahim Çallı İlköğretim Okulu'nun batısındadır" şeklinde olmalıydı. Bu konuda bizleri uyaran okuyucularımıza özellikle Emekli Öğretmen Enver Bilki'ye teşekkür ederiz.
Editörün notu.

İçindekiler

4 Denizli'den İstanbul'a: Ressam İbrahim Çallı
Sadettin Sarı

9 Denizli İl Merkezi ve Yakın Çevresinde Oluşan Depremler
Yahya Özpınar

12 Mevlevilerin Batı Anadolu'ya Açılan Kapısı:
Denizli
M. Yaşar Ertaş

16 Kentin Canlı Bellekleri: Raşit Özkardeş
Ömer Gökmen

18 Denizli İlinde Boy Adlarından Kaynaklanan Orun Adları - 1:
Bayat, Beydilli, Çandır
Levent Kurgun

20 Fotoğraf
Coşkun Önen

22 Denizli'den Yetişen Değerler: Fahri Akçakoca
Önder Göçgün

26 Denizli'de Debbağlık (Tabaklık - Dericilik)
Metin Türктаş

29 Babadağ'ın Sırrı
Şerif Kutludağ

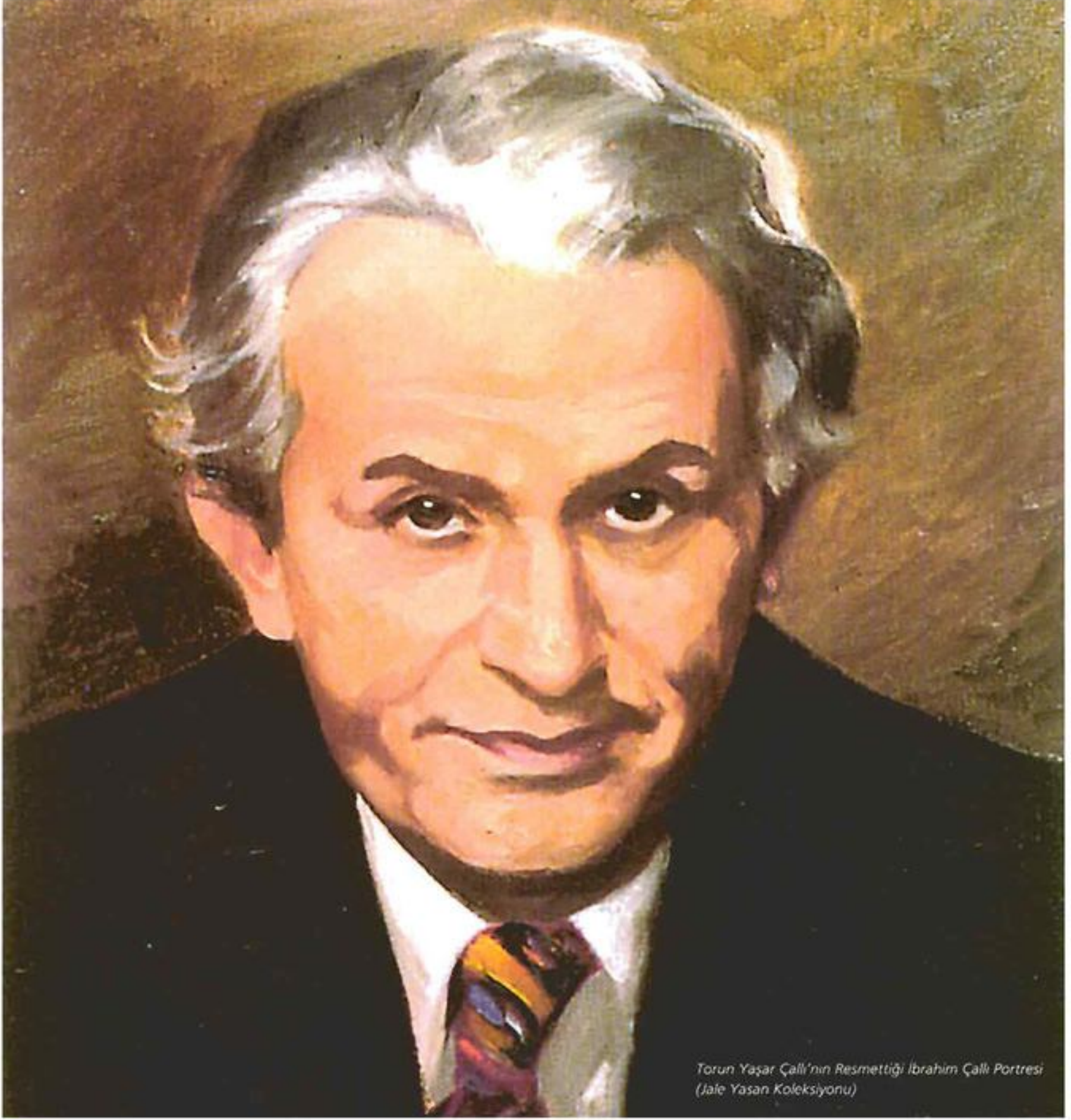

32 Kıbrıs Barış Harekatı Gazisi Turgut Bozkurt Gözüyle
Kocatepe Muhribi ve Yaşananlar
Ercan Haytoğlu

37 Denizli ve Yöresinden Kelimeler - 1
Turgut Tok

39 Kitap Tanıtımı
Süleyman İnan

*Torun Yaşar Çallı'nın Resmettiği İbrahim Çallı Portresi
(Jale Yasan Koleksiyonu)*

Denizli'den İstanbul'a: Ressam İbrahim ÇALLI

Sadettin SARI*

“İbrahim Çallı, çağının kalburüstü sanatçılarında Çallı kuşağı adını verdirecek kadar büyük bir değerdi. O, hayatı bir devir olan insanlardandı. Onun, çok zaman mübalâğa edilen bohem hayatı, ancak teferruattır. Asıl olan, karşımızda bugün dahi dev azameti ile duran büyük sanattır. O, ressamlarımız içinde kendi adına bir müze kurulmasını hak etmiş bir sanatçımızdır”.

Türk resmi denince, sanatla yakından ya da uzaktan ilgili pek çok kimsenin aklına Ressam İbrahim Çallı gelmektedir. Anadolu'nun bağrından yetişmiş tam bir halk çocuğu olan Çallı, resim sanatımızın yakın tarihi içinde adı en çok duyulan ve artık halka mal olmuş bir ressamımızdır. Bugün, Türk sanatında Çallı'nın adıyla nitelenen bir kuşaktan söz ediliyorsa, bunda Çallı'nın çocukluğundan itibaren yaşadığı deneyimlerinden kaynaklanan renkli siması ve zaman içinde resimleriyle yaygınlaşan sanatçı kimliğinin payı vardır. Bunun sonucunda da bir döneme damgasını vurmaya başarmıştır.

Bu büyük sanatçının hayat öyküsü 13 Temmuz 1882 yılında Çal'da başlar. Babası, kasap Osman Efendi'dir. Çallı, anne ve babasını çok küçük yaşta kaybeder. Ana ve babasının ölümünden sonra amcasının koruması altında yaşamını sürdüren Çallı, ilk ve orta öğrenimini memleketinde tamamlamıştır.

Ondaki resim merakı da bu yaşlarda başlamıştır. Ölümünden kısa bir süre önce, yakın bir dostuna anlattığı ses bandına kaydedilmiş olan notlarda; ilkokulu Çal'da okurken, pabuçlarını, mahallesindeki bir Rum kunduracıya pençelettiği sırada, dükkânın duvarlarındaki Köroğlu-Ayvaz resimlerinin kendisini çektiğini, eve gelince hep bu resimleri düşündüğünü, altı tirşe üstü beyaz badanalı odaların duvarlarına siyah kalemle Köroğlu-Ayvaz resimleri çizdiğini, her defasında da ailesinden duvarları kirlettin diye "zilgıt" yediğini anlatır (Naci, s.3690).

Bu olay Çallı'nın daha küçük yaşlarda resim yapmaya merak sardığını göstermektedir.

Yeşil Elbiseli Kadın (İstanbul Resim ve Heykel Müzesi)

Akademide İbrahim Çallı ve öğrencileri

Akademi Bahçesinde Çallı ve Arkadaşları

Gene kendi bildiği, anladığı biçimde kendi kendine resim yapmaya devam ederken, içinde uyanan ve gittikçe dozunu arttıran sanat tutkusuyla yanıp tutuşuyor, fakat bu engin isteğini gerçekleştirecek bir yol bulamıyordu. Nasıl düzluğe çıkacak, yeteneğini nasıl değerlendirecekti? İşte bunları hiç, ama hiç bilemiyordu. Bu durumda elinden tutulması, desteklenmesi, böylece kabuğunu kırıp dış dünyaya açılması gerekiyordu. Bu desteği kim, nasıl yapacaktı? Bir kere doğup büyüdüğü kasabada çağın ölçülerine göre yeterli bir kültür ve sanat çevresi yoktu. Bundan ayrı olarak da yakın çevresini oluşturan kişiler arasında kendisi ile ilgilenecek anlayışlı ve ekonomik gücü yerinde bir kimse bulamadığı gibi, o da kasaba halkının başlıca uğraşı olan tarım ve küçük sanat işlerine karşı ilgi duymuyordu.

Ancak onu bir bakıma şanslı sayabiliriz. Çünkü, imparatorluk dönemi Türkiye'sinin aydın sınıfı içerisinde çok büyük bir yer tutan ordu mensubu subaylar batılı anlamda eğitim gördüklerinden aralarında resimle ilgilenenler de bulunuyordu. İşte o dönemin (yedek ordu birliği) biçiminde tanımlayabileceğimiz, Çal'daki redif alayına atanan asker resamlardan İzzet

Karacabey ile İhsan Çanakkaleli'nin Çallı'yı orada tanıyıp yakınlık gösterdiklerini görüyor ve bunlardan Süvari İzzet Karacabey'in onu, İzmir'den bir vapura bindirerek İstanbul'a götürdüğünü (Elibal, s.85) öğreniyoruz. İbrahim Çallı'nın (ilk eşi Ayşe Hanımdan olan kızı Sârâ Hanımın oğlu) torunu Ressam Yaşar Çallı (d.1941), dedesinin Denizli'nin Çal ilçesinden kalkıp İstanbul'a gidişini şöyle anlatıyor: "16-17 yaşlarında Çal'dan çıkışı çok enteresandır. Çallı ile Fransa'da hukuk tahsil eden Piroğlu İbrahim anlatmıştı: 17 yaşlarında o devirde Çal'da ve hiçbir yerde içkili âlem yapmak mümkün değildir. Çallı ve arkadaşları Çal'ın 4-5 kilometre dışındaki Kumral vadisindeki bağ evine giderler. Bir tatar arabası bulurlar, ekmeğini, yoğurdunu peynirini yani erzaklarını alırlar. Tabii o devirde alkol olarak şarap bulurlar. Tabii sakilik yapsın diye bir de hanım alırlar yanlarına eğlenmek ve oynamak için. Bunlar altı arkadaşlırlar. Arabacıyı geri gönderirler ve yiyip içip eğlenirler. Sabaha karşı saat 3-4 civarı, hepsi de sarhoş; hanım da hem sarhoş, hem de topluca, iri yarı birisi. Öbürleri ise 16-17 yaşlarında daha çocuktur. Artık Çal'a dönme zamanıdır. Akılları başlarına gelir ama hanım yürüyecek halde değildir; orada da bırakamazlar. Aralarında kur'a çekerler. Kur'a İbrahim'e çıkar. Kadını sırtlayarak veya herhangi bir şekilde Çal'a götürüp evine teslim edecektir. Bu işi de gün ağarmadan yapacaklardır. Güç bela, zorla kadını Çal'a götürürler. Ertesi gün hemen arkadaşları arasında "Sıdika'nın da hamallığını yaptı İbrahim" diye alaylar başlar. İbrahim bunu onur meselesi yapar. O bağ evini ve babasından kalan arazisini satarak çıkıp gider İstanbul'a". (Torunu Yaşar Çallı ile yapılan görüşme, Ankara 5 Ocak 1994).

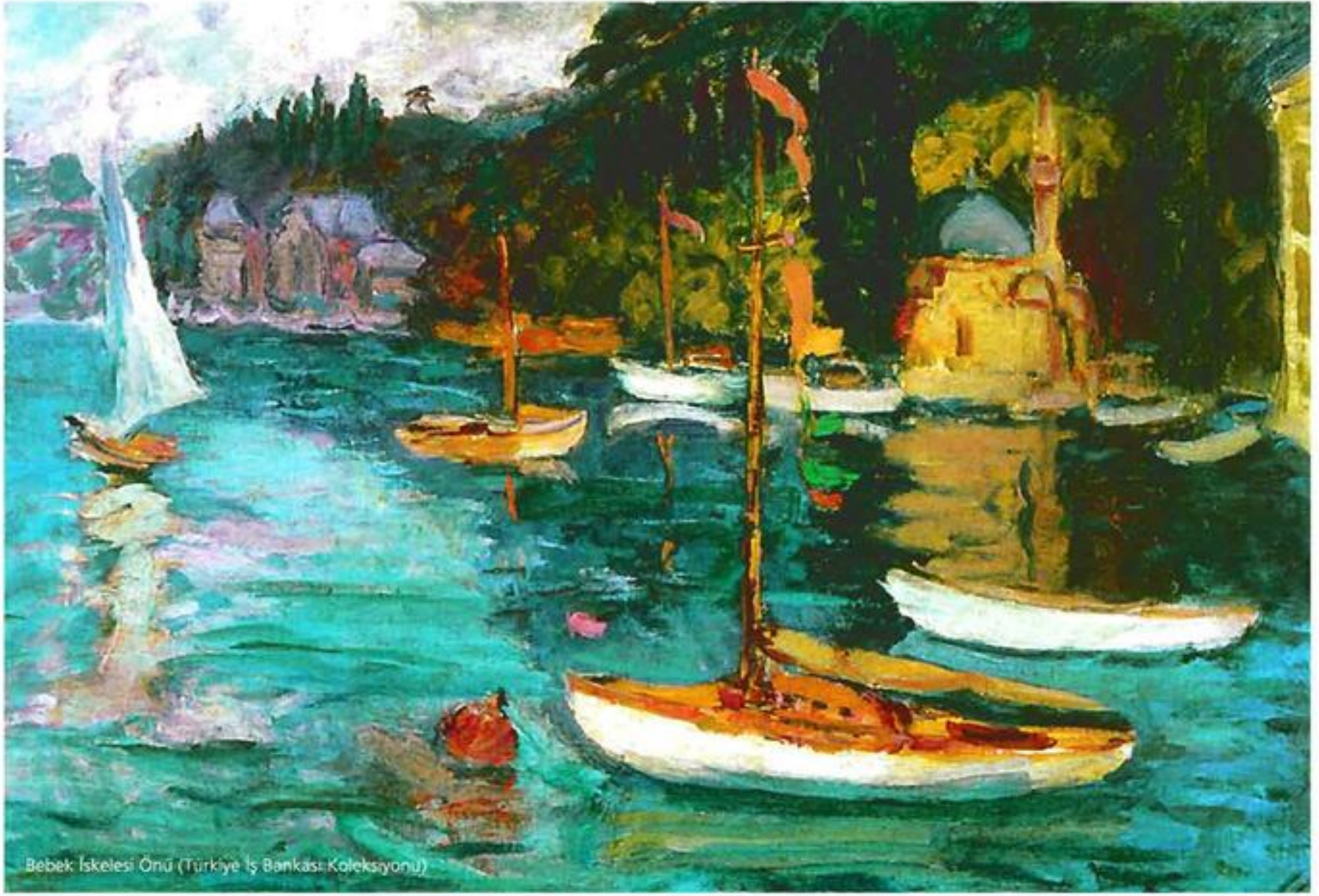
Torunu Yaşar Çallı, annesi ve anneannesinden duydukları kadarıyla anneannesinin dedesi, İbrahim Çallı ile evlenmesi konusunu şöyle anlatmaktadır: "Rahmetli anneannem anlatırdı; Ayşe hanım 9-10 yaşlarında ufak tefek kendi halinde kara bir kız. İbrahim onu sever. İbrahim ağabeydir. Gitmiştir İstanbul'a. Ama aklına takmıştır o kızı. Ne yapar eder Çal'daki ablası aracılığıyla Ayşe'yi götürürler İstanbul'a. İbrahim orada iki katlı bir evde kalmaktadır. Hem çalışıp hem okumaktadır. Daha sonra İbrahim ve Ayşe evlenirler.

Annem bir yaşındayken İbrahim burs kazanarak Fransa'ya gider. Anneme bu yüzden benim uğurlu kızım demektedir. O devrin büyükleri bu adam gitti bir daha dönmez derler. Tabii anneannemler daha gençtir, çocuktur. Ve dönerler Çal'a. O devirde telefon, telgraf, ulaşım, mektup yoktur.

Döndüğünde İbrahim Avrupa'dan Çal'a gelir. Ama salıvermezler karısını ve kızını. Götüremez severek aldığı karısını. Senin derler, bunca yıl gâvur memleketlerinde ne ettiğin belli değil. Bunca yıl gelmedin de şimdi niye? Sonra hep bırakıp gidersen, derler. Ablası da yardımcı olmayınca götüremez karısı ve kızını" (Torunu Yaşar Çallı ile yapılan görüşme, Ankara 5 Ocak 1994).

Öğrencisi Bedri Rahmi Eyüboğlu: "Kendisinden duyduğum kadarıyla" diye başladığı bir yazısında (Eyüboğlu 1974, s.20) Çallı'nın İstanbul'a gidiş sebebinin Kuleli'ye öğrenci yazılmak olduğunu, ama kayıt tarihini düşünmediği için kışın gittiğini yazar. Çallı, İstanbul'a doğup büyüdüğü kasabasından başka bir yöre tanımamış saf bir Anadolu çocuğu olarak gider. Bu yanlış zamanlamadan sonra niyeti İstanbul'u gezdikten sonra tekrar memleketine dönmektir. Cağaloğlu'nda İzmirli'lere ait bir kahvede 10 kuruşa bir oda kiralar. O koca şehirde ne bir dostu ne de bir arkadaşı vardır. Rum kahveci; onu bir eğlenceye götürür. Çallı içkiyi biraz kaçırdığı için sızar. Uyandığında yanında kimse yoktur. Elini beline atınca, babasından kalan ufak bir arazisini satıp da belindeki kemerine diktiği altınları çaldırıldığını anlar. Derdini zaptiyelere anlatır ama iş işten geçmiştir (Naci, s.3690). Daha ilk gecesinde bütün parasını çaldıran Çallı beş parasız kalır. Kahvede tanıştığı Acem Rifat Efendi'ye derdini anlatır, o da merak etmemesini ve kendisini memleketine göndereceğini söylerse de Çallı, para kazanıp dönmek niyetinde olduğundan, bu öneriyi kabul etmez. Kendisine iş bulunmasını ister (Özsezgin, s.14). O kahveye gazete muhabirleri uğrardı. Birinin yardımıyla Baba Tahir'in Malûmat gazetesine müvezzi olarak girer. İki ay çalıştıktan sonra biraz para isteyince kapı dışarı edilir. Polise başvurursa da bir sonuç alamaz. Polis, Baba Tahir'in yalan söyleyeceğine inanmaz. Çallı, bu arada Asım Hakkı ile dostluk kurmuştur. Asım Hakkı, "Senin yazın güzel" der. "Yeni camide arzuhalcilik yapar mısın?" Çallı'nın cebinde beş para yok! isterse yapmasın! Bir gaz sandığı, bir de mürekkepli kalem alır, Yenicami'de arzuhalcilik yapmaya başlar. İlk gün 100 para kazanır, Asım Hakkı'ya iki "karafaki" ısmarlar. İkinci gün, bir aşk mektubu yazıp beş kuruş alır. Yazısı beğenilmektedir. Asım Hakkı ile meyhanede "demlenirken", Adliye baş komiseri Osman Bey'le tanışır. Osman Bey, Çallı'yı sever. "Yarın bana gel" der. Ertesi gün, Çallı'yı Adliyede cinayet mahkemesine zabıt kâtibi olarak alır. Cebi biraz para görmüştür. Kendi deyimiyle "insan kılığı"na girmiştir. Artık altıparmak gömleği bırakıp, kolalı gömlek giymeye başlar" (Tahsin, 1960).

Ona ilk defa resim sanatının tadını tattıran Yüksek Kaldırım'da bir camda gördüğü el resmi olur. "Sevgili hocamız anlatmıştı" diye başlayan yazısında Bedri Rahmi bu olayı şöyle anlatmaktadır: "Adamın birisi vitrine kara kalem bir resim koymuş. Aradığınız kalemler işte burada satılır anlamına. Ok işareti gibi uzanan bir parmak. Çallı: "Vallah vitrinde basbayağı bir el vardı, ben elin ta kendisi sandım ilkin. Sokuldum, bu nedir dedim, kesik bir el mi? Yoo dediler, el filan değil be, buna resim derler" (Eyüboğlu 1986, s.426).

Yine o sıralarda bir gün evine dönerken, sahipleri Ermeni olan kitapçı dükkânlarından birinde, bir köpek resmi dikkatini çeker. Güzelliğine hayran olur. Uzunca bir zaman hayranlıkla seyrederek. Sonra dükkâna girerek, resmin kimin tarafından yapıldığını sorar. Resmi yapan da bir Ermenidir. Adresini alır. Onun ilk öğretmeni, bu Ermenidir. Böylece Çallı bilinçli olarak, ilk resim çalışmalarına başlar. Kesin olarak ulaşmak istediği nokta belirlenmiştir. İçinde bulunan gizli sanat aşkı birdenbire ortaya çıkar. Çallı artık ilk adımı atmıştır. Çalışmalar çalışmalarını izler. Hiç bir durum ve zorluk onu durduramaz. Bir yandan da, zabıt kâtipliği yaparak masraflarını karşılamaya çalışır. Fakat aldığı para, imkânı yok resim yapmasına yetmemektedir. Tavan arasındaki odasında gece tabloları üzerinde çalışırken, mumu yakar fakat mum bitecek de, bir daha alamayacağım diye yarıda söndürmekte, diğer yarısını da ertesi geceye saklamaktadır. O yıllarda İstanbul'da zabıt kâtibisi olarak çalışan bir gencin, yapmış olduğu resimler, zamanın ünlü ressamı Şeker Ahmet Paşa'nın dikkatini çeker. Ahmet Paşa, Çallı'da üstün bir yetenek görerek, onun akademiye yazılmasını ister. Çallı'yı Osman Hamdi'ye tanıtarak, onun Sanayi-i Nefise'ye girmesine önayak olur. Çallı İbrahim 1906 yılında, şimdiki İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydolar (Dayımoğlu, s.9).

1910 yılında mezun olan Çallı, Hikmet Onat ve Ruhi Arel'in de aralarında olduğu bir grupta Paris'e resim öğrenimine gönderilir. Paris'te L'Ecole des Beaux Arts'da Fernard Cormon atölyesinde eğitim gören Çallı, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yurda döner. Sanayi-i Nefise'ye hoca olarak giren Çallı'nın yetiştirdiği öğrenciler arasında Şeref Akdik, Refik Ekipman, Saim Özeren, Elif Naci, Mahmut Cudâ, Muhittin Sebati, Ali Avni Çelebi, Zeki Kocamemi ve Bedri Rahmi Eyüpoğlu gibi ünlü sanatçılar yer alır.

Zaman, Şeker Ahmet Paşa'nın ne kadar yerinde karar verdiğini göstermiştir. O günlerin duygulu, azimli, birazda utangaç olan İbrahim Çallı'sı günün birinde, Türkiye'mizin büyük bir ressamı olmuş, ünü yurt dışına taşmıştır. Böylece sanat dünyamızın sönmeyen güneşleri arasına katılmıştır.

Çağdaş resim sanatının yurdumuzdaki yeri doldurulmaz öncülerinden olan Çallı, hayatı boyunca değişik türlerde sürekli ürün vermesi yanında, çok yönlü ve alabildiğine renkli kişiliği ile de dikkati çeker.

İbrahim Çallı'nın akıl hastanesine götürülmesi

Sanat tarihimizde müstesna bir yeri bulunan İbrahim Çallı'nın günlük yaşayışında pek renkli olaylar vardır. Bunlardan biri de onun akıl hastanesine gönderilmesi teşebbüsüdür.

Çallı alkolle iyi bağdaşan ve hiç tuşa gelmeden onunla iyi güreşen bir akşamcıydı. Ama çok defa sabahlayan bir akşamcı...

"Akademiye pek yakın bir evde oturduğu yıllarda bir akşam, dostlarıyla bir koltuk meyhanesinde yine daldırılmıştı. Kadehleri kadehler kovalamış, sabahı etmiş ve ortalık ışımaya başlarken, kestirmeden evinin yolunu tutmuştu. Kendini kontrol edebiliyordu ama ayık da sayılmazdı. O zamanlar pek تنها olan bu yollarda iki kopuk yolunu kesmiş, üstadı sırsıklam soymuşlardı. O kadar ki, Çallı'yı don, gömlek bırakmışlardı. Erenlerin sağı, solu olmazdı. O, neşesinden pek bir şey kaybetmeden yoluna devam etmişti. Mırıldılar halinde şarkılar bile söylüyordu. Fakat bu sırada karşısına polisler çıkmış ve sormuşlardı:

—Kimsin, nereye gidiyorsun?

Cevap vermişti Çallı:

-Ben mi?.. Ben ha, ben.. Ben mi kimim?

Tam bu sırada bir de hiçkırık musallat olmuş ve bu hiçkırıklar arasında sözünü tamamlamaya çalışmıştı:

-Ben ha, ben?.. Ulan ben profesörüm be.. Ne sandınız, saraya gidiyorum, saraya...

Polisler birbirlerinin yüzüne bakakalmışlardı. Onlara göre bu, olsa olsa bir deli olabilirdi. Hemen yaka, paça karakola götürmüşler ve akıl hastanesine sevk için bir de tutanak hazırlamışlardı. Ama Çallı da ayılmaya başlamıştı. Bu telaş ve davranışlara iyi not vermemiş ve son bir gayret daha göstermişti.

Beni Akademiye götürün, kim olduğumu anlarsınız, demiş ve ilave etmişti:

-İsterseniz Atatürk'e de sorun.

Memurlar biraz daha dikkatli olmak ihtiyacını duymuşlar ve onu Akademiye götürmüşlerdi. Kim olduğu anlaşılınca da tabii serbest bırakılmıştı" (Evrenosoğlu, s.15).

Sofrada cacık eksikti

Çallı anlatıyor:

"Bir gün içiyorduk. Sevmediğim bir adam vardı masamızda. Çiroza uzanırken, eli yoğurda giriverdi. Adam yoğurt gibi kızardı. Özürün biri bin para.. Ben söze karıştım: "Aman efendim, üzölmeye değmez. Sofrada cacık eksikti. Eliniz yoğurda girince, o da tamamlandı" deyiverdim".

İçkimiz için altın dişimizi sattık

Yine Çallı anlatıyor;

"Bir gün Ahmet Refik'le Eminönü'nde dolaşıyorduk. Cebimizde beş kuruş yok! Canımız da rakı içmek istiyor. Sağa başvurduk, sola başvurduk, nafîle... Bu sırada, Ahmet Refik bir fıkra anlattı. Kendi de güldü. Bir de ne göreyim, ağzında altın bir diş! "Aman" dedim. "Senin ağzın bir hazine" dişçiye gittik, altın dişi söktürdük, sattık, içkimize kavuştuk!" (Tahsin, s.9).

Çallı'nın yedi sene önce geçirdiği mide kanaması 1960 senesinde tekrar eder. Cerrahpaşa hastanesi'nin üçüncü cerrahi bölümüne kaldırılır. Yakın dostu Kâzım İsmail bu arada bir iş için Atina'ya gidecektir. Çallı'ya; "Çallıçığım çok iyi görünüyorsun. Üç gün sonra döndüğümde seni evinde göreceğime inanıyorum" der. Çallı da şaka yollu şöyle takılır;

"Yahu Kâzım, rüyamda dün Yahya Kemal'i gördüm.(1959'da ölmüştü) ister misin, beni davet etmeye gelmiş olsun. Fena halde korktum" der ve kakkahayı basar. Fakat ne garip rastlantıdır ki, ikisi de aynı odada hayata gözlerini yummuşlardır. Çallı bu olaydan kısa bir süre sonra, 22 Mayıs 1960 Pazar gecesi sabaha karşı saat 4,30'da Cerrahpaşa Hastanesi'nde 78 yaşında mide kanamasından vefat etmiştir(Naci, s.3690).

O, çağının kalburüstü sanatçılara Çallı kuşağı adını verdirecek kadar büyük bir değerdi. O, hayatı bir devir olan insanlardandı. Onun, çok zaman mübalâğa edilen bohem hayatı, ancak teferruattır. Asıl olan, karşımızda bugün dahi dev azameti ile duran büyük sanattır. O, ressamlarımız içinde kendi adına bir müze kurulmasını hak etmiş bir sanatçımızdır.

Not: Ressam İbrahim Çallı'nın Hayatı, Kişiliği ve Sanatı ile ilgili ayrıntılı bilgi için:

Sarı, Sadettin., Ressam İbrahim Çallı'nın Hayatı, Kişiliği ve Sanatı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı, 1994 (basılmamış yüksek lisans tezi).

Kaynakça

DAYIMOĞLU, Turgut., "İbrahim Çallı", Ankara Sanat, S.11, Mart 1967, s.9

ELİBAL, Gültekin., Atatürk ve Resim Heykel, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973

EVRENOSOĞLU, A.Kemal., "Çallı Akıl Hastanesine Gönderiliyordu", Ankara Sanat, S.11, Mart 1967

EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi., "Resmimizin Ustalarından Çallı, Yıllarca Akademi'nin Kahrını Çekmişti", Milliyet Sanat Dergisi, 20 Aralık 1974

EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi., Resme Başlarken, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986

NACI, Elif., İstanbul Ansiklopedisi, "Çallı İbrahim" maddesi, Cilt.7, İstanbul 1958-74

ÖZSEZGİN, Kaya., İbrahim Çallı, İstanbul 1993

TAHSİN, Orhan., "Ölümünden Onüç Gün Sonra Hayatını Kendi Sesinden Dinlediğim İnsan: İbrahim Çallı", Hayat, Sayı:24, 10.6.1960,

Not: Yazı içinde geçen resim ve fotoğraflar Kaya Özsezgin'in hazırladığı "İbrahim Çallı" kitabından (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993) alınmıştır.

Denizli İl Merkezi ve Yakın Çevresinde Oluşan Depremler

Yahya ÖZPINAR*

Denizli bölgesinde oluşan depremler nedeniyle, Denizli yerleşim alanı en az üç kez değişmiştir. 1366 yılında Laodikya'da oluşan deprem Denizlilerin Kaleiçi mevkiine göçmesini sağlamıştır. 1703 yılında oluşan deprem nedeniyle de evleri yıkılan Denizliler Musa Mahallesi'ne taşınmışlar ve Musa Mahallesi'nde yeni bir yerleşim alanı oluşmuştur. Büyüklüğü fazla olmamasına karşın önemli hasar ve can kayıpları meydana getiren deprem Denizli 1976 depremidir. 1976 depremi ile bugünkü Deprem Evleri Mahallesi kurulmuştur. Çınar ve Kurşunlu Camii mevkilerinde evsiz kalan yurttaşlar devlet tarafından Deprem Evleri'nde kurulan prefabrik konutlara yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 1889 Denizli Depremi sonrası (TRCICA Arşivi).

Denizli bölgesinin morfolojik durumu, geçmişten günümüze devamlı değişmiştir. Yer kabuğunun daha derin kesimlerinde olması gereken çok yaşlı kayaların yer yüzünde görülmesi, çok yaşlı kayaların çok genç kayalar ile yan yana bulunmaları, Denizli bölgesinde önemli düşey hareketlerin olduğunu ve bu hareketlerin günümüzde de devam ettiğinin bir göstergesidir.

Denizli bölgesinin bugünkü morfolojik durumunu oluşturan düşey hareketler, yaklaşık 21 milyon yıl önce Büyük Menderes Havzasında başlamıştır. Daha sonra da Gediz ve Çürüksu Havzası'nda etkisini göstermiştir. Gediz ve Çürüksu Havzasında düşey hareketlerin etkili olmaya başlaması 13 milyon yıl öncesine rastlamaktadır. Düşey hareketlerin başlaması ile birlikte, bölgede göl ortamı oluşmuş ve bu göl ortamında da yaklaşık 2700 metre kalınlıkta çökel kayalar istiflenmiştir. Denizli bölgesi 21 milyon yıldan beri açılma tektoniğinin etkisi altındadır ve fay adı verilen kırık hatlar boyunca düşey hareketler oluşmuş ve bu düşey hareketler halen de devam etmektedir.

Deprem odağı "iç merkez"(hiposantır)'nın yeryüzündeki izdüşüm olan dış merkezlerin (episantır) yer yüzünde belli hatlar boyunca dizilmeleri, hareketli fay (aktif-diri) hatlarının bir göstergesidir. Geçmişte oluşan depremlerin episantırlarını bir fay haritası üzerine yerleştirirsek, episantır dağılımlarının belli bölgelerde yoğunlaştığını görürüz. Denizli bölgesinde Deprem episantırlarının en yoğun olduğu bölgeler, Büyük Menderes ve Gediz çöküntü alanları, Gediz ve Büyük Menderes faylarının kesiştiği bölge, Çürüksu çöküntü alanı, Pamukkale-Karahayıt fayı, Honaz-Karateke fayı, Denizli il merkezi güneyindeki Babadağ fayı, Çivril ve Acıgöl fayları, Dinar fayı, Çameli-Göhlisar fayları, Burdur-Yeşilova'nın bulunduğu bölgelerdir.

Yukarıda adı geçen bölgelerde yer alan antik kentlerden hiç birisi günümüzde yaşamlarını devam ettirmemektedir. Bu kentlerin tamamı depremler nedeniyle yıkılmıştır. Yıkılan/ çöken kentlerden kaçan insanlar başka yerleşim alanları kurmuşlar ve hayatlarını yeni kurdukları bu yerleşim alanlarında devam ettirmişlerdir. Çok iyi bildiğimiz Pamukkale ve Laodikya'nın da yıkılışının asıl nedeni depremlerdir.

Denizli il merkezi ve yakın çevresinde şimdiye dek oluşan depremler nedeniyle 12 500 kişinin öldüğü 3662 evin orta ve ağır hasardan dolayı kullanılamaz hale geldiği anlaşılmıştır.

Genel Değerlendirme

Tarihsel dönem (MÖ 65-MS 1900) içinde şiddet derecesi 8'den büyük veya aletsel büyüklüğü 6'dan büyük Büyük Menderes çöküntü alanında 10, Gediz çöküntü alanında 7, Muğla-Fethiye - Köyceğiz bölgesinde 13, Burdur bölgesinde 2, Denizli il merkezi ve yakın çevresinde 5 adet tahrip edici deprem olmuştur.

Denizli il merkezi ve yakın çevresinde oluşan büyük hasarlara ve can kayıplarına neden depremler aşağıdaki çizelgede verilmektedir. Tarihi kayıtlarda deprem hasarı az çok ortaya konabilmektedir. Ancak, yakın tarihimize ait depremlerin oluşturduğu hasar ve can kayıpları ise daha iyi bilinmektedir.

Denizli il merkezi yakın çevresinde 1990-2003 yılları arasında hafif, orta ve ağır hasar yapan aletsel büyüklüğü 4 ve 4'ten büyük 225 adet deprem kaydedilmiş olup, % 85'inin odak derinliği 40 km'nin altındadır. Denizli il merkezi ve yakın çevresinde şimdiye dek oluşan depremler nedeniyle 12 500 kişinin öldüğü 3662 evin orta ve ağır hasardan dolayı kullanılamaz hale geldiği anlaşılmıştır. Denizli halkı, daha yakın zamanda -2000 ve 2003 yılı içinde- uzun süre etkisini hissettiren depremler yaşamıştır. Denizli bölgesi 2000 yılı içinde 21 Nisan 2000'den itibaren 9 ay devam eden yoğun bir deprem aktivitesine maruz kalmıştır. Denizli il merkezi ve yakın çevresinde 2000 yılı içinde oluşan depremlerin aletsel büyüklükleri 3.00 ile 3.9 arasında oluşmuştur. Sadece bir tanesinin aletsel büyüklüğü 4.7 olarak saptanmıştır. Dokuz aylık süreç içinde Denizli il merkezi ve yakın çevresinde 249 adet deprem oluşmuştur.

Denizli bölgesinin morfolojik durumu, geçmişten günümüze devamlı değişmiştir. Yer kabuğunun daha derin kesimlerinde

Denizli bölgesi 2003 yılı içinde de, yoğun deprem aktivitesine maruz kalmıştır. Kandilli Rasathanesi verilerine göre 22 Temmuz -15 Ağustos.2003 tarihleri arasında aletsel büyüklüğü 3 - 5.6 olmak üzere 101 adet deprem kaydedilmiştir.

Denizli İl Merkezi Zeminleri

Denizli il merkezini etkileyen depremlerin büyüklükleri küçük olmasına karşın meydana gelen depremlerde ağır hasarlı binaların ve can kayıplarının fazla olmasının nedeni Denizli il merkezinin zemin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. "Eski Denizli" olarak adlandıracağımız Denizli'nin ilk yerleşim alanlarında yer altı su seviyeleri yüksek alanlardır. Ayrıca, zemin özellikleri nedeniyle de deprem anında sıvılaşabilir ve/veya potansiyel sıvılaşabilir zemin özelliklerine sahip alanlardır. Denizli mücavir alanı zemin özellikleri açısından değerlendirildiğinde Sevindik, Karşıyaka, Aktepe ve Deliktaş mahallelerinin bir kısmı, Cumhuriyet, Çamlık, Mehmetçik, Kuşpınar mahallelerinin bazı bölümleri, Kiremitçi, Karaman, Akkonak, Günbattı, Merkez Efendi, Şirinköy, Yenişehir, Atakent, Mehmet Akif Ersoy, Barbaros, Bahçelievler mahallelerinin büyük bir kısmı "yerleşime uygun" alanlar olmasına karşın diğer yerleşim alanları ise, "yerleşime önlemlili uygun" alanlardır. Gerek yerleşime uygun ve gerekse de yerleşime önlemlili uygun alanlarda zemin etütleri zorunludur.

Bazı Sonuçlar

Denizli il merkezi ve yakın dolay sismik yönden "1. derecede" önemli bölgeler içinde yer almaktadır. Denizli il merkezi ve yakın ilçelerin bulunduğu bölgeler, sismik aktivitenin en yoğun olduğu bölgelerdir.

Denizli bölgesinde oluşan depremler nedeniyle, Denizli yerleşim alanı az üç kez değişmiştir. 1366 yılında Laodikya'da oluşan deprem Denizlilerin Kaleiçi mevkiine göçmesini sağlamıştır. 1703 yılında oluşan deprem nedeniyle de evleri yıkılan Denizliler Musa Mahallesi'ne taşınmışlar ve Musa Mahallesi'nde yeni bir yerleşim alanı oluşmuştur. Büyüklüğü fazla olmamasına karşın önemli hasar ve can kayıpları meydana getiren deprem Denizli 1976 depremidir. 1976 depremi ile bugünkü Deprem Evleri Mahallesi kurulmuştur. Çınar ve Kurşunlu Camii mevkilerinde evsiz kalan yurttaşlar devlet tarafından Deprem Evleri'nde kurulan prefabrik konutlara yerleştirilmiştir.

Denizli il merkezi ve yakın dolayında oluşan depremlerin büyüklükleri fazla olmamasına karşın deprem hasarlarının fazla olması, Denizli il merkezi ve yakın dolayındaki zemin özelliklerine, yer altı suyu derinliğine, bölgenin fay zonu üzerinde olup olmamasına, deprem dalgalarının yayla doğrultusuna, deprem anında zeminin davranışına, binanın yapı sitiline ve binada kullanılan malzemeye bağlıdır.

1976 yılından sonra Denizli'de deprem bilinci artmış ve binalarda bilinçli malzeme kullanılmaya başlamıştır. Kaliteli yapı malzemesi kullanılması ve beton santrallerinin kurulmaya başlanması bu tarihten sonra gerçekleşmiştir.

Dinar ve Marmara depremlerinden sonra yerel yönetimleri, deprem konusunda daha hassas davranmaya başlamışlar, yerleşim alanlarında jeoteknik ve depremsellik açısından detaylı inceleme yapılması yönünde girişimlerde bulunmuşlardır. Nitekim, Denizli il merkezi mücavir alanının deprem haritası, Pamukkale Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü tarafından yapılmış ve 21 Ekim 2002 tarihinde Afet İşleri Genel Müdürlüğü tarafından onaylanarak Denizli Belediyesi'ne teslim edilmiştir.

Çizelge 1. Denizli il Merkezi ve Yakın Çevresinde Oluşan Depremler ve Hasar Durumu

TARİH	ŞİDDETİN DERESESİ	ALETSEL BÜYÜKLÜĞÜ	ÖLÜ SAYISI	HASAR DURUMU
MÖ 65	VII	-	BİLİNMIYOR	BİLİNMIYOR
MÖ 60	IX	-	BİLİNMIYOR	BİLİNMIYOR
MS 1307	-	-	BİLİNMIYOR	BİLİNMIYOR
MS1344	VII	-	BİLİNMIYOR	BİLİNMIYOR
MS 1366	VIII	-	BİLİNMIYOR	LOADIKYA'NIN YIKILIŞI DENİZLİ İL MERKEZİNİN KALEİÇİ'NE TAŞINMASI
1703	VIII	-	12.000	MUSA MAHALLESİNİN KURULMASI
KASIM 1886	-	-	BİLİNMIYOR	BULDAN'DA DA HASAR OLUŞTURDU
20.09.1889	-	4.3	BİLİNMIYOR	BULDAN'DA DA HASAR OLUŞTURDU
21.06.1902	-	4.3	BİLİNMIYOR	HAFİF HASAR
01.01.1904	-	4.8	BİLİNMIYOR	HAFİF HASAR
1907	-	-	BİLİNMIYOR	ÇÜRÜKSU HAVZASINDA AĞIR HASAR
06.03.1926	-	6.3	BİLİNMIYOR	TAVAS'TA ETKİLİ OLDU. 100 EV HASAR GÖRDÜ
24.07.1933	-	4.4	BİLİNMIYOR	BİLİNMIYOR
02.06.1942	-	4.4	BİLİNMIYOR	BİLİNMIYOR
21.12.1945	-	4.7	7 ÖLÜ, 65 YARALI	630 BİNA YIKILDI
27.02.1946	-	>6	200 ÖLÜ	400 AĞIR HASARLI EV
21.06.1961	-	5	YOK	HAFİF HASAR
13.08.1965	-	5.7	2 ÖLÜ, 3 YARALI	200 EV AĞIR HASARLI
19.08.1976	-	4.9	4 ÖLÜ, 28 YARALI	887 AĞIR, 2921 ORTA VE 4180 HAFİF HASARLI EV
24.02.1989	-	5.0	YOK	HONAZ VE ÇÜRÜKSU HAVZASINDA 23 AĞIR HASAR, TOPLAM 226 EV HASARLI
21.11.1990	-	3.9	YOK	HAFİF HASAR

Mevlevilerin Batı Anadolu'ya Açılan Kapısı: DENİZLİ

M.Yaşar ERTAŞ*

13 ve 14. yüzyılda Anadolu, dini, kültürel ve tasavvufi açıdan farklı kaynaklardan beslenen bir inanç sahası ve birçok tarikatın buluştuğu bölge haline gelmiştir. Bu dönemde Anadolu'da doğup gelişen en önemli tasavvufi akımlardan birisi de Mevlevilik'tir. Daha çok ilahi aşk, coşku, sanat ve estetik üzerinde yoğunlaşan Mevlevilik, Mevlana'nın ortaya koyduğu yeni bir tasavvufi sentezdi. Haçlı Seferleri, Moğol İstilasası ve iç karışıklıklar yüzünden büyük bir bunalıma düşen Anadolu insanına huzur sunması, bu sufi teşekkülün hızlı bir şekilde yayılmasını sağladı.

Mevlevilik, Mevlana Celaleddin-i Rûmî'nin hayatından sonra bir tarikata dönüşmüştür. Mevleviler, yönetici elit tabaka ile kurdukları ilişkiler sonucunda Konya ve çevresinde olduğu kadar Anadolu'nun uç bölgelerindeki diğer Türkmen beylikleri üzerinde de etkili olmuştur. Özellikle, Lâdik, Aydın, Karesi, Menteşe ve Saruhanoğulları beyliklerinde büyük bir nüfuz kazanmıştır.

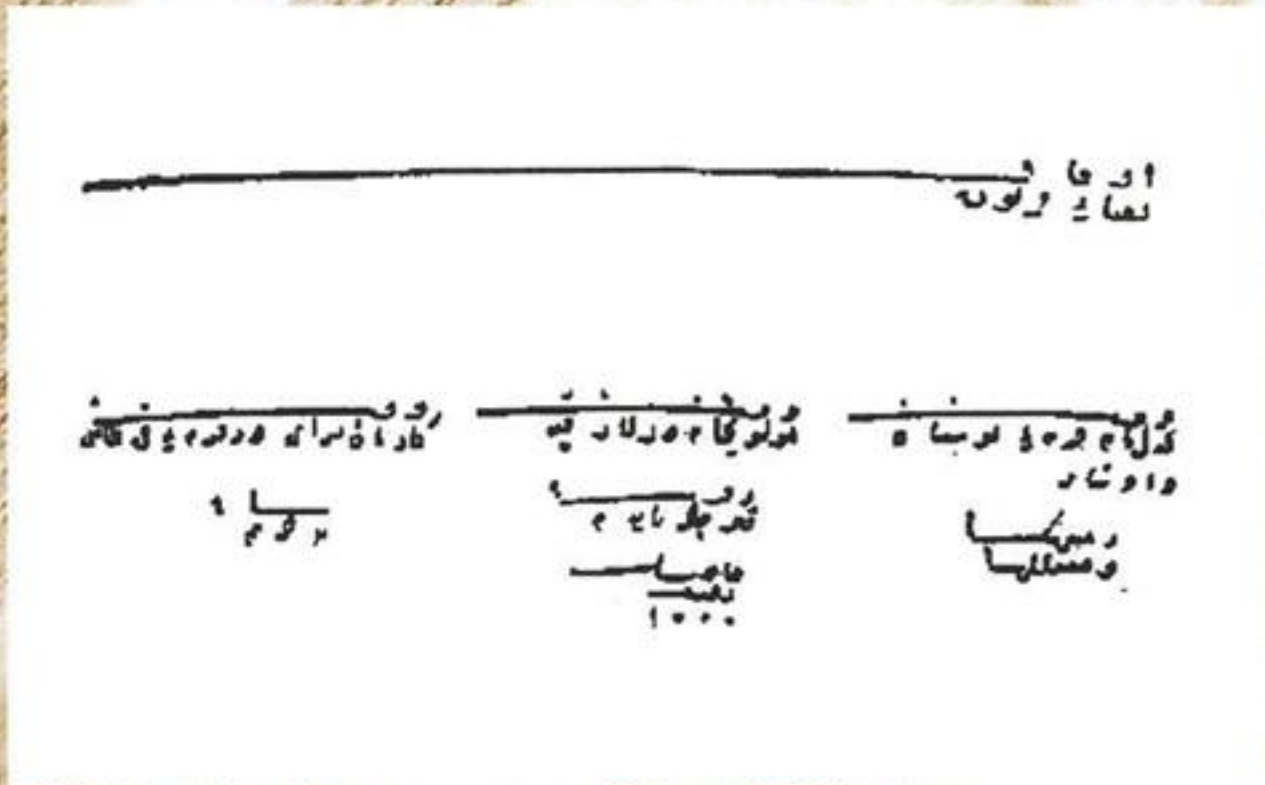
Mevleviliğin Batı Anadolu şehirlerinde yayılışı ise esas itibarıyla Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin seyahatlerine dayanmaktadır. Sultan Veled'in oğlu olan Arif Çelebi'nin asıl adı Emir Celâleddin Feridun Arif Çelebi'dir. 6 Haziran 1272 yılında doğan ve babası Sultan Veled'in 1312 yılında ölümünden sonra üçüncü halife olarak Mevlevilerin başına geçen Arif Çelebi, Anadolu'da Mevlevi düşüncesini yaymak ve insanları Mevlevi dergahına kazandırmak için çeşitli şehirlere gitmiş ve Anadolu'daki beylerle görüşmüştür. Arif Çelebi'nin gittiği ziyaret ettiği şehirler arasında en önemlileri Amasya, Kastamonu, Birgi, Kütahya ve Lâdik(Denizli)'dir.

Lâdik (Denizli) Beyi Şücaaddin İnanç Bey, Mevlana'nın torunu Arif Çelebi'nin, muhtemelen 1315-1317 yıllarında Denizli'yi ziyaretleri sırasında Mevlevi olmuştur ve kendisi Denizli'nin ilk Mevlevilerindendir. İnanç Bey'in Mevlevi müridi olmasına rağmen, kullandığı ünvanlarda bu aidiyetini yansıtmayacak herhangi bir değişikliğe gitmemiştir. 1335'te İnanç Bey'in yerine geçen oğlu Murat Bey ise, Mevlevi olduğunu belli eden "Çelebi" ünvanını kullanmıştır. Bu iki Lâdik beylerinin yanı sıra, Tavas Kalesi'nin emiri olan Şücaaddin İlyas'ın da halis bir Mevlevi müridi olduğu anlaşılmaktadır.

Mevleviliğin ayin ve erkanın yeni yeni oluşmaya başladığı ve Anadolu'da kurulan zaviyelerle yayılmaya başladığı yıllarda Lâdik'te İnançoğulları bulunmaktaydı. Denizli ve çevresine yerleşen Türkmenlerin başı olan Mehmet Bey tarafından 1231'de kurulmuş olan Lâdik Beyliği'nin adı, Şücaeddin İnanç Bey'in adına izafeten İnançoğulları olarak değişmiştir.

Ulu Arif Çelebi'nin kaç defa Denizli'ye geldiği kesin olarak bilinmemese de onun müridlerinden Ahmed Eflâkî'nin kaleme aldığı Menâkibu'l-Arifin'e göre en az iki defa geldiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, yol üzerinde bulunması sebebiyle, Arif Çelebi, Batı Anadolu şehirlerine giderken Denizli'ye birçok defa uğramış olabilir. Bu ziyaretlerin oldukça etkili olduğu görülmektedir. Lâdik Beyi Şücaeddin İnanç Bey, bu ziyaretler sırasında Mevlevi olmuştur ve kendisi Denizli'nin ilk Mevlevilerindendir. Eflâkî, İnanç Bey'in Mevleviliğe nasıl intisab ettiğini bizzat İnanç Bey'in ağzından anlatmaktadır: "Ben ve kardeşim Doğan Paşa, Çelebi'ye büyük bir ziyafet vermiştik. Şehrin ileri gelen adamları da hazır bulunuyorlardı. O gün Çelebi, beyaz bir Mevlevi kûlahı giymişti. Benim içimden "Çelebi şu kûlahı bana bağışlasa da ben onu kendi miğferimin altından giysem ve bunu yadigar olarak saklasam ne olurdu" diye geçti. Ben bu düşünce de iken Çelebi hemen yerinden kalktı, yanıma gelip oturdu. Kûlahını başından çıkarıp, benim başıma geçirdi ve: "Bu kûlahı iyi sakla, muharebe günlerinde miğferinin altından giyersin" dedi. Ben baş koydum. Hemen o anda şaşırıp ve kendimden geçtim. Bütün emirlerimiz, kardeşlerimiz ve çocuklarımız ve aile halkımız baş koyup ona mürid ve kul olduk."

Bu hadise, Arif Çelebi'nin Denizli'yi ilk ziyaretinde gerçekleşmiş olmalıdır. Bu ziyaretin tarihini tam olarak ortaya koymak mümkün gözükmez de Eflâkî'deki veriler incelendiğinde Arif Çelebi'nin Denizli'ye ilk gelişinin 1315-1317 yılları arasında olması muhtemeldir. Eflâkî'nin eserinde kaçınıcı defa olduğunu belirtmeden 1317 yılında Arif Çelebi ile birlikte Denizli'ye uğradıklarını ifade etmektedir. Ancak, kitapta bu ziyaretten bahseden kısımdan önceki sayfada İnanç Bey'in mürid oluşuyla ilgili yukarıdaki menkıbe anlatılmaktadır. Eğer, Denizli'den bahseden iki kısım da aynı tarihte ise Arif Çelebi'nin ilk ziyaretinin tarihi kesin olarak 1317, aynı tarih değilse o zaman 1317'nin hemen bir iki yıl öncesinde gerçekleşmiş olmalıdır. 1312 yılında babası Sultan Veled'in ölümü üzerine Mevlana'nın 3. halifesi olduğuna göre, Arif Çelebi Mevlevilerin şeyhi olarak Denizli'yi ziyaret etmiş ve İnanç Bey'le bu sıfatla görüşmüştür.

Denizli Mevlevihanesinin Acıpayam'daki vakıf gelir kaydı.
(438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) 1,
Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü,
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 250-251)

Resim İbrahim ÇALLI (Erol ABİRAL Koleksiyonu)

Mevlevilik Batı Anadolu şehirleri içerisinde ilk olarak Denizli’de büyük bir ilgi bulmuşken, niçin bu ilgi devam etmemiş ve Denizli’de Mevlevilik zayıf kalmıştır? Çünkü, Denizli’deki Lâdik Beyleri Mevlevi olmalarına rağmen Germiyanlılar veya Saruhanlılar kadar güçlü bir beylik değildi ve arazisi de Denizli ve çevresiyle sınırlıydı. Hatta, Lâdik Beyliği Germiyanlıların yüksek hakimiyeti altında bulunmaktaydı. Bu durum Mevlevilerin Denizli’deki kaderini yakından etkilemişti.

Ancak, İnanç Bey’in Mevlevi müridi olmasına rağmen, kullandığı ünvanlarda bu aidiyetini yansıtmak herhangi bir değişikliğe gitmemiştir. İnanç Bey’in 1335’ten sonra ölümü üzerine yerine geçen oğlu Murad Arslan da Mevlevi tarikatına mensuptu ve ölene kadar tarikata hizmetlerini sürdürmüştür. Murad Bey, İnanç Oğulları ailesinden Mevlevi olduğunu gösteren “çelebi” ünvanını ilk kullanan kişidir. Murad Arslan, adına sikke bastırmıştır. Türkçe olarak Fatıha ve İhlas surelerinin tefsirlerini yaptırmıştır. Fatıha tefsirinin mukaddimesinde “hüdâvendigâr-ı âlemiyân” (ve “Çelebi Murad Arslan İbn-i İnanç Beg”) ifadeleri Lâdik beyinin bir Mevlevi olduğuna dair önemli bilgilerdir. Murad Bey’in oğlu İshak Bey de Mevleviliğini ortaya koyan “hüdâvendigâr-ı muazzam” “çelebi celadü’-d-devle ve’-d-dini İshak Bey bin Murad Arslan” ünvanlarını kullanmıştır. Yine, ilme verdiği önemi gösteren bir diğer ünvanı ise “sahibü’-s-seyf ve’-l-kalem” dir.

Denizli, bu iki bey döneminde kültürel alanda da büyük bir gelişme göstermiştir. Mevlevi müridi olan Murad Arslan’ın Türkçe Fatıha ve İhlas surelerinin tefsirini yaptırtması da oldukça önemlidir. Diğer beyliklerdeki kültürel faaliyetlere paralel olarak bu tür çalışmaların yapılmış olması Batı Anadolu’daki beylikler arasındaki etkileşimi de göstermektedir.

Lâdik beylerinin yanı sıra, Tavas Kalesi’nin emiri olan Şücaaddin İlyas’ın da halis bir Mevlevi müridi olduğu anlaşılmaktadır. Emir Arif Çelebi’nin bir Denizli seyahatinde şehirde büyük bir kuraklık ve kıtlık çıkmıştı. Yağmur duasına çıkılmasına rağmen yine de bir damla su düşmemiş ve Denizli halkı bu afetten Arif Çelebi ve Mevlevi dervişlerini sorumlu tutarak suçlamışlardır. Halkın baskısı üzerine Arif Çelebi ve arkadaşları şehrin dışında Tavas emirinin bağına gitmek zorunda kalmış ve burada Tavas emiri tarafından

saygıyla karşılanmıştır. Bir müddet Tavas Emiri'nin bağında kalan Arif Çelebi, kuraklık yüzünden bitki ve toprağın kavrulması üzerine dualarıyla Allah'tan yardım istemiş ve yağmura vesile olmuştur. Eflâki ise bu durum karşısında Denizli halkının bölük bölük Mevlevi müridi olduklarını ve Ulu Arif Çelebi'ye bağlandıklarını ifade etmektedir

Lâdik beylerinin ve Tavas Beyi'nin Mevleviliği benimsemesinde tarikatın tasavvufi yorumlarının yanı sıra diğer beylikler de olduğu gibi dönemin siyasi şartları sebebiyle, "hakimiyetin meşru zeminini sağlamlaştırmak bakımından Mevleviliği bir çıkış kapısı olarak" görmelerinin de önemli bir etkisi olmuştur. Ancak, vurgulanması gereken önemli bir husus İnançoğulları'nın diğer beyliklere göre erken bir tarihte Mevleviliğe intisap etmiş olmalarıdır. Mesela, Germiyan Emiri Alışiroğlu Yakup Bey, İnanç Bey'den daha sonra Mevlevi olmuştur. Yine, Aydınolu Mübarizeddin Mehmet Bey ve Umur Bey'in Mevlevilerle irtibatı ve bu tarikata meyilleri daha sonra gerçekleşmiştir. Saruhan Oğulları'nın Mevleviliği tam olarak benimsemeleri İshak Bey döneminde vuku bulmuştur ve bu da 1340 tarihinden sonradır. Halbuki, İnanç Bey, yüzyılın hemen başında Mevlevi olmuştur.

Germiyanolu Yakup Bey de ilk olarak Denizli'de iken Mevlevilikten etkilenmiştir. İnançoğulları üzerinde siyasi bir nüfuzu bulunan Germiyanlılardan, Germiyan Emiri Alışiroğlu Yakup Bey, Denizli yakınlarında bulunduğu bir sırada kendini ziyarete gelen Arif Çelebi'ye başlangıçta pek ilgi göstermemiştir. Eflâki'nin anlattıklarına göre Alışiroğlu, büyük bir orduyla Denizli yakınlarına gelmiş ve Alameddin-i Bâzârî (Sarayköy civarında) adlı bir sahrada konaklamıştı. O sırada Denizli'de olan Arif Çelebi de yakın dostlarını alarak Germiyan Beyi'ni ziyarete gitmiştir. Ancak, Alışiroğlu, saygıyla karşıladığı Arif Çelebi'nin sohbeti sırasında ilgisiz kalmış ve bu durum Çelebi'yi oldukça sinirlendirmiştir. Bunun üzerine sinirlenen Arif Çelebi, Alışiroğlu'nu kabalık, cehalet ve velilerin aleminden habersizlikle suçlamış ve Bey'in çadırını terk etmiştir. Şeyhin ayrılmasından sonra büyük bir fırtına bütün ordugahı yerle bir edince yaptığı hatanın farkına varan Alışiroğlu Yakup Bey, Arif Çelebi'nin arkasından adamlarını göndererek özür dilemiş ve kendisini bağışlamasını istemiştir. Sonradan kendini affeden Arif Çelebi, külahını çıkarıp Yakup Bey'e göndererek "külah onun başında oldukça, onun başına hiçbir büyük düşmandan zarar gelmez. Onun sonu hayırlı olacaktır" şeklinde Germiyan Emiri için dua etmiştir. Arif Çelebi Kütahya'ya uğradığında Yakup Bey, Mevlevi halifesini misafir etmiş ve kendisi de Mevleviliğe bağlanmıştır.

14. yüzyılda Mevlevilik Denizli'de yerleştikten sonra diğer Batı Anadolu şehirlerinde de yayılmaya başlamıştır. Bununla birlikte, Kütahya ve Manisa başta olmak üzere diğer şehirlerde Mevleviliğin daha hızlı büyüdüğü ve açılan çok sayıda Mevlevihanelerle tarikatın oldukça güçlendiği görülmektedir. Halbuki, Denizli'de Mevlevilerin sayısı ve etkinliği diğer şehirlere göre daha sınırlı kalmıştır. 14. yüzyılın hemen başında iki Mevlevihane olduğu tespit edilirken 16. yüzyılda bire inmiştir. Bu veriler ışığında, önemli bir soru akla gelmektedir: Mevlevilik Batı Anadolu şehirleri içerisinde ilk olarak Denizli'de büyük bir ilgi bulmuşken, niçin bu ilgi devam etmemiş ve Denizli'de Mevlevilik zayıf kalmıştır?

Bu sorunun cevabı Mevleviliğin genişleme süreciyle açıklanabilir. Mevlevilik, Konya'da olduğu gibi özellikle yönetici kesim ile yakın bir diyalog kurarak taraftar kitlesini çoğaltmış ve nüfuzunu artırmıştır. Yine, Mevlevihanelerin inşası ve ihtiyaçlarının karşılanması için sürekli bir maddi desteğe ihtiyaç duyulmaktaydı. Batı Anadolu'da bu destek özellikle beylerden gelmiştir. Bu sebeple, güçlü ve zengin beylerin başkenti durumunda olan şehirlerde Mevleviler daha büyük bir destek bulmuşlardır. Denizli'deki Lâdik beyleri Mevlevi olmalarına rağmen Germiyanlılar veya Saruhanlılar kadar güçlü bir beylik değildi ve arazisi de Denizli ve çevresiyle sınırlıydı. Hatta, Lâdik Beyliği Germiyanlıların yüksek hakimiyeti altında bulunmaktaydı. Bu durum Mevlevilerin Denizli'deki kaderini yakından etkilemiştir. Tarikat, Batı Anadolu'da ilk olarak taraftar bulup yerleştiği Denizli'de büyüyememiş ve büyük bir varlık gösterememiştir.

Kaynakça

- 1-Ahmed Eflâki, Ariflerin Menkibeleri,(Çev. Tahsin Yazıcı), M.E.B. yayınları, İstanbul 1986
- 2-Feridun M. Emecen, "Saruhanoğulları ve Mevlevilik", İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul 2001
- 3- B.Fürûzafer , Mevlâna Celaleddin, çev. Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul 1990
- 4- Tahsin Yazıcı, "Arif Çelebi", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), 3, İstanbul 1991
- 5- Turan Gökçe, XVI ve XVII. Yüzyıllarda Lâzıkkıyye (Denizli) Kazâsı, Ankara 2000
- 6- Tuncer Baykara, Denizli Tarihi (1070-1429), İstanbul 1969
- 7- Abdülhak Gölpinarlı, "Mevlevilik", İslam Ansiklopedisi, 8, Eskişehir 1997
- 8- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), I. Kütahya, Kara-Hisâr-ı Sâhib ve Sultan-önü, Hamîd ve Ankara Livâları, Ankara 1993.

Kentin Canlı Bellekleri Raşit ÖZKARDEŞ ile...

Ömer GÖKMEN*

"Kentin Canlı Bellekleri" ne sayın H.Raşit Özkardeş' le devam ediyoruz. Sayın Özkardeş' in, kentimizin yakın tarihine ilişkin anlattığı çok ilginç olaylardan sadece küçük bir bölümünü burada okuyacaksınız.

Sizlerin de ilgilerinizi çekeceği umuduyla, sayın büyüğümüze sağlık ve afiyetler diliyor, şükranlarımızı sunuyoruz.

İş Yaşamında Seksen Yıl

Ben ilkokulu bitirdikten sonra, bir sene ortaokula gittim. Okulda başarılıydım ve sınıfımı da geçmiştim. Babam bana : "Oğlum sen memur mu olmak istiyorsun, yoksa esnaf mı?" diye sordu. Ben de kendisine, böyle bir kararı tek başıma veremeyeceğimi, kendileri ne diyorsa onu yapacağımı söyledim. Bunun üzerine babam, kendisine bıraktığıma göre, ticarete atılmamı istediğini söyledi. Böylelikle ben, daha önce tabaklığı bırakıp, manifaturacılığa başlamış olan babamın yanında, ona yardımcı olarak, ticaret hayatıma başlamış oldum.

1938 senesine kadar babama hizmet ettim. Babam manifatura işine, Demirciler kapı ağzındaki bir dükkânda, rahmetli Mustafa Tütüncüoğlu (İsmail Tütüncüoğlu'nun kardeşi) ile birlikte başlamıştı. Daha sonra Kaleiçi'nde, Kestanepazarı denilen yerdeki dükkânı alarak oraya geçti, Mustafa Bey de Demirciler'deki dükkânda ticarete devam etti. Babam , o sene bir bilanço yaparak, benimle ortak olarak çalışmaya başladı.

Otomotive girişim ise, 1949 senesinde, İzmir'deki bir arkadaşım sayesinde oldu. O arkadaşım bana, Mahmut Yalay'ın, Hilman Otomobilleri ve Commer Kamyonları için acentalık vereceğini söyledi ve almamı tavsiye etti. Ben de – kendim manifatura işi yaptığım için – acenteliği oğlum Nail Özkardeş üzerine aldım. İlk önce, dükkânımın bitişiğindeki tuhafiyeye dükkânımı acente olarak kullandım, daha sonra da Bayramyeri'ne taşıyarak, Selçuk Caddesi'ndeki, şimdi Köseoğlu İşhanı olan yerde devam ettim; tabii, o zaman orası bugünkü gibi değildi, iptidai bir yerdi. Nihayet, Asri Fırının bitişiğindeki arsayı satın alarak, kendim bir bina yaptırıp, Altındaki geniş mağazayı da, otomotiv işi için tanzim ettim.

Demirci'nin Katliamı

Denizli'de bir de çete hadisesi oldu. Denizli' ye gelen, Demirci'nin adamlarından Sökeli Ali Efe ve kızanları, kadınlara, kızlara sarkıntılık etmişler. Bu sebeple de Sökeli Ali Efe'yi, şimdiki Gazi İlkokulu'nun karşısında bulunan, eski tabakhane önünde vurdular. Bu sıradan hadiseyi, Demirci Mehmet Efe Atatürk'e, "Denizli'de Kuvâ-yı Milliye'ye isyan var" diye rapor etmiştir. Sökeli Ali vurulduğunda Demirci Goncalı'da imiş; hemen mevcut adamlarını alıp trene binerek geliyor ve Denizli'yi kuşatıyor. Eski hükümetin avlusuna bir kürsü kuruluyor, yakalayabildikleri herkesi getirip, Sökeli Ali'nin adamlarına göstererek: "Bu var mıydı?" diye soruyorlar. "Efem olmayan yok ki, bu da vardı, bu da vardı" derken, muazzam bir tutuklama oluyor. Bu arada benim babamı da götürüyorlar. Babam: "Fuzuli cana kıymayın, ben hocayım (babam Arasta camisinde hocalık da yapardı) tavuk bile kesemem, değil ki insan canına kıyayım" demiş. Bunun üzerine Demirci Efe kızanlara sinirlenip: "Doğru dürüst bakın, olmayan insanın canını yaktırmayın bana"

diye bağıyor. Kızan da efenin sinirlenmesi üzerine, korkusundan kekeleyince babam kurtuluyor. Babamla birlikte götürülen Mustafa Tütüncüoğlu ise maalesef kurtulamamış ve diğer tutuklular gibi, boğazlanmak veya bıçaklanmak suretiyle katledilmiştir.

Denizli'de bu vaka çok zalimane bir şekilde yaşanmıştır; alimi-uleması da gitti, zengini-fakiri de gitti, velhasıl çok büyük bir felaket oldu. İşin kötü tarafı, her şey unutuldu ve Demirci Mehmet Efe, tarihte adı geçen bir şahsiyet haline geldi. Halbuki Demirci Efe Denizli'ye, haksız yere çok büyük bir fenalık yapmıştır.

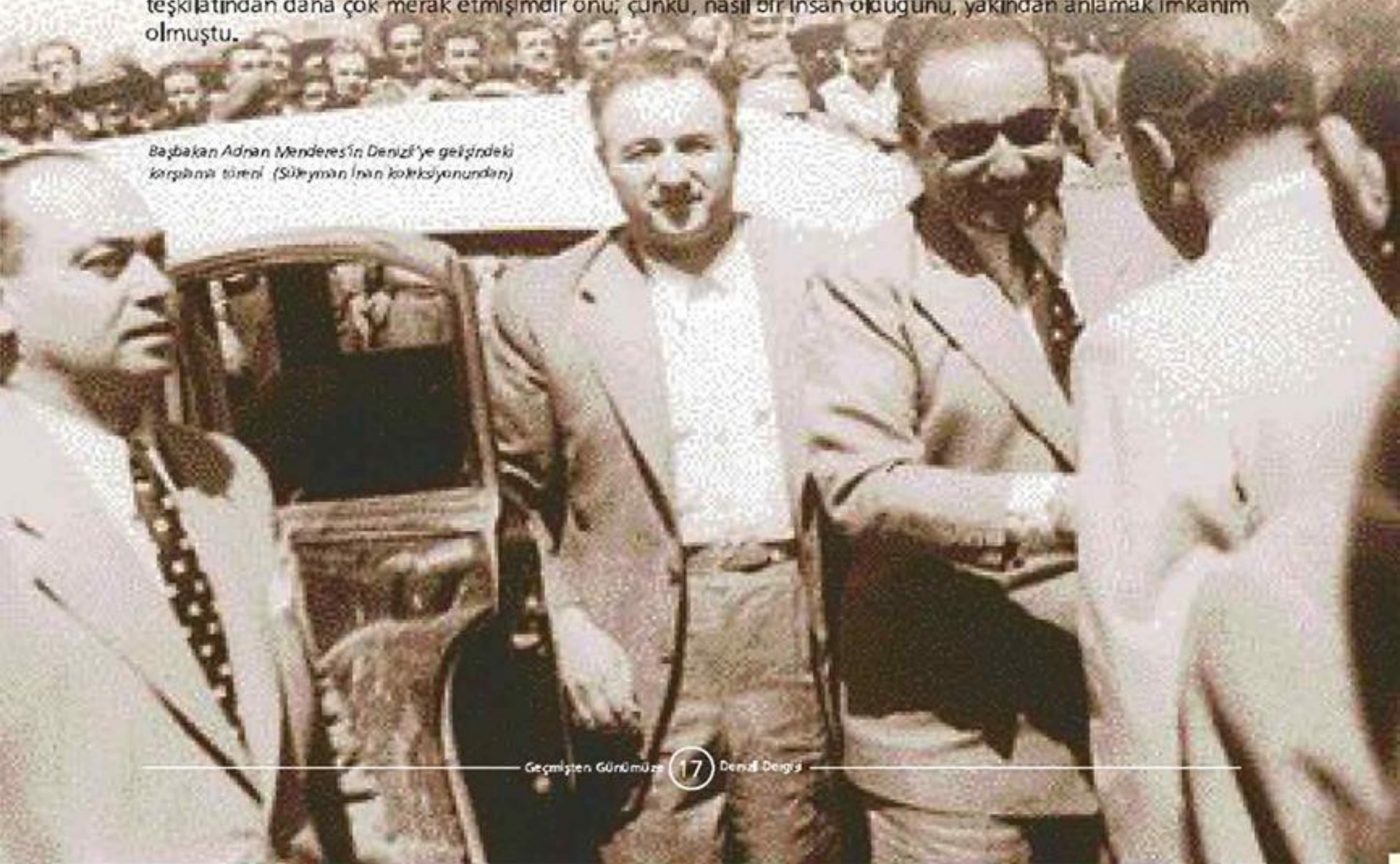
Adnan Menderes

O yıl rahmetli Adnan Menderes trenle Denizli'ye geldi, ben de, CHP İl Başkanı olarak kendisini karşılamak üzere istasyona gittim. Muhafif parti il başkanının kendisini karşılamaya gelmesi çok ilgisini çekmiş. Bir saat kadar sonra telefonla arayarak, Başbakan'ın beni ziyarete geleceğini bildirdiler. Hemen parti binasına giderek kendisini karşıladım. Görüşmemiz sırasında kendisine: *"Efendim ben muhalif bir il başkanım, ama beni muhalif olarak kabul etmeyin, ben devletten hiç bir şey beklemiyorum; bir işadamıyım, bu memleketin bir evladı olduğum için, bu memlekete hizmet etmek üzere bu vazifeyi aldım. Memleket menfaatine olan işlerde, size, muvafıklarınızdan daha fazla yardımcı olacağıma söz veriyorum, teşkilatımla beraber."* dedim. Tabii bundan çok memnun oldu.

O dönemde Verem Savaş Derneğinde Cengiz Haner başkan, ben de başkan yardımcısı idim. Dernek yararına bir piyango tertip etmiştik. Piyangoda verilecek olan ikramiyelerin, biletlerin arkasına yazılması icabediyormuş, ancak bu unutulmuş. Vali de piyangoyu iptal edeceğini söylemişti. Ben görüşme sırasında Başbakan'a bu problemimizi anlattım. Başbakan: *"Ne demek Raşit Bey, öyle şey olur mu, ben onu hallederim"* dedi ve piyangonun iptal edilmesine mani olduğu gibi, o biletlerden 500 tanesini de benden satın aldı. Ayrıca, valinin çok müfrit bir partili olduğunu, kendisine parti için değil, memleket için gittiğimi, ancak kendisi ile istişare etmek istediğimde beni dinlemediğini de söyledim. Diğer bütün mülki amirlerin durumunu anlattım. Kendisi ile partide bir saat sohbet ettik.

Akşam yemeğinde, aynı sırada oturduğumuz için beni görememiş ve davet edilip edilmediğimi sormuş; sonra yanıma gelip oturarak benimle sohbet etti. Bu arada, rahmetli Rafet Tavaslıoğlu gelerek: *"Başbakanım heyetler var, sizinle görüşmek için bekliyorlar"* dedi. Menderes de: *"Ben de burada memleket işi konuşuyorum"* diye cevapladı. Biraz sonra Fatin Rüştü Zorlu da gelerek aynı şeyi söyledi, ama onu da dinlemeyerek benimle yarım saate yakın konuştu. Ayrılırken de, memleket işleri ile ilgili bir problemim olursa kendisini arayabileceğimi söyledi. Bence Adnan Menderes'e yazık olmuştur. Belki de ben, kendi teşkilatından daha çok merak etmişimdir onu; çünkü, nasıl bir insan olduğunu, yakından anlamak imkânım olmuştu.

Başbakan Adnan Menderes'in Denizli'ye geldiğindeki karşılamaya töreni (Süleyman İnan koleksiyonundan)

Denizli İlinde Boy Adlarından Kaynaklanan Orun Adları- 1: **Bayat, Beydilli, Çandır**

Levent KURGUN*

“Denizli ilinde bugün, birçok coğrafi nesne, boy, aşiret, oymak ve cemaat adı taşımaktadır. Örneğin, Faruk Sümer’in Oğuzlar adlı eserinde, Denizli ili civarında 11 Oğuz Boyu’nun adını taşıyan 15 yerleşim yerinden (Kayı, Avşar, Dodurga gibi) bahsedilir. Bu yerleşim yerlerinin bir bölümü bugün mevcut değildir. Buna karşılık belirtilen eserde yer almayan Kınıklı, Kayhan gibi Oğuz Boyları’nın isimlerini taşıyan yerleşim yerleri de bulunmaktadır”.

Denizli ili, Oğuzların Anadolu’ya gelmelerinden sonra yoğun Türk yerleşmelerine sahne olan bir bölgedir. Kaynaklarda Denizli yöresine 200.000 çadır Türkmen’in geldiği belirtilmektedir. Bu nüfusun izleri, yer adları vasıtası ile günümüze kadar ulaşmıştır.

Denizli ilinde bugün, birçok coğrafi nesne, boy, aşiret, oymak ve cemaat adı taşımaktadır. Bu türden adlar, boy adı kökenli yer adları başlığı altında ele alınmış, büyük oranda 1/25000 ölçekli haritalara dayanılarak, il sınırları içinde 681 boy adı kökenli yer adı tespit edilmiştir.

Boy adı kökenli yer adlarının büyük bir bölümü, 316 ad, **orun adlarından - yerleşim yeri adlarından -** oluşmaktadır. Bu yazıda, boy adı kökenli orun adlarının içinde Oğuz Boyları’nın adlarını taşıyanlar gösterilmeye çalışılacaktır.

Oğuzlar üzerine yapılan çalışmalarda, daha çok, bu konuda en geniş kaynaklardan biri olarak bilinen Faruk Sümer’in Oğuzlar adlı eserinde, Denizli ili civarında 11 Oğuz Boyunun adını taşıyan 15 orundan bahsedilir. Bu orunların bir bölümü bugün mevcut değildir. Buna karşılık belirtilen eserde yer almayan orunlar da bulunmaktadır. Faruk Sümer’in eserinde Denizli ilindeki Oğuz Boyları’nın adlarını taşıyan orunları şu şekilde vermiştir:

Boyun Adı	Adı	Vasfı	Sancağı	Kazası	Vergi Nüfusu
Kayı	Kayıayla	Köy	Hamid	Gölnhisar Karaağacı (Acıpayam)	132
	Kayı	Köy	Kütahya	Şeyhlü (Işıklı)	29
	Kayıcak	Köy	Kütahya	Şeyhlü (Işıklı)	10
Bayat	Bayad	Köy	Kütahya	Şeyhlü (Işıklı)	44
Yazır	Yazır	Köy	Hamid	Gölnhisar Karaağacı (Acıpayam)	110
Döger(Öger)	Döger İli	Köy	Kütahya	Şeyhlü (Işıklı)	25
Dodurga	Todurğa	Köy	Hamid	Gölnhisar Karaağacı (Acıpayam)	69
Avşar (Afşar)	Kutluca Afşar	Köy	Hamid	Gölnhisar Karaağacı (Acıpayam)	109
Karkın	Karkın	Köy	Hamid	Gölnhisar Karaağacı (Acıpayam)	99
Salur	Salur	Köy	Kütahya	Şeyhlü (Işıklı)	24
Eymür (Eymir)	Eymür	Köy	Kütahya	Şeyhlü (Işıklı)	31
	Eymür	Köy	Kütahya	Homa (Gümüşsu)	74
	Eymür	Köy	Menteşe	Tavas	-
Yüregir(Üregir)	Yüreğir	Köy	Kütahya	Homa (Gümüşsu)	50
İğdir	İğdir	Köy	Kütahya	Şeyhlü (Işıklı)	58

Yazarın verdiği listelerde yer almayan, ancak bugün mevcut olan yerleşim yerlerini de şöyle sıralayabiliriz:

1. Beydilli "Beğdili" (Çivril ilçesine bağlı bir köy),
2. Çandır "Çavundur" (Çivril ilçesine bağlı bir köy),
3. Evkara "Karaevli" (Acıpayam ilçesine bağlı bir köy),
4. Eymir (Denizli merkez ilçeye bağlı bir köy),
5. Karahüyükafşarı (Acıpayam ilçesine bağlı bir köy),
6. Kayı(i)han (Denizli merkez ilçeye bağlı bir belde),
7. Kınıklı (Denizli merkez ilçeye bağlı bir belde),
8. Kınıkyeri (Çameli ilçesine bağlı bir köy),
9. Kumafşarı (Acıpayam ilçesine bağlı bir köy),
10. Yazır (Çal ilçesine bağlı bir köy),
11. Yuva "Yıva" (Çivril ilçesine bağlı bir köy),
12. Yüreğil (Serinhisar ilçesine bağlı bir köy),

Buna göre, Denizli yöresinde tarihte ve günümüzde mevcudiyeti tespit edilmiş on yedi Oğuz boyunun adlarını taşıyan yirmi yedi yerleşim yeri vardır. Bunları alfabetik sıra ile tanıtmaya çalışacağız:

BAYAT. Oğuzlar'ın Bozoklar koluna bağlı olan Bayat boyunun Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Gün Han'ın oğlunun soyundan geldiği tarihi kayıtlarda geçmektedir. Bayat, beg~bey kelimesi ile ilgili olarak mutlu, yiyeceği bol anlamına gelmektedir. Anadolu'da, tarihimizde Dede Korkut, Fuzulî gibi şahsiyetler yetiştirmiş olan Bayat boyunun adını taşıyan birçok orun bulunmaktadır. Bugün Çivril İlçesi'ne bağlı olan Bayat Köyü de bunlardan biridir. Faruk Sümer'in listesinde de yer alan bu köy, ilçe merkezine 22 km. mesafededir. Son nüfus sayımına göre 75 hanesinde 206 nüfus yaşayan köyün 1530 yılına ait Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defterleri'nde kayıtlı bulunan Bayat köylerinden birisi olduğu düşünülmektedir.

BEYDİLLİ. Beydili-Begdili kelimesi, uluların sözleri gibi değerli anlamına gelmektedir. Reşidüddin'in Oğuznamesi'ne göre hükümdar çıkaran beş boydan biri olarak zikredilen Begdili boyu, Oğuzlar'ın Bozok kolunu oluşturan dallardan Yıldız Han'a bağlıdır. Selçuklu Devleti'nin kuruluşuna ve Anadolu'nun fethine katılmış olan Beydili boyunun, Çivril yöresinde de yerleştikleri anlaşılmaktadır. Bugün, Çivril ilçesinin Işıklı bucağına bağlı olan Beydilli Köyü'nü kuranlar Oğuzlar'ın Beydili boyuna mensuptur. Faruk Sümer'in listesinde rastlayamadığımız köylerden biri olan Beydilli Köyü'nün adı, 1530 yılına ait Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defterleri'nde geçmektedir. İlçe merkezine 20 km. mesafede olan köyde son nüfus sayımına göre 140 hanede 527 nüfus yaşamaktadır.

ÇANDIR. Kayıtlarda Çavuldur, Çavundur, Çavdur, Çavdır, Çandır şekilleriyle kayıtlı olan bu Oğuz boyu, Üçoklar'ın Dağ Han koluna bağlıdır. Kelime, şerefli, ünü yaygın anlamına gelmektedir. Anadolu'da büyük nüfuslar halinde gelmedikleri belirtilen Çavuldur~Çavundur boyunun izlerine bugün Çivril yöresinde rastlanmaktadır. Türkçede sıkça görülen ses olayları sonucunda adı Çandır'a dönüşen bu boyun mensupları, bugün Çivril ilçesi, Gümüşsu Bucacı'na bağlı olan Çandır Köyü'nü de kurmuşlardır. Faruk Sümer'in listesinde yer almayan köy, 1530 yılına ait Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defterlerinde de Çandır adıyla kayıtlıdır. Çivril ilçe merkezine 42 km. mesafede olan köyde son sayıma göre 59 hanede 187 nüfus yaşamaktadır.

KAYNAKLAR

Cevdet TÜRKAY; Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul, İbroüman Kaynak Eserler Serisi, 1979

Faruk SÜMER; Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, İstanbul, Ana Yayınları, 1980

Levent KURGAN; Denizli İl Yer Adları, PAÜ Sos. Bil. Enstitüsü doktora tezi (basılmama), Denizli, 2002

Osman TURAN; Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1996

Tuncer BAYKARA; Denizli Tarihi II. Kısım, İstanbul, Fakülteiler Matbaası, 1969

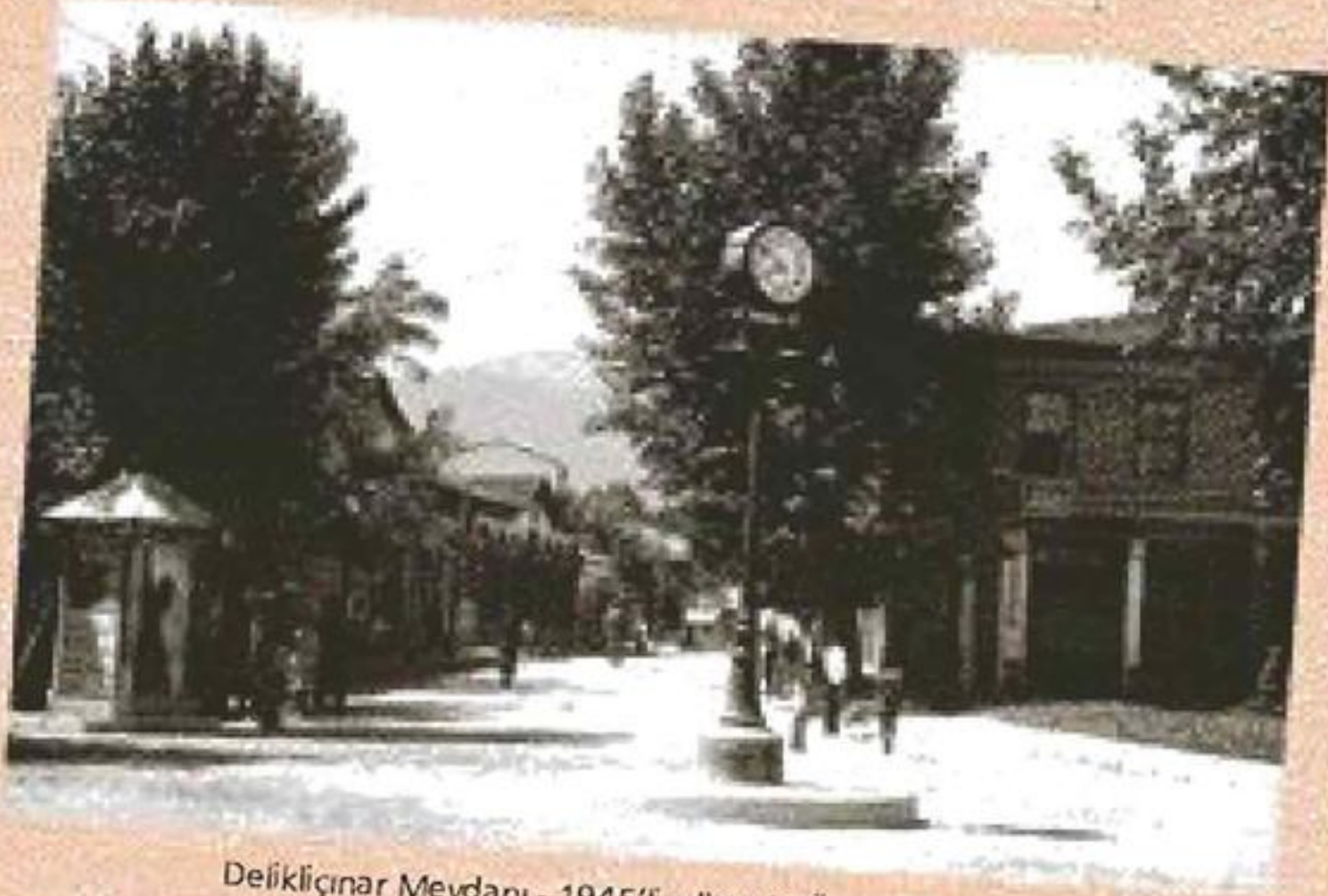
Tuncer GÜLENSOY; "Orta Asya'daki Türk Yer Adlarının Anadolu'daki İzleri", Mülkiyetçilik ve Mülkiyetçilik Tarihi Araştırmaları V. İm Kongresi, Tarih Boyunca Anadolu'da Türk Nüfus ve Kültür Yapısı (Tebliğler), Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1995

Fotoğraf

Coşkun ÖNEN (www.coskunonen.com)

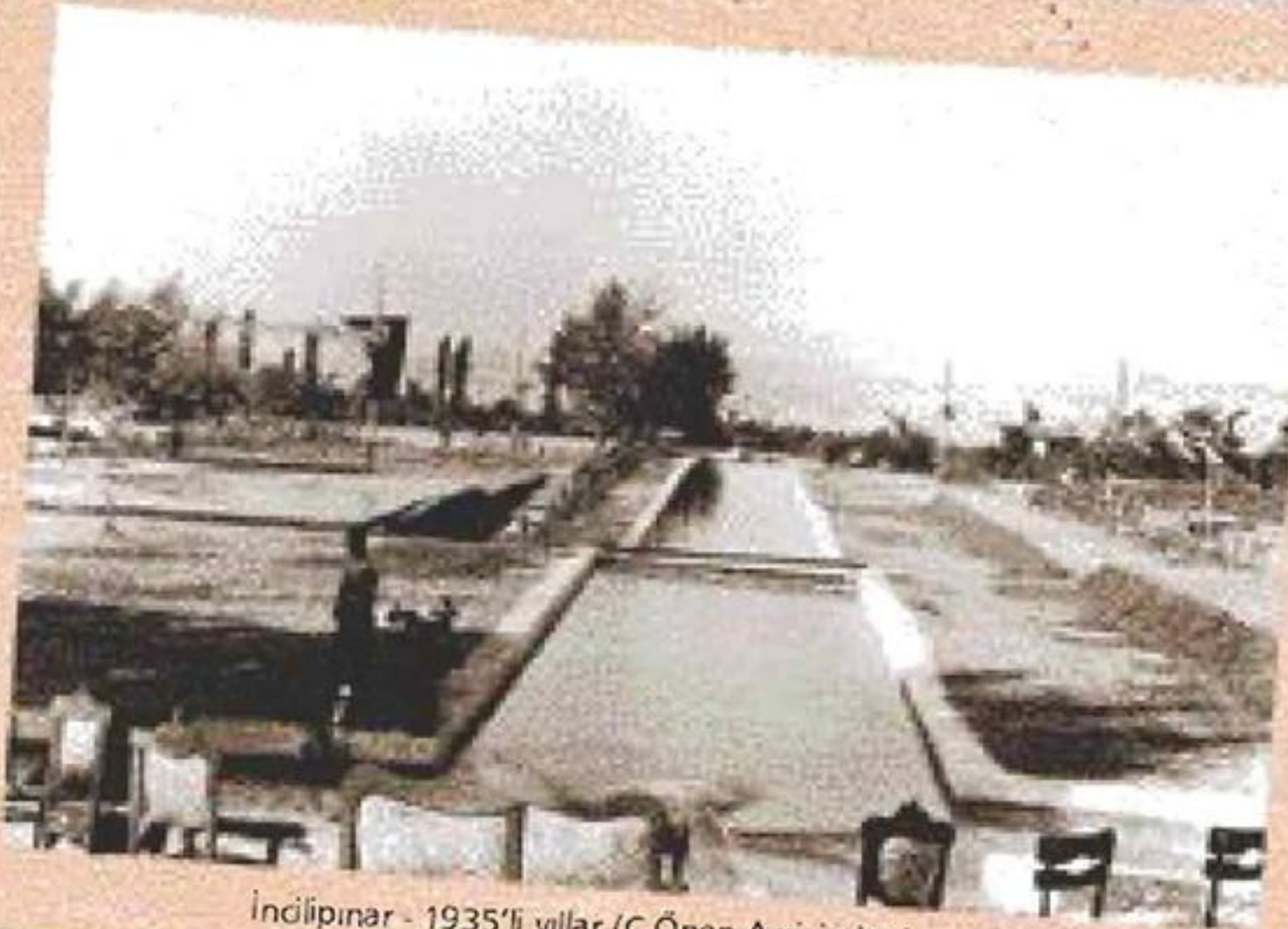
Vılayet Hükümet Konağı 1950 öncesi (C.Önen Arşivinden)

Delikliçınar Meydanı - 1945'li yıllar (C.Önen Arşivinden)

Hükümet Caddesi (C.Önen Arşivinden)

İncilipınar - 1935'li yıllar (C.Önen Arşivinden)

Denizli'den Yetişen Değerler Fahri AKÇAKOCA

Önder GÖÇGÜN*

İSTİKLAL MARCHİNİN 1 No.lu
TÜRK CASUSU

Ali Fuat Paşa ile konuşurken!

Beki de basar "C. mas'uk yol'anda ü'ebilecek
bu Türk delikan'ı, diye bakıyordu

Bu yazımızda, Türk Kurtuluş Savaşı'nın istihbarat (haber alma) alanındaki "İstiklal Savaşı'nın 1 No.lu Casusu" hüviyetiyle yakın milli tarihimize damgasını vurmuş ve yüce Atatürk'ün yüksek takdirleriyle İstiklal Madalyası sahibi olan, Denizli'mizin necip, kahraman evladı, değerli büyüğümüz merhum Fahri AKÇAKOCA'yı ve gerçekleştirdiklerini –ana hatları ile- anlatmayı amaçladık.

1894 yılında Denizli'de doğan Fahri AKÇAKOCA, –ailesinden aldığı bilgiye göre- Çopuroğlu lakabı ile tanınan varlıklı bir ailenin en büyük oğludur. Çocukluğu, Denizli'nin Değirmenönü Mahallesi'nde, Lise Caddesi üzerinde bahçeli evde geçti. Edirne Yüksek Muallim Mektebi'ni bitirdikten sonra, topçu yedek subayı olarak orduya katıldı. Daha sonra Denizli'ye döndü ve evlendi. O arada Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürlüğü'nde çalıştı. İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi üyeliklerinde bulundu. 1939-1943 yılları arasında, altıncı dönem Denizli Milletvekili olarak TBMM'de görev aldı. Denizli'de ilk fotoğraf atölyesinin kurulmasına ve sinemanın gelmesine öncülük etti. Denizli Halkevi Başkanlığı görevini üstlendi ve orada Denizli'de ilk defa olmak üzere tiyatro kolunu kurdu. Ayrıca çeşitli spor dallarında da yarışmalar düzenlenmesinde önyak oldu. Denizli'ye ilk radyoyu getirenlerin başında da Fahri Akçakoca ismi yer alıyordu. Denizli'de çevreciliğin ilk ciddi ve önemli adımlarını da attı. Soyadı Kanunu çıkınca Akça soyadını aldı. Merhum Fahri Akçakoca'nın her biri ayrı değerdeki yazılı eserleri kitapları konuşma ve konferanslarının yanı sıra asıl büyük hizmetinin; Türk İstiklal Savaşı'nın Batı Cephesi'nde işgal kuvvetlerine karşı Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'ların emir ve komutasında gerçekleştirdiği istihbarat hizmetlerinin casusluk faaliyetlerinin olduğu açık ve gerçek hükmündedir. Kendisi bunlara ait hatıralarını, bizzat yaşadığı son derece tehlikeli olayları gazeteci Murat Sertoğlu'na anlatmış; o da bunları İstanbul'da çıkan – Son Telgraf gazetesinde 4 Kasım 1950 tarihinden itibaren 188 sayı tefrika ederek yayınlamıştı. Uzun araştırmalar ve arşiv çalışmalarıyla ulaşılabildiğimiz Milli Mücadele tarihimiz açısından önemli tarihi belge niteliğindeki bu hatıraların tamamının, karşılıklı güçlüklerin ve verilen büyük mücadelelerin istihbarat, haber alma ve bunları merkeze ulaştırma noktasından büyük önem arz ettiği muhakkaktır.

Geçen sayımızda bir kısmına yer verdiğimiz hatıraların, –yerimizin müsaadesi ölçüsünde – bir kısmını yayınlıyoruz. Dileğimiz ve hedefimiz bunların tamamının bir bütün olarak kitap halinde yayınlanmasıdır.

Bu vesile ile merhum Fahri Akçakoca'yı bir kere daha rahmetle ve minnetle anıyor, sizleri hatıraları ile baş başa bırakıyoruz:

Salihli istasyonundaki cephaneler:

"Trenimiz biraz sonra hareket etti. Alaşehir ile Salihli arası, dümdüz bir ova olduğundan büyük bir süratle yol alıyorduk. Kontrol memuru da, yanında bir Yunan inzibat neferi olduğu halde geziyor ve vesikaları tetkik ediyordu. Bizim vesika da muntazam olduğundan, bunu da rahatça atlattım. Fakat yanımda bulunan bir Salihli'li yolcunun vesikası olmadığından, zavallıyı apar topar ilk istasyonda indirip bir Yunan neferine teslim ettiler. Zavallı yalvarıp duruyordu. Beş parası olmadığını söylüyor, Salihli'ye nasıl gideceğini soruyor, müsaade rica ediyordu. Fakat dinliyen kim? Bir saat sonra tren uzun uzun ötmeğe başladı. Salihli'ye gelmiştik. Ben lâkayt (ilgisiz) bir tavırla kapıya doğru gittim ve tren durur durmaz inerek, su içmek bahanesiyle çeşmenin başına gittim. Birçok yolcular da, su almak için nöbet bekliyordular. Kimi su içmek istiyor, kimi elindeki desti veya şişeyi doldurmağa gayret ediyordu. Bu kalabalık çok işime yaradı. Çünkü, nazarı dikkati celbetmeden etrafı gözden geçirebiliyordum. İstasyonda pek fazla Yunan neferi vardı. İçimden: Herhalde cephanesini kontrol için olacak, diye düşündüm, yavaş yavaş istasyon binasını döndüm ve şehre doğru uzaklaştım. İstasyona yakın bir kahveye girmiştik ki, tren İzmir'e doğru hareket etti. Ben hem kahvemini içiyor, hem de vaziyeti nasıl öğrenebileceğimi düşünüyordum. Hakikaten üstüme çok zor bir vazife almıştım. Bir defa, Salihli'ye ilk defa gelmiş bulunuyordum. Ve burada hiçbir tanıdığım yoktu. Bu sırada yanıma, kıyafetinden bir demiryolu memuru olduğu anlaşılacak biri geldi, oturdu. Kahvede başka boş yer olmadığından yanıma geldiği anlaşılacak bu adamcağız, usulen de selâm verdi: - Selâmünaleyküm! - Aleyküm selâm! Diye muakabele ettim. O da bir kahve ısmarladı. Bu tesadüfe memnun olmak mı lâzımdı? Benim, istasyondaki vaziyeti öğrenebilmek, şu cephanesini hakkında bir malûmat almak için demiryolu kumpanyası memurlarından birle ahbap olmam lâzımdı. Ben böyle bir memuru gökte ararken, yanımda buluvermiştim. Acaba, onu bana Allah mı göndermişti? Bunun aksi de varırdı (olabilirdi). Belki de, benim Salihli'ye nasıl bir gaye ile gelmiş olduğum düşman tarafından haber alınmış ve yanıma da bu kumpanya memuru mahsustan gönderilmişti. Ağzımı arayacak, maksadımı öğrenmeye çalışacaktı. Acaba, hangisi doğru idi Allah'ım? Ahbap oluyoruz Adamcağız anlaşılacak çene çalacak kimse arıyormuş. Selâmlaştıktan sonra: - Buranın galiba yabancısınız? Diye sordu. Sizi ilk defa görüyorum. -Evet, diye cevap verdim. İzmir'e gidiyorum. Biraz doluşmak için trenden indim. Birdenbire hareket etti. Sonra cebimden seyahat vesikamla bileti çıkarıp gösterdim. -Şimdi bu biletle arkadaki trene binebilir miyim? Vesikamı ve biletimi muayene etti: -Seyahat vesikanız tamam. Ancak biletiniz yandı. Başka bir bilet almanız lâzım. Bugün başka tren olsaydı, onunla seyahat etmek mümkündü. Fakat yarından evvel tren yok. -Ne yapalım, biz de geceyi burada geçiririz artık! -Otelde yer buldun mu? -Hayır... -O hâlde, Allah işini rast getirsin. Ben, bir haftadır buradayım. Yer bulamadım. İstasyonda yatıyorum. -Demek, bu istasyonun memuru değilsiniz? -Hayır... İzmirde çalışıyorum. Hususî bir trenle geldik. Lokomotif bekliyoruz. Buradan Elvanlara, ta köprübaşına kadar gideceğiz. -Lokomotif var ya... -Yok, yolumuz yokuş olduğundan bu lokomotifler işimizi görmez. Kuwetli lokomotif lâzım, İzmir'den gelecek. -Peki amma, bu lokomotifle de pekâla gidip geliyorlar ya... -Sen ona bakma! Dedim ya, hususî bir tren bu... Sonra etrafına bakındı. Bizi hiç kimsenin dinlemediğine kâni olunca, sesini yavaşlattı: -Cephane treni... Vagonlar çok ağır! Haykırmamak için dişlerimi sıktım. Bu adam, tam da benim üzerimde olduğum meseleden bahsediyordu. Kendisinden pek ziyade kıymetli malûmat alabilirdim. Aynı zamanda da büyük bir şüphe içinde kıvranıyordum. Bu adam, yoksa hakikaten bir casus idi de, ağzımı mı arıyordu? Mahsustan mı benim alâkadar olduğum bu bahse temas ediyordu? Gözlerimi gözlerine dikmiş, hakikati anlamak istiyordum. Hayır, bu temiz İzmir çocuğunun bakışlarında hiç de riya (iki yüzlülük) ve casusluk okunmuyordu. Devam etti: -Yedi vagon cephanesini çoğu da yedi buçukluk obüsler. Yani üç vagon bunlarla dolu. Diğerlerinde piyade fişeği ve el bombası var. Bunları öyle her lokomotif çekemez. -Peki dedim, nasıl cesaret ediyorsunuz da böyle patlayıcı maddelerle yüklü bir trenle yola çıkıyorsunuz? -Ne yaparsın? Nihayet emir kuluyuz. Tren sıkı muhafaza altında... Bizimle beraber bir manga asker de var. Nihayet, seyahatimiz de mahrem (gizli) ... Hattâ vagonları istasyona girmeden bıraktık. Fakat dediğin gibi cephanesini vagonu bunlar. Rampalardan çıkar ve inerken, yol alır ve yavaşlarken çok dikkat etmek lâzım. En ufak bir dikkatsizlik neticesinde hep beraber havaya uçmak işten bile değil... Ne ise, Allah'ın izni ile bir defa köprü başına kadar gidelim, bunları oradakilere teslim edelim de geri dönelim. Tam beş tane çocuğum var. Eğer ben de bir kazaya kurban gidecek olursam, bunların hepsi perişan kalırlar. Kendime değil, onlara acıyorum. Artık akşam olmuş, ortalık kararmağa başlamıştı. Artık, bana Allah tarafından gönderilmiş olduğundan şüphe etmediğim bu adamdan daha bir hayli malûmat alabileceğimi anlamıştım: -Akşam oldu, dedim. Ben buranın aşçıları bilmiyorum. Seninle beraber bir yere gidelim de karnımızı doyuralım. Yemekte misafirim olursun. Evvelâ: -Nasıl olur, sen benim misafirim ol! Misafir sensin! dedi ise de, ısrarım karşısında nihayet yumuşadı. Beraberce kahveden kalktık. Kahve paralarını o verdi ve cami divarındaki bir aşçıya giderek karnımızı doyurduk. Yemek esnasında zaman zaman bahis aynı mevzua intikal etti ve bana çok ehemmiyetli malûmat verdi. Yatsı namazından sonra birbirimizden ayrıldık. Cephanesini uçurabilir miydik? Şimdi benim fikrimi bambaşka bir mevzu işgal ediyordu. Kendi kendime: -Acaba bu cephanesini havaya uçurabilir miyim? Diye düşünüyordum. -Vakıa benden böyle bir hizmet istenmiyordu. Sadece bunların muhtevalarını öğrenmem ve bunu İzmir'deki bir adrese bildirmem talep ediliyordu. Fakat ben, aynı zamanda bunları havaya uçurmanın bir yolunu bulacak olursam, az mı şerefli bir iş görmüş olacaktım? Bu vagonlar dolusu obüsler, fişekler ve el bombaları bize karşı kullanılacak değil miydi? Bunlar, vatanın harîmi namusuna (kutsal namusuna) biraz daha sokulmak yolunda kullanılmayacak mıydı? Kimbilir hangi temiz vatan çocukları, bu vagonlar dolusu kurşun ve obüse göğüslerini siper edeceklerdi? Herhalde onları yok etmenin bir yolunu bulacak olursam, sevgili vatanıma büyük bir hizmette bulunacaktım.

Denizlide bir sabah Delikçina vesinde otururken, sivil

Kumpanya memurunun bana verdiği malûmat çok kıymetli idi. Gece yarısından sonra, cephane dolu bu yedi vagonu sadece iki neferin beklediğini, söylemişti. Bunların biri en önde, diğeri ise en arkada imiş. Vagonların istasyon dışında durması da iyi bir tesadüftü. Böylece, sabaha karşı karanlıkta oraya yaklaşmak, pek de imkânsız birşey değildi. Artık yerimde duramıyordum. Hemen kendi kendime bir plân yaptım ve doğruca bir attar dükkanına giderek, iki üç tane çakmak fitili aldım. Bunu cebime yerleştirdikten sonra, hanları dolaşmaya ve bir at aramaya başladım. Eğer bu işi yapabilirsem, daha evelden şehirden ayrılmak işini de halletmeliydim. Çünkü cephaneler havaya uçar uçmaz, Yunanlılar'ın derhal kasabayı saracakları ve tahkikat sona ermeden hiç kimseyi bırakmayacakları meydanda idi. Bu arada, ben de ele geçebilirdim. Ancak gece yarısına doğru, beni Alaşehir'e götürmeğe razı olan bir at sahibi buldum. Adam benden çok para istedi. Niçin trenle gitmek istemediğimi de sordu. Bahanemi zaten hazırlamıştım: -Trende seyahat vesikası soruyorlar, Olmayan da ilk istasyonda atıyorlar. Halbuki benim, yarın akşam mutlaka Alaşehir'de bulunmam lâzımı! Dedim. Seyahat vesikası meselesi esasen herkesçe malûmdu. Adamcağız: -Şimdi anladım, hakkın var! Dedi. Böylece ben bir ata, o da bir merkebe rakip olarak (binerek) hareket ettik. Ben: -Evvellâ istasyona uğrayalım. Orada ufak bir işim var! Dedim.

İstasyona varınca da beni yarım saat kadar beklemesini söyledim ve ellerim cebimde olarak yavaş yavaş istasyona girdim. Oradan karşı tarafa geçtim ve cephane vagonlarının bulunduğunu öğrendiğim kör hatta doğru ilerledim. Ortalık tam bir sessizlik içinde idi. On dakika kadar süren bir yürüyüşten sonra karanlıkta uzaktan vagonların gölgesi belirdi, işte, cephane vagonları bunlar olmalıydı. Kalbim âdeta yerinden kopacakmış gibi çarpıyordu. Hemen olduğum yere çöktüm ve dinlemeğe başladım. Hiçbir ses duymayınca, bu sefer vagonların tam ortasına doğru sürüne sürüne yaklaşmağa başladım. Şimdi artık vagonları daha iyi görüyordum. Yalnız bunların sayısı yedi değil, dokuzdu. Yoksa aradığım vagonlar bunlar değil miydi? Başka bir yere mi gelmiştim? Halbuki kumpanya memurunun tairi tamamile bu yere uyuyordu. Beş dakika sonra ise, artık vagonlarla aramda yirmi adımlık bir mesafe kalmıştı. Buradan nöbetçilerden biri de görünüyordu. En ön taraftaki vagonun basamaklarına oturmuş, ayaklarını sallandırmıştı. Tüfeği de ayaklarının arasından yere kadar uzatıyordu. Biraz dikkat edince, vagonların en ön ve en arkasındakilerin boş olduğunu anladım. Demek oluyor ki bu vagonlar, emniyet için, mahsustan cephane vagonlarının iki tarafına yerleştirilmişti. Artık hiçbir şüphem kalmamıştı. Yine yerde sürünerekten vagonların tam ortasındakine doğru yaklaştım. Bunlar, kapalı askerî cephane

İSTİKLÂL HARBİNİN 1 no.lu TURK CASUSU

Ali Fuat Paşanın karargâhından isteniyordum!

Necip Ali Bey (Küçük): "Son dakikada vaziyet değişti, siz cephe kumandanlığı emrine verildiniz,, diyordu

Yazar: FAKİR AKÇAKOCA

Yazar: Meral SEYDOĞLU

(DÜNKÜ YERİKANIN
HULALARI)

(Denizlide bir sabah Delikçina
vesinde otururken, sivil gel-
men Elinde yuruma gelerek be-
nim bu üç dakika konuşmak
"edilmiş" söyledi. Kalkın, yürü-
men. Söylüyordum çok mütem-
den. İnanılı olarak yolda bile-
ce ay ayırmıyordum. Osa yolu-
ca istisnai süresini başka
güdüdü.

Yunan Elinde Mavda Keçti.
Beşer herse kumpanyadan emret ar-
kadanında. Eski hükümetleri tesle-
dikten sonra, Osman Elinde bir
"bey"te herse vatanı, sivil me-
lim ve tebliğati bir vatanıya me-
mar emreç tereddütü ve bunları me-
rette gıdeleridüğü söyledi. "İle-
ce" bitiriyordum, işin ne oldu-
ca bitiriyordum. Meseleler işi
in bu tebliğati vatanıya kapalı
işin ikâzinde herse bildirecek,
2 an danışman, kabul edilmiş
vatan.

Yunan Elinde herse keçti,
(Devranı Sa. 2, Sâ. 1 de)

Fakir Akçakoca (solda elinde kumandanlık), mahzun Necip Ali Küçük (ortada elleri göğsünde) ve diğer sivil arkadaşlarıyla bir arada.

vagonları idi. Ve cephane sandıkları samanlar arasına yerleştirilmiş olacaktı ki, vagonların aralıklarından yer yer samanlar görünüyordu. Nihayet, soğuk raylar elimde değdi ve âdeta avuçlarıma yakıtı. Bir dakika sonra ise, artık vagonun altında idim. Heyecanım son haddine yükselmiş bulunuyordu. Müthiş infilâk Bir dakika kadar bekledikten sonra, elimle vagonun altını yoklamağa başladım. Ve nihayet bir aralık buldum. Buradan dışarıya samanlar sarkıyordu. Hemen cebimden uzun çakmak fitillerini çıkararak soktum. İyice yerleştirdim. Sonra da fitilin diğer ucunu ateşledim. Tahmin ettiğime göre, ateş yirmi dakika ile yarım saat arasında samanlara sirayet edecekti. Artık büyük bir aksilik olmazsa, cephanelerin ateş alması pek ziyade muhtemeldi. Ondan sonra da yılan gibi sürünerekten geri çekildim. On dakika sonra ise, istasyona varmış ve ata atlayarak Alaşehir yolunu tutmuş bulunuyordum. Bereket versin ki, vakit geceydi. Yoksa rehberim, hissettiğim heyecanı yüzümden pek kolay anlayabilirdi. Yine bu heyecanımı belli etmemek için suallerine cevap vermiyor, susmayı tercih ediyordum. Şimdi beni işgal eden biricik mesele, neticenin ne şekilde tecelli edeceği idi. Acaba fitil vazifesini yapacak ve yolda sarsılmastın diye cephane sandıklarının etrafına yerleştirilen samanları tutuşturacak, ve cephaneler havaya uçacak mıydı? Yoksa bir aksilikle fitil sönecek, yahut da son dakikada mesele meydana çıkacak, ateş görülecek miydi? Atımı o kadar hızlı sürüyordum ki, beni okdukça yürük olan merkebiyle takibe çalışan rehberim geride kalıyor ve ikide bir: -Çok hızlı gidiyoruz Bey, böyle gidersek hayvanlar

Ordumuz hakkında mola veriyor. Yunan casusu olan Kum Kızı, 1917 yılında İstanbul'da yaşamak istiyor. Ordumuz hakkında mola veriyor. Cephaneyi imha etmek!

yorulacak, sizi takip edemiyorum! diye sesleniyordu. Adamın büsbütün kuşkulması, hiç de doğru olmayacaktı. O seslendikçe atı yavaşlatıyor ve bana yetişmesi için bekliyordum. Şimdi şehirden çoktan çıkmıştık. Bana pek uzun bir zaman geçti gibi geliyordu. Halbuki, ancak yirmi dakika geçmiş bulunduğunu öğrenince şaşım. Yol ârızasız ve düz olduğundan, pek rahat ve süratle yol alıyorduk. Bu yüzden müsterih idim. Artık infilâk olsa bile ele geçmemize imkân yoktu. Ben ata atlar atlamaz ve kasabadan çıkar çıkmaz, heyecanımın sona ereceğini zanne diyordum. Halbuki heyecanım hâlâ devam ediyordu. Yine bana, saatler kadar uzun gelen bir zaman geçti. Yavaş yavaş endişeye düşmeğe başlamıştım. Her halde bir aksilik olacak ve ateş sönmüş bulunacaktı. Yoksa fitilin şimdiye kadar çoktan samanları ve cephaneyi ateşlemesi lâzım gelirdi. Infilâkın da çoktan vuku bulması icap ederdi. Demek oluyor ki, bu işi başaramamıştım. Beni şimdiki hâlde teselli eden biricik hâdise, hiç olmazsa bunların miktarı ve nereye sevkedileceği hakkında bir malûmata sahip olmuş bulunmamdı. Esasen, benden sadece bu malûmat istenmişti. İşte ben tam bunları düşünürken, uzaktan müthiş infilâk duyuldu. Şehirden adam akıllı uzaklaşmış olduğumuz hâlde, alttaki at ürkerek şahlandı. Az kalsın beni, üstünden atıyordu. Demek, istediğim olmuştu. Çünkü bu infilâk, ancak vagonların havaya uçmuş olmasını isbat ederdi. Rehberim: -Ne oldu bey? diye merakla sordu. Ben, sonsuz sevincimi gizlemeğe çalışarak: -Kimbilir? dedim. Galiba bir bomba patladı. -Hiçbir bomba bu kadar ses verir mi? -Gece olduğu için öyle aksetti. Biz yolumuza devam edelim. O, donmuş, gözlerini Salihî'den ayırmıyordu: -Bakın ne kadar büyük bir kızılık var? -Belki de bir yangındır, geceleri ışıklar çok kuvvetli görünür. -Şehire dönelim mi Bey? -Neden o? Nereden çıkartıyorsun? -Benim Salihî'de evim, çocuklarım var.. Vazgeçtim parandan.. Ben geri döneceğim! -Ben dönmem! Acele işim olmasa, sana dünya kadar para verir miydim? Sen istersen dön, ben gideceğim! Bu kat'î sözlerim karşısında adam, yine sızlanmağa başladı. Benimle başedebileceğini bilse, belki de döğüşmek zorunda kalacaktık. Ben daha fazla konuşmadan atı mahmuzladım ve ileriye doğru atıldım. O da küfür ede ede beni takip etmeğe koyuldu. Aramızda elli adım kadar olan mesafeyi muhafaza ediyordum. Bu suretle hem onu, altındaki merkebin takati derecesindeki süratle beni takip etmeğe mecbur ediyordum, hem de durmadan savurduğu küfürleri hiç olmazsa duymamış oluyordum. Bir saat kadar sonra ise, kızılık kayboldu. Vagonların bulunduğu yer kasabadan bir hayli uzakta olduğundan, ateş bir yere sirayet etmemiş olacaktı. Bunu adama söyledim. Kendisine daha da fazla para vereceğimi ilâve ettim. Biraz rahatladı. Ancak öğleye doğru Salihî'ye oldukça yakın bir köyde başka bir at bulabileceğimi söyleyerek, kendisinin oradan geri döneceğini kat'î bir ifade ile beyan etti. Ben de bunu kabul ettim. Adamcağızın tabii hakkı da vardı. Bunu da teslim ediyordum. Fakat bu anda, her şeyin fevkinde olarak memleketi düşünmek lâzımdı. Memleketin selâmeti ise; hepimizin selâmetinden daha mühim değil miydi? Sabahleyin ufak bir köyde bir saat kadar mola verdik. Hayvanları biraz dinlendirdik. Birer kahve içtik. Sonra da yolumuza devam ettik. Öğleye doğru ise, başka bir at bulacağım köye gelmiş bulunuyorduk. Zahmet çekmeden bir at buldum ve yoluma bu şekilde devam ederek, sağ salım akşam üstü Alaşehir'e vâsil oldum. Tabii, ilk işim telgrafhaneye koşmak oldu, bana verilen adrese: 'Bütün meyveler harap oldu ve işe yaramaz hâle geldi' diye bir telgraf çektim.. Bundan sonra da artık benim çok tehlikeli bir hâle gelmiş bulunan bu mıntıkadan uzaklaşmak, bir an evvel Kula'ya gitmek üzere başka bir hayvan aramağa koyuldum. Çarşıda, bizim Midilli'î Mustafa Efendi'ye yine rastgelmeyeyim mi? Yanıma yaklaştı: -Nerede idin, seni hiçbir handa bulamadım, dedi. Adetâ merak ettim. -Bir ahbabın evinde kaldım, diye cevap verdim. -Haberin var mı Salihî'den? -Bu sual, yine beni derin bir endişeye düşürdü. Mustafa Efendi, bana ilk ağızda neden bu suali sormuştu? Beni, Salihî'de neden aramıştı? -Ne olmuş? Diye sordum. -Duymadın demek? Sabahleyin telgraf geldi. İstasyondaki cephaneyi uçmuş! -Ya! Öyle mi! Nereden duyacağım? -Burada herkesin ağzında... Acaba bizimkilerin işi mi? -Bizimkilerden maksadın ne? Sesini büsbütün yavaşlattı: -Yani, Kuvai Milliye'ye mensup bir arkadaş mı yaptı bu işi, diyorum. Soğukkanlılığı muhafaza ettim: -Ne bileyim? Belki de bir kazadır. -Arkadaşların da ekserisi aynı fikirde.. Fakat bana kalırsa, bu bizimkilerin bir marifetidir. Ne olursa olsun, arkadaşlar bayram yapıyorlar."

Yukarıdaki satırlarda ifadesini bulan, bu müthiş Yunan cephaneyi havaya uçurma olayı gerçekleşmemiş ve başarıya ulaşmamış olsaydı; düşman kuvvetlerinin bütün Ege'yi ele geçirmesi, yakıp yıkmaları ve hattâ Denizli-Afyon-Eskişehir hattından Ankara'ya ulaşması muhakkaktı. İşte merhum Akçakoca'nın, çok gizli bir şekilde sağladığı bu büyük başarısı bile, O'nun İstiklâl Savaşı'nın unutulmaz kahramanlarından birisi olarak, Millî Mücadele tarihinde yer almasını temine yeterlidir. Hatıralar'ın, herbiri ayrı bir heyecan sahnesi ve kahramanlık belgesi denilebilecek tarzdaki diğer bazı kısımlarının ilgi çekici başlıklarını, -genel hatları ile bilgi vermek ve tarihe ışık tutmak açısından- şu şekilde gösterebiliriz: "Ölümler vâdisi (iki tarafa mensup kuvvetler, ölen askerleri gömecek vakit bulamamışlardı) -Çerkez Etem -Halifelik Teklifi -Yeni Bir İmtihan -Bursadaki Tedkikat -Kütahya Yolunda (Garp cephesi Kumandanı) İsmet Bey'in Vesikası -Çerkes Lütfi Bey -Yeni Bir Vazife Daha (Gökbayrak Cemal Bey'in, Çerkez Etem'le olan münasebetini tetkik etmem gerekiyordu). Yukarıda görüldüğü gibi, hatıraların sadece bölüm başlıkları bile; Millî Mücadele'de, merhum Fahri Akçakoca'nın ve O'nun yanısıra nice isimli kahramanların, tam bir gizlilik ve tüzük içinde yürüttükleri yoğun istihbarat (casusluk) faaliyetlerinin ve büyük Atatürk'le, silâh arkadaşlarına destek yolunda sağladıkları üstün başarıların, açık birer göstergesi durumundadır. Bunların tamamının dikkatle okunması, üzerinde düşünülerek detaylı bir şekilde değerlendirilmesi ise, yakın tarihimiz açısından araştırmacılara düşen ciddi bir görev ve aynı zamanda büyük bir sorumluluktur.

Denizli’de Debbağlık (Tabaklık - Dericilik)

Metin TÜRKTAŞ*

Dericiliğin Tarihi Gelişimi

İnsanlık tarihine baktığımızda insanların yaşayış biçimlerinin giyim kuşam ve kullandıkları aletler üzerinde etkili olduğunu görmekteyiz. İnsanlar nasıl bir coğrafyada yaşıyorlarsa, hayatlarını neler yaparak devam ettiriyorlarsa, zamanla o yönlerde alet ve e yalar üretmeye başlamışlardır. Denizli’de dericiliğin durumuna genel olarak bakmadan önce çok kısa olarak, eski Türklerde ve Anadolu’da dericilik üzerinde durulmasının faydalı olacağı kanısındayız.

Dericilik tarihinde Türklerin eski ve önemli bir yeri vardır. Sibiry’a da Altay Dağları eteklerinde yapılan araştırmalarda ortaya çıkan buluntular, Türklerin deri işlemede çok ileri gittiklerini göstermektedir. MÖ 3. veya 4. yy’lara ait olduğu düşünülen bazı buluntularda keçe üzerine yapılmış renkli deriden aplikelere rastlanmıştır. Ayrıca Hunların deri işlemeyi, deri renklendirmeyi bildiklerini; deri kıyafetler, deri çizme ve kürk giydiklerini ve yine deri koşum takımları kullandıklarını biliyoruz.

Eski Türkler de deriye günümüzde söylenişine benzer şekilde teri derlerdi. Zamanla deri yerine kayış ve gön terimleri de kullanılmıştır ancak gön daha çok kalın deri ya da tabaklanmış deri anlamını taşımıştır. Deriyi soyduktan sonra kuruyup çatlamaması için ona yağ sürerlerdi. Kaba deriyi sertleştirme işine sağrı denirdi. Asıl derinin bulunabilmesi için ham deri yaygın olarak kireçlenirdi. Derilerin kireçlendiği havuza Anadolu’da ısırganlık denirdi. Kireçleme işine de çoğu yerde inmek adı veriliyordu. Türkler Anadolu’ya geldikten sonra, yerli kültürlerle bir çok alanda olduğu gibi bu alanda da bilgi alış verişi yapmışlardır.

Anadolu’da dericiliğin tarihinin çok eski olduğu bilinmektedir. MÖ 3000 tarihlerine ait olan bazı yontu ve kabartmalarda soylu sınıftan kişilerin törenlerde özellikle etek biçiminde post giydikleri görülmektedir. Anadolu deri işletmeciliğinin en somut delillerinden biri de MÖ 200 yıllarına aittir. Bu yıllarda Mısırdan papirüs ihraç edilmesi yasaklanınca Bergama Kralı’nın emriyle yeni bir yazı malzemesi bulunmasıyla ilgili araştırmalar yapılmış ve parşömen derisi bulunmuştur. En dayanıklı yazı malzemesi olan parşömen, ceylan, dana, koyun derilerinden yapılıyor ve devletler arası anlaşmalar bile bunlara yazılıyordu. Orta Asya’dan geçerek Ön Asya’ya, oradan da Anadolu’ya gelen Türkler deri deneyimlerini de birlikte getirdiler. Anadolu’da çok gelişmiş olan deri işleme sanatıyla bütünleşen bu deneyimler sonucu dericilik sanatı büyük bir gelişme gösterdi. Ahi Evran’ın iyi bir debbağ (hayvan derisini terbiye eden, tabak, sepici) olduğu ve ilk kez çevresine topladığı debbağlarla Ahi örgütünün çekirdeğini oluşturduğu bilinmektedir. Selçuklular ve Osmanlıların kuruluş evresinde debbağlık ve dericilik Anadolu’nun hemen her yöresine yayılmıştır.

Dericilik Anadolu’da babadan oğula geçen bir meslek olarak sürdürülüyordu ve işleme yöntemleri bir sır gibi saklanıyordu. Batı’nın bu sırrı ele geçirebilmek için büyük çabalar harcadığı ve sonunda sahtiyanın işlenişini öğrenen V.C Lamp adlı bir kişinin bunu büyük paralar karşılığında Fransız dericilere sattığı ve bu başarısının da madalya ile ödüllendirildiği bilinmektedir.

Anadolu’da dericiliğin üstünlüğü 19.yy’ın başlarına kadar sürmüş ve daha sonra özellikle Fransızlar dericilikte önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Avrupa’da 1880 yılından itibaren kromlu sepileme yöntemine, buna paralel olarak da makineleşmeye geçildi. Bunlar da dericiliğin hızla gelişmesini sağladı. Türk dericiliği bu değişim ve gelişmeleri zamanında takip edemediği için Batı’nın gerisinde kaldı ve genellikle iç piyasa için üretim yaptı. Kromlu sepileme yöntemi ancak 1930 yıllarında ülkemize girdi ve başlangıçta gayrimüslimlere ait debbağhanelerde uygulama alanı buldu. Anadolu’da kromlu sepilemenin yayılması 1950 yıllardan yani savaşların bitmesinden sonra olmuştur.

1980’li yıllarda başlatılan dış satım hamlesi ile deri sanayinde önemli bir gelişme başlamıştır. Özellikle turizm sektörünün de gelişmesiyle gelen turistlerin deri giyime gösterdikleri ilgi, bu alandaki kaliteyi ve üretimi arttırmıştır. Türkiye bu alandaki ihtiyaçları karşılayabilecek duruma gelmiş ve deri dış satımı alanında dünyada ilk beşe girmiştir.

Denizli’de Dericilik

Türkler, Denizli’ye 1176 tarihinde Selçuklular döneminde gelmişlerdir. Buraya geldiklerinde dericiliği elbette biliyorlardı ve bunun yanında da buradaki medeniyetler de deri işlerini bilmekteydi. Daha önce de söylediğimiz gibi buradaki deri işleme teknikleriyle Türklerin bildikleri teknikler birleştirilmiş ve dericilik burada güçlenerek devam etmiştir. Bu dönemlerdeki dericilik hakkında fazla yazılı kaynak olmadığı için çok fazla ayrıntıya giremiyoruz ancak Denizli’nin sulak bir bölge olması, köklü bir medeniyete sahip olması ve hayvancılık için uygun şartlara sahip olması burada dericiliğin önemli bir meslek dalı olma ihtimalini güçlendirmektedir. 13. yüzyılda Ahi Evran’ın (ölümü 1262) Kırşehir’den Moğol baskısı neticesinde kaçarak Denizli’ye geldiği ve burada debbağlık mesleğini devam ettirdiği ve buradaki insanları da bu konuda eğittiği bilinmektedir. 17. yüzyılda Evliya Çelebi tarafından yazılmış olan Seyahatnâme’de Honaz’da iki zaviye ve bir debbağhâne olduğu yazılmaktadır.

Kirişhane Mahallesi'ndeki Tabakhane'den bir görünüm Fot.Metin TÜRKTAŞ

20.yüzyılda Denizli'de dericiliğin genel durumuna bakacak olursak, yüzyılın başında bu sanatın oldukça ileri ve çok yaygın bir meslek dalı olduğu görülmektedir. 1917 yılında Çanakkale Savaşı için Denizli'de seferberlik ile oluşturulan 11. Piyade Tümeni'nin büyük bir çoğunluğunu debbağların oluşturduğunu biliyoruz. Bu yıllarda debbağhâne şimdiki sanat okulu ve hükümet konağının olduğu yerde bulunmaktaydı. Yine bu tarihlerde dericilik Denizli iline en çok gelir sağlayan meslekti ve İstanbul'dan sonra ülkenin ihtiyacı olan en güzel derileri yine Denizli karışılmaktaydı. Bu 1930'lu yıllara kadar böyle devam etmiştir.1930 yıllarından sonra debbağlıktan yavaş yavaş kopmalar başlamış ve tabaklar yeni iş alanlarına girmişlerdir. Günümüzde Denizli'deki büyük şirket sahiplerinin çoğunun kökeninde debbağlık bulunmaktadır.

1935 yılında tabakhane şehir içinde kaldığı ve kokusuyla çevre halkını rahatsız ettiği gerekçesiyle bugünkü yerine (Kirişhane Mahallesi'ne) taşınmıştır. Bu taşınmaya derici esnafı karşı çıkmış, ancak uzun sürede de olsa yeni yerlerine taşınmak zorunda kalmışlardır.

Her meslek dalında olduğu gibi debbağlık mesleğinin de kendine göre kuralları ve törenleri bulunmaktaydı. Denizli'de debbağların anlattıklarına göre, debbağların bir başkanı olur ve buna yiğitbaşı denirdi.(1925 yılında " Şems-i Terakki Debağat Şirketi" kurulduktan sonra yiğitbaşının yerini dernek başkanı almıştır.) Yiğitbaşı, seçimle iş başına gelir ve idareyi azaları ile beraber sağlardı. Yiğitbaşı çok saygı gösterilen ve saygınlığı olan bir kişiydi. Onun yaptırım gücü çok fazla ve bu gücü kısmen kanunlardan çoğunlukla da meslek geleneğinden alırdı. Eğer kendi meslek gurubundan birisi, suç işlerse veya müşteriye karşı bir hata yaparsa yiğitbaşı onu cezalandırır, gerekirse dükkanını kapatırdı. Bütün esnaf, suç işleyen bu kişiye yolsuz der, ona selam vermez ve kahvehaneye bile sokmazlardı. Yolsuz kişiler suçun durumuna göre cezasını çeker, ancak cezası bittikten sonra guruba dahil edilirdi.

Tabaklık usta çırak ilişkisi gerektiren bir meslektir. Ustaya ve ustalara çok büyük saygı gösterilirdi. Kahvehanede hiçbir zaman ustaların yanına gençler oturamazdı. Kalfa ve usta olmanın belli başlı kriterleri vardı. Mesela bu meslek dalında bir ustanın yanında çırak olan bir kimseyi bir başkası ayartamaz, ayartırsa cezalandırılırdı. Çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa geçiş törenle olurdu.Bu törene peştamal bağlama töreni denilirdi. Tören, İncilipınar'da havuzun yanında yapılırdı ve törende kurbanlar kesilerek dualar edilir kalfalığı ve ustalığı hakkedenlere peştamal bağlanırdı. Kalfalığı hakkeden kişi artık mal alıp satabilme ve istediği yerde çalışabilme hakkını da elde etmiş olurdu. Kalfalıktan ustalığa geçen kişi işyeri açabilme hakkını elde edebilirdi.

Mehmet GÜRAN işletmesi / Fot.Süleyman İNAN

Denizli’de bir çok sanat dalında Rumlar çok etkin olmalarına rağmen 20. yüzyılda debbağlık sanatında Rumların etkin olmadığını görmekteyiz. Bilgilerine baş vurduğumuz eski debbağlar bunun sebebini; bu mesleğin daha çok babadan oğula geçtiğini, çok zahmetli ve pis bir iş olduğunu, onun için de Rumların buna pek rağbet etmediklerini söylemektedirler. Deri, işleniş biçimine ve cinsine göre, kösele, meşin, vidala, güderi, maroken, rujan, süet gibi isimler alır. Ham deriyi bu türlerden biri haline getirinceye kadar deri işçisi bir çok zahmete katlanmaktadır. Özellikle bu sanatın geleneksel usullerle yapıldığı dönemlerde bu zahmet daha da fazlaydı. Mesela Denizli’li tabaklara göre, kösele imalatının eski usullere göre, yani geleneksel yapılışı, ana hatlarıyla şu şekildedir: Kösele, manda ya da sığır derisinden yapılmaktadır. Ham deriler, bir gece normal suda bekletilir, arkasından kireçli ya da zırnıklı suda (acı su) 8-10 gün bekletilir ve tüyleri dökülür. Sonra tüyleri sıyrılarak tekrar taze kireçli suya atılarak ineklerin memesi dikleşinceye kadar beklenir (bu da 4-5 güne tekabül eder) ve sudan çıkarılır. Tekrar normal suda bir gece bekletilir. Arkasından tolaşır denen dibek taşına benzer taş konur ve bir kişi bunları çiğneyerek yıkar. Böylece deri, içindeki kireci bırakır. Bu işlemden sonra başka bir dağarda (havuz) sama (sama, köpek pisliği demektir ve bu aşama için yaklaşık iki teneke köpek pisliği kullanılmaktadır. Köpek pisliği ise onu toplayan şahıslardan tedarik edilir. Derinin bu aşaması aciliyet gerektirdiği için kireci süzülen derinin hemen sama içine yatırılması gerekir. Dilimizde, acelesi olan birisi için kullanılan “*Tabakhaneye b.. mu yetiştiriyorsun*” deyi mi buradan çıkmıştır.) içine islatılır ve burada 24 saat bekletilir. Buradan çıkarılarak gavelete kütüğüne yatırılır ve sama bıçağı ile kalan tüyleri alınır. Eğer yeterince yumuşamışsa büyük temiz su havuzuna atılır ve burada 24 saat bekletilir, çıkarılınca tolaşır havuzunda tekrar yıkanır, bu 2-3 kez tekrarlanır. Bu işlemden sonra, eski palamut (palamut, palamut bitkisinin değirmende öğütülmesiyle elde edilir) harcı içine konur ve burada da 24 saat bekletilir. Bu süre sonunda çıkarılır, elle yıkanır ve temiz palamut harcının içine döşenir. Gün aşırı devredilerek, burada 10-15 gün kalması sağlanır. Buradan çıkınca kütükte tekrar temizlenir ve yeniden palamutlu havuza yatırılır. Palamutlu havuzda en az bir ay kalır, çıkarılır ve üçüncü defa temiz harca yatırılır. Burada da 1-2 ay bekletildikten sonra çıkarılarak yıkanır ve kösele, vaketa(askeri postal yapımı için), telatin (ayakkabılık için) vs. gibi cinsine göre ayrılır. Bu ayırımdan sonra sarkıtılarak suyu alınır ve ne yapılacaksa ona göre işlemler yapılır.

Yukarıda sıralamış olduğumuz işlemler yaklaşık olarak 4-5 ay almaktadır, ancak bu yöntemler 1970’li yıllara kadar kullanılmaktaydı. Günümüzde ise bu işlemlerin bir çoğunu makineler yapmaktadır. Gerek makineleşmeye geçme, gerekse çeşitli kimyasalların kullanımıyla deri üretiminde 4-5 aylık süre 10-15 gün gibi kısa bir süreye indirilmiştir. Eskiden kösele yapımında sığır ve manda derisi tercih edilirken günümüzde manda derisinin liflerinin daha seyrek olduğu gerekçesiyle daha çok sığır derisi tercih edilmekte ve derinin büyük çoğunluğu yurt dışından temin edilmektedir. Üreticiler dışardan gelen derilerin daha temiz, daha bütün, daha sağlam ve ucuz olduğunu belirtmektedirler. Denizli, günümüzde özellikle kaba kösele alanında adını duyurmuştur ve ülke ihtiyacının yaklaşık %70 ini karşılamaktadır. Diğer deri çeşitleri de üretilmektedir ancak bunlar kayda değer miktarda değildir. Denizli Esnaf Odasına kayıtlı 102 üye bulunmakta ve tabakhane 102 iş yeri faal durumda ve bu iş yerlerinde de yaklaşık 500 kişi çalışmaktadır.

Denizli’de dericilik alanında çok gelişmiş makineler kullanılsa da dericilik, özellikle köselecilik, gelişmeye devam etmektedir. Son yıllarda kullanılan kimyasal maddeler, dericilikte üretimi hızlandırmış, üretimi kolaylaştırmış ve bu mesleği zorlaştıran etmenlerden birisi olan kötü kokuyu büyük oranda azaltmış, bunlar da bu mesleği yok olmaktan kurtarmıştır.

Denizli’deki tabakhane şehir içinde kalması ve etrafa kötü kokular yayması nedeniyle Denizli’ye 35 km mesafede bulunan, Kaklık beldesindeki Elmalı Tepe mevkinde tahsis edilen Deri Organize Sanayi Bölgesine taşınacağı söylenmektedir. Bu konu ile ilgili çalışmalar hâlâ devam etmektedir.

Denizli eski debbağlardan bazıları;

H. Kazım Başağa, Topalömeroğlu H. Raşit, H. Ahmet Özkardeş, H. Ahmet Kepenek, Cafer Abalıoğlu, M. Ali Abalıoğlu, Baki Abalıoğlu, H. Ahmet Mızraboğlu, H. Ahmet Karaimer, H. Sadık Uzunoğlu, Mehmet Bozbay, H. Ahmet İnceoğlu, H. Ali İnceoğlu, H. Ali Gölemezli, H. Süleyman Fakılı, Mehmet İşcan, Tefik Mızraboğlu, İsmail Kızılhisarlı, Şibiroğlu vd...

Yazılı Kaynaklar
Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş, 5.cilt. Kültür Bak.yay. Ank.1991
Büyük Larousse, 6.cilt. İst. 1986,
Sözlü Kaynaklar,
Raşit Özkardeş, (1911-...), Abidin İnceoğlu, (1929-...)- Mehmet Eskicioğlu, (1924-...)-
Mehmet Bozbay, (1926-...), Mehmet Güran.

Babadağ'ın Sırrı

Şerif KUTLUDAĞ*

“Hoca...bizim ninelerimiz anlatırlardı: Bir zamanlar Honaz Dağı'nın oradan, kartala benzer büyük bir alıcı kuş kalkmış... Yeri göğü kaplamış kuşun gölgesi... Alıcı kuş, uçmuş, uçmuş, uçmuş gelmiş tam bizim Babadağ'ın üzerinde durmuş... İnsanları kapacağı zaman, feryatlar, çığlıklar, dualar birbirine karışmış... Ne olduysa olmuş, Allah tarafından, kuş taş kesilivermiş de insanlarımız kurtulmuş...”

Babadağ'da her ev gibi tıpi boyalı, kırmızı ve yeşil evler.
(Fot: Şerif KUTLUDAĞ)

Öğretim Görevlisi,
serifk@pamukkale.edu.tr

Çocukluk hayallerimin değişmeyen üç büyülü süsüydü onlar. Honaz Dağı, Çökelez Dağı ve Babadağ... En eski zamanlardaki ataları gibi güne yine onları selamlayarak başlardı Güneyliler. Yazı ve kışı onlarla yaşar, sevinci ve kederi onlarla paylaşırlardı. Bir cetvel gibi uzanan Cindere düzlüklerinin üzerinde dondurulmuş gibi duran zarif, yayvan bir çadır kimliğindeki Çökelez'in yanında, sadece iri dağ yumrusunu gösteren Honaz Dağı, gücü ve kudretinin farkında olan insanların vakarıyla yerli yerinde dururken, bir büyülü sırrı taşımanın gizemi ve ihtişamıyla dururdu, Denizli ve Sarayköy Ovalarının ezeli ve ebedi bekçisi gibi duran Babadağ...

Bu üç dağ zengin evlerinin duvarlarını süsleyen ata yadigarı üç değişmez tablo olmuştu çocukluk yıllarımın çocukça duygularla kaplı hatıralarımın derinliklerinde. Ancak Babadağ'ın yeri bir başkaydı benim yüreğimde bu dağlar içinde.

Yukarıdan aşağıya serpilen bir kova suya misal, yamaçlardan her an kayacaklarmış hissini veren Babadağ İlçesi'nin evlerinde yaşayanlar kuramazlardı benim çocuk yüreğimdeki hayallerimi. Çünkü onlar sırtlarını dayadıkları Babadağ'da ya hep evlerinin alt katlarında tezgâhları başında dokumalarını gözleriyle de iplik iplik dokurlar ya da çarşı pazara çıkınca aşağılara, Sarayköy Ovası'na bakarlardı, en eski zamanlarda yaşamış atalarının baktığı gibi. Oysa Babadağ, Güney'den görülen bütün heybeti ve ihtişamıyla, açık kanatlarıyla ya pençelerini geçirdiği avını kaldırıp havalanma anında olabildiğince çok havaya kanat vurabilmek için kanatlarını ve tüylerini olanca ihtişamıyla kabartan bir kartala, ya da göklerden süzüle süzüle gelip yere konma anındaki açılmış bir çift kanat ve ortadaki kartal başıyla bir anlık gurur anının taş kesilmiş görüntüsüne benzerdi. Ona adını veren 2500 m.'yle Ege'nin en yüksek yumrusu olan "Baba"yı kartalın başı, sağa ve sola doğru dengeli bir biçimde yayılıp giden dağlarını da kartalların kanadı hayal etmişimdir oldum olası.

İlk kar düştüğünde başı ve kanat uçları beyazlaşmış bir ihtiyar kartal kimliğine bürünen Babadağ, kış mevsiminin ardından uzaktan mavileşen dağların fonu üzerinde sergilenen beyaz bir renk cümbüşüyle ay ay değişen farklı bir güzelliğin yani delikanlı bir kartal kimliğinin ifadesi olurdu.

İşte Güney'in sırtlarından yıllar boyu seyrine doyamadığım dört mevsimde dört ayrı Babadağ manzarası gizliden gizliye bir çocukluk arzusunun tohumlarını saçmıştı çocuk gönlüme: Bir gün Babadağ'ın zirvesine çıkmak, dünyaya oradan bakmak ve Babadağ'ın sırrına ermek...

Aradan geçen kırk yılın sonunda, 2001 yılındaki Babadağ Festivali'nin cumartesi sabahı ilçenin pazar yerinde toplanan bir avuç zirve gönüllüsüyle düşüyoruz yollara... İlk adımlar ve her adımda yaylaya takılan bakışlar. Temmuz sonunun yorgun yeşiliyle kaplı her taraf, üzüm bağları, çınarlar, erikler, ahlatlar ve bakraçtan sızıp gelen sütlere misal, kayalardan süzülüp gelen köpük köpük sular... Üç saatlik bir tırmanışın ardından varılan Gökbel Yaylası'ndayız artık.

Gökbel sırtlarından aşağıya uzanıp giden Babadağ yaylalarını, vadiyi ve Sarayköy Ovası'nı seyretmenin keyfiyle, uzaklardan bir kartal başını andıran Babadağ'ın zirve yumrusu olan "Baba"yı göz ucuyla seyretmenin karmaşık duyguları buluşuyor içimde. Bir fısıltı yayılıyor ortalığa:

- Baba'ya tırmanmak isteyenler gece 2.30'da hazır olsun

Nitekim hilalin bile görülemediği bir ağustos gecesinde PAKDOS (Pamukkale Kurtarma ve Doğa Sporları Derneği) rehberliğinde başlıyor yürüyüşümüz. Konuşmak, ses çıkarmak, ışık yakmak, sigara içmek yok. Gecenin ve doğanın gizemini bozacak hiçbir şey yok. Yürüyoruz... Durmadan yürüyoruz. Sadece ayaklarımızın altında kayan taşlar, değer değmez insanın her yanını yakan dikenlerinden varlıklarını anladığımız toprağa yapışmış bitkileri hissediyoruz. Dağların yücesi hariç hiç bir yerde görülemeyecek berraklıkta bir gece rengi. Gecenin renginde durmadan göz kırpan yıldızlar. Aşağılarda bir yanda Çürüksu vadisinde yukarılardan düşmüş yıldız kümelerini andıran ışıklar, diğer yanda da Kızılcabölük, Tavas ovasında ayaklarımızın altında uzanan öbek öbek ışıklar...

Babadağ'ın zirvesinde "zirve yapan" dağcıların zafer sevinci (Fot: Şerif KUTLUDAĞ)

Ve zorlu bir tırmanıştan sonra insanlardan en uzak, yıldızlara en yakın nokta... Ayaklarımızın altında sadece kayalar, uzaklarda, gittikçe yaklaşan ve kendisini çok da bekletmeyen ışıkları güneşin. Ve nihayet güneşin muhteşem doğuşu... Ayaklarımızın altında seyrettiğimiz renk değişimi. Sislerin ardından yavaş yavaş ortaya çıkan uçurumlar, uçurumlar... Vadiler ve perde perde sıralanmış dağlar.

Ve... Babadağ'ın sırrıyla yüzleşme vaktindeyiz. Medeniyet adına insanların üzerinde getirdiği giysiler dışında hiçbir unsurun bulunmadığı bu alanda rüzgarın, fırtınanın, karın, buzun ve dört mevsimin parçaladığı kaya parçalarıyla çevrilen, yerden yaklaşık bir metre yüksekliğinde duvarla çevrili bir alanla karşılaşıyoruz. Sırlı sözler kaplıyor ortalığı. *"Burası 'Baba'nın mezarı!"* Gayri ihtiyarî mezar arıyoruz etrafta! Fakat mezara benzer bir şey yok Hepsi işte o gördüğümüz taşlardan oluşan yığındı... Ne bir mezar taşı, ne başka bir şey... Herkes kendi dilince ve kendi gönlünce buluşuyor *"Baba"*yla... Havada asılı kalan eller, kıpırdayan dudaklar ve insandan insana gönderilen insanca duygularla yüklü dualar...

Bu *"Baba"* kimdir? Nedir? Necidir? Nerelidir? Hiçbir bilgi yok. Burada gerçekten böyle bir insan yatıyor mu? Bu soruyu sorabilmek de mümkün değil! O anda *"Baba"*nın milliyeti, cinsiyeti, dini, imanı, inancı hiçbir şeyi gelmiyor insanın aklına. Dağların yücesinde hayallenen, düşünülen ve buraya sahip olarak bırakılan bir *"Baba"*... Demek ki *"uçmağa varmak"* için böyle bir zirveye getirilmesi gerekiyormuş. Demek ki bu dağlar burada yatan *"Baba"*nın dağı... Babadağ; *"Baba"*ya ait olan bir dağ...

*"Baba"*nın mezarı yanında kuyuya benzer bir çukur. Burada tarihin derinliklerinden gelen efsanenin bir farklı soluğu karşılıyor bizi. İdam cezası verilen insanları bu çukura atarak infaz ederlermiş eskiden! *"Bu işi için bu çukura ne gerek var ki?"* diye düşünüyor insan on metre ötenizde yüzlerce metrelik dibi görünmeyen uçurumlar varken. Ve devam ediyor efsane dünyevileşerek. Askere gidecek gençler uygun mevsimlerde buraya gelir oğlak keserlermiş... İnsan düşünüyor da, çobanların bile gelmesini gerektirecek hiçbir şeyin bulunmadığı bu zirve *"Baba"*dan başka kime yar olur ki?

Bir saatlik zirve ziyaretinde çocukluk yıllarımın Güney'inden ve kartalla süslü hayallerimden söz ediyorum Babadağlı dostlara... Beklemediğim bir şaşkınlıkla sıralanan cevaplar yeni bir efsanenin soluğunu taşıyor binlerce yılın karanlıklarından:

- *"Hoca... bizim ninelerimiz anlatırlardı: Bir zamanlar Honaz Dağı'nın oradan, kartala benzer büyük bir alıcı kuş kalkmış... Yeri göğü kaplamış kuşun gölgesi... Alıcı kuş, uçmuş, uçmuş, uçmuş gelmiş tam bizim Babadağ'ın üzerinde durmuş... insanları kapacağı zaman, feryatlar, çığlıklar, dualar birbirine karışmış... Ne olduysa olmuş, Allah tarafından, kuş taş kesilivermiş de insanlarımız kurtulmuş..."*

Şimdi Güney'in sırtlarından Babadağ'a daha da her mevsim renk değiştiren taş kesilmiş bir kartal nazarıyla bakabiliyorum artık. İşte benim çocukluk hayallerim... İşte Babadağ'ın sırrı...

Babadağ'a ismini veren, zirvedeki "Baba"ya ait olduğu kabul edilen mezar.
(Fot: Şerif KUTLUDAĞ)

Kıbrıs Barış Harekatı Gazisi **TURGUT BOZKURT** Gözüyle Kocatepe Muhribi ve Yaşananlar

Ercan HAYTOĞLU*

Kocatepe Muhribi kamerasında Ast. Turgut Bozkurt

20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sırasında Deniz Kurmay Yarbay Güven Erkaya'nın komutasındaki Kocatepe Muhribi ve diğer Adatepe ve Mareşal Fevzi Çakmak Muhriplerimizin Yunan gemilerinin durdurulması amacıyla Baf açıklarında mevzi almaları istenmiştir. Bu arada Türk Hava Kuvvetleri jetlerine de aynı görev, yani Yunan gemilerini bulma ve vurma emri verilmiştir. Jetler üç gemimizi tespit ettiklerinde Deniz Kuvvetleri'nden bölgede gemimizin bulunup bulunmadığını öğrenmek istemişlerdir. Verilecek cevap muhriplerimizin kaderi açısından çok önemlidir. Cevap "Hayır" olunca jetlerimiz Yunan gemileri diye gemilerimizi bombardımana tutmuşlardır. Bu hücum ve sonrasında yaşananlar sonucunda 54 askerimiz şehit olmuştur. Felaketten kurtulan denizcilerimiz günlerce Akdeniz'de ölüm kalım mücadelesi verdikten sonra İngilizler, İsraililer ve Lübnanlılar tarafından kurtarılmışlardır. Türk Askeri Tarihi açısından çok önemli bulduğumuz bu olayı, bu mücadeleden kurtulanlardan olup, daha sonra Türk Silahlı Kuvvetlerinde görev yaptıktan sonra emekliye ayrılan Deniz Makine Astsubay Gazi Turgut Bozkurt'un gözüyle 30 yıl sonra bir sözlü tarih çalışması olarak ilgilenenlerin hizmetine sunmak istiyoruz.

Ercan HAYTOĞLU: Turgut Bey biraz kendiniz hakkında bilgi verir misiniz?

Gazi Turgut BOZKURT: Denizli'nin Bozkurt ilçesi Yenibağlar köyünde dünyaya geldim ve 1973 yılında İstanbul Deniz Astsubay Okulu Derince Makine Sınıf Okulundan 30 Ağustos'ta mezun olarak, 31 Ağustos'ta ilk görev yerim olan Kocatepe gemisinde görevime başladım.

Ercan HAYTOĞLU: Göreve başladığınız Kocatepe o dönemde nasıl bir gemiydi ve faaliyetleri ne oldu?

Gazi Turgut BOZKURT: Gemimiz döneminin gözde gemilerindendi. Manevra gücü yüksek, karaya ve denizaltına karşı savunma silahlarına sahipti. Gemimiz ile Eylül 1973 ve 3 Mayıs 1974 NATO görevlerini başarıyla tamamladıktan sonra Deniz Kurdu 1974 tatbikatına katıldık. Oradan Kıbrıs'a yönelik nöbet görevini ifa etmek için Mersin'e intikal ettik. Nöbet esnasında vukuu bulan Nikos Sampson darbesine müteakip gemimiz hummalı bir hazırlık durumuna girdi ve kısa bir zamanda bölgeye intikal eden diğer gemi ve ekipmanlar ile harekate hazır hale gelindi.

Ercan HAYTOĞLU: Hazırlıklar sürerken gemide nasıl bir psikoloji hakimdi?

Gazi Turgut BOZKURT: Bizler yeni mezun astsubaylar kıdemli astsubaylarımızdan daha önceki Kıbrıs bunalımlarında neler yaşandığını sorup öğrenmeye çalıştık. Kıdemlilerimiz daha önceki gibi sadece bayrak gösterilebileceğini, büyük ihtimal ile namludan mermi çıkmadan dönüp gelebileceğimizi ifade ettiler. Bugün düşündüğüm zaman, belki de kıdemlilerimizin bir savaş ifadesiyle biz genç astsubayları endişelendirmek istemedikleri içindir diye böyle konuşmuş olabileceklerini düşünüyorum. Harekate katılacağımız kesinleştiği zaman o dönem Deniz Kurmay Yarbay rütbesinde olan gemi komutanımız Güven ERKAYA bizleri topladı ve bu mücadelede şehit ya da gazi olmamızın kaçınılmaz olduğunu, bu nedenle ailelerimize vasiyet niteliğinde mektuplar yazarak helalleşmemizi istedi. Tüm personel ailelerine yönelik yarı vasiyet tarzı mektuplar kaleme aldı. Ben 18 yaşında olmanın verdiği heyecan ile ailemi panikletmek istemedim. Hatta mahallemizden bir kızı Mersin nöbeti dönüşü sözlenmek için istemelerini dahi mektubumda yazdım.

KOCATEPE MÜHRİBİ VE ONUN PERSONELİ İLE HER ZAMAN İFTİHAR ETTİM.

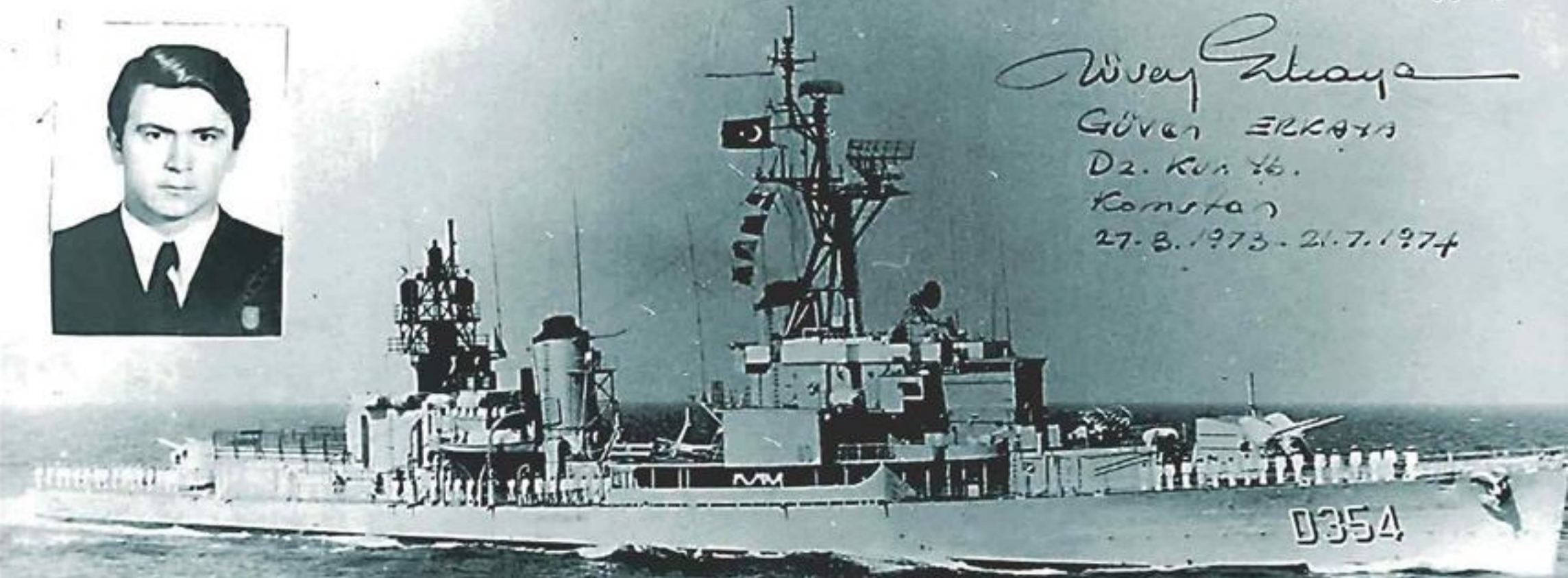
Güven Erkaya

GÜVEN ERKAYA

D2. Kur. 46.

Komutan

27.8.1973 - 21.7.1974

Kocatepe Muhribi (Temmuz-1974)

Ercan HAYTOĞLU: Bundan sonraki gelişmeler neler oldu?

Gazi Turgut BOZKURT: Mersin'den Taşucu limanına 236 personeliyle hareket ederek, çıkarma gemilerimize koruma görevi ile eşlik vaziyetinde Kıbrıs'a doğru yol almaya başladık. Bu arada Kurmay Yarbay Güven Erkaya komutasında harekete geçen TCG. Kocatepe muhribi içerisinde savaş yerleri mevkileri alındı. Benim savaş yerim kıç makine dairesiydi. Komutanımız personeliyle sevecen, babacan ilişkileri olan bir komutan idi. Savaş yerlerinde personeli hem kontrol, hem de moral açısından takviye için geziyordu.

Ercan HAYTOĞLU: Fiilen savaşın içinde olduğunu ne zaman anladınız?

Gazi Turgut BOZKURT: Kıbrıs Girne açıklarında 20 Temmuz 1974 günü sabahı ana bataryalarımızdan ateşlenen ilk mermi hepimizin aklını başına getirdi. Demek ki bu defa sadece bayrak gösterilmeyecekti. Kıbrıs Rumlarına gerekli ve çoktan hak ettikleri cevap verilecekti. Heyecanımız bir kat daha arttı. Rum tarafından çok kısa bir karşı ateş olduğunu ve Rumlara ait birkaç sahil koruma botunun hemen imha edildiğini, amfibi kara ve hava birliklerinin başarılı bir çıkarma ve indirme hareketi yaptıklarını radyodan ve askeri mesajlardan öğrendik. Müthiş bir moral bulduk. Sinirler gevşedi, boşaldı ve personel rahatladı. Çıkarma görevini bitiren gemiler Taşucu'na ve Mersin'e geri döndüler. TCG Kocatepe, Mareşal Fevzi Çakmak, Adatepe ve Tınaztepe gemileri karakol görevi için Kıbrıs açıklarında kaldı.

Ercan HAYTOĞLU: 21 Temmuz günü neler oldu?

Gazi Turgut BOZKURT: Yememiz içmemiz bu iki gün içinde kumanya ile devam ediyordu. Öğle vakti kumanyalarımızı yedik. Öğleden sonra birden hava alarmı vurdu. Savaş yerlerindeki amirimiz Y/S subayımız bizleri teskin edip rahatlatmak için Yunan uçaklarının Kıbrıs üstüne gelemeyeceğini gelenlerin Türk uçakları olduğunu bizlere izah ederken gemimiz ilk mermiyi bu esnada yedi. Merminin düşmesiyle ne olduğumuzu anlayamadık. Bir şeylerin ters gittiği açıktı. Kendi uçaklarımızın da bizi vuracağını düşünmemiz imkansız gibi bir şeydi. Buna akıl yorarken, herhalde Yunan uçaklarının II.Dünya savaşındaki Japon pilotları gibi geri dönmeyi de göze alarak kamikazeler gibi saldırdıklarını düşünmeye başladık. Çünkü en mantıklı olacak açıklamada o günlerin şartlarında bu olabilirdi. Hücumlar devam etti. Baş makine dairesinin ve savaş hareket merkezinin isabet aldığını gemide yer yer yangınların başladığını, kıç makine üstündeki vasita motorunun da isabet alarak yanmaya başladığını gördük. Daha sonraki hücumlarda da kıç dairesi isabet alınca gemimiz hareket ve enerji kabiliyetini kaybetti. (Gemimiz iki makine iki kazan dairesi ile hareket ve enerji üretebiliyordu. Üç daire isabet alınca "Cross-Connection" yani "çapraz iştiraklenme" yapma imkanımız da kalmamıştı.). Her ne kadar ufak kapasiteli iki dizel jenaratör devreye alınmaya çalışıldıysa da geminin tümüne enerji verilemedi.

Bu arada benim bulunduğum makine dairesi karanlık ve sıcak nedeniyle dayanılmaz bir hale gelmişti. Yangın devrelerindeki deniz suyu ile sığağa karşı mücadele ediyorduk. Kıç kazanı da yara aldığı için bizler sistemi zarar görmeden devreden çıkarmaya çalışıyorduk.. Stimli bir geminin makine dairesinin sistem çökmesinde nasıl bir cehenneme dönüştüğünü ancak bunu yaşayan makineci denizciler bilebilir. Resmen sıcak hava, yani alev soluyorsunuz. Saat 15.00 civarında Pasaparola er makine dairesinin terk edilmesi emrini getirdi. Kıç makine alt daire sorumlusu olarak tulumbaların bulunduğu yerin boşaltılması

için mevkiyi Y/S Astsubay Çavuş Cemil Yaralı ile birlikte dolaşarak ve iki tulumba arasında yarı baygın şokta olan bir askeri büyük bir güçle yanımıza alarak alt daireyi boşalttığımızı daire amirimize rapor ettim. Güverteye çıktığımızda kıç ana bataryada gördüğüm, bataryanın zırhının yarıldığı ve personelinin güverte üzerindeki yaralı ve şehit olmuş durumda olmaları idi. Bu görüntü aradan geçen otuz yıl içinde hala gözümün önündedir.

Güverte üzerindeyken 15.30 sıralarında uçak hücumunun yinelenildiğini yaşadık. Gemimiz yer yer yanıyordu. Uçak hücumlarının da bitmemesi, toparlanmamız için bize fırsat vermiyordu. Hava hücumlarına karşı gemimizin hiçbir silahı yoktu. Baş ana batarya hala top başından atışa devam ediyordu. Ama hava hücumuna karşı ancak sapanla taş atmaya benziyordu. Hareket kabiliyetini yitiren gemimiz duran bir hedef olarak kala kalmıştı. Bu arada Komutanımızın bir heyet ile gemiyi dolaştıklarını, vuruş ve duruş kabiliyetini gözden geçirdiklerini gördük. Komutanımız savaş hareket merkezi ve makine dairelerinin yara alıp devre dışı kaldıkları için artık bir gemimizin olmadığı ve personelinin de can güvenliğinin sağlanması lazım geldiği düsturu ile personelin gemiyi terk etmesi emrini verdi. Terk emri ile herkes can sallarının başına gitti. Geminin sancak(sağ) tarafındaki can sallarının isabet alarak kullanılmaz hale geldiği görüldü. Bu nedenle geminin sol tarafında sağlam kalan sallar denize atıldı. Açılan sallar yanında açılmayan salların da olduğu tespit edildi. Deniz kuvvetleri personeli olduğumuz halde denizci olmadığımızda bu sırada ortaya çıktı. Rütbeli personel içinde dahi yüzme bilmeyen personelin olduğunun görüldüğü bu yer, can pazarının kurulduğu bir yer olmuştu. Savaş durumunun savaş dışındaki durumdan çok farklı olduğu, var olan kuralları değiştirdiği görüldü. Çok örnekler gördük ve yaşadık.

Geminin terk yerlerinde herkes tahsisli sallara binmesi gerekirken, bulunduğu sallara bindi ve binmeye çalıştı. Öncelikle gemiye yanaşık tutabildiğimiz sallara, yaralı personelleri bindirdik. Benim gemiyi terk ediş saatim 16.30 suları idi. Yüzme bildiğim için açılmayan can sallarındaki işe yarar malzemeleri de toparlayıp diğer sallara ulaştırdık. En son bindiğim can salı 20 kişiydi. Yani yüzde elli fazla personel idik. Gemiden uzaklaşırken kazan Üst Çavuş Halim Özdemir ve şokta yarı baygın olan Çark Üstçavuş Erhan Yıldırım'ı da sala aldık. Yirmi iki kişilik salımızın kıdemlisi Y/S Astsubay Sami idi. Genelde Güverte makine karışımı olması gereken personel kargaşadan dolayı makine astsubay ve erleri ağırlıklı bir kadro oluşmuştur. Bir de yüzündeki kemikler parçalanmış yaralı bir çamaşırhane görevlisi erimiz vardı. Gemi etrafında grup halinde beklerken akşam üzeri D351 Bordo numaralı M.Fevzi Çakmak Muhribinin yakınlarımıza geldiğini görünce çok sevindik. M.F. Çakmak ile birlikte uçakların tekrar hücumu geçtiğini vasıta motorunun gemi bordosundan indirmekte olan M.F.Çakmak'ın perdeleme yapmak için her iki bacasından kesif duman yaparak bulunduğumuz sahayı yoğun bir duman ile kaplamaya çalıştığını gördük. Ancak tekrarlanan hava hücumu altında yara alarak bizi terk etmek zorunda kaldı. Mareşal Fevzi Çakmak muhribinin mecburen bölgeden uzaklaşması gözlerimizin önünde kurtuluş ümidimizin kaybolmasıydı.

O ana kadar toplu halde bulunan sallarımızı hava hücumuna toplu canlı hedef teşkil etmemek için iplerini keserek dağıttık. Sonradan edindiğim bilgilere göre de o arada hava saldırısı paniğine kapılarak bazı personelin sallardan atladığı ve kaybolduklarıdır. Yanan geminin etrafını terk etmemekte direnmemiz, gemimizin gece karanlığında saat 21.00 civarında ardı ardına gelen infilakların bitmesiyle gözlerimizin önünde sona erdi. Göz yaşlarımız gemimiz şehit Kocatepe'yle birlikte, Akdeniz'in derinliklerine gömdüğümüz şehit arkadaşlarımıza doğru aktı.gitti

Kocatepe Muhribi yanarken

Ercan HAYTOĞLU: Bu arada saldaki durum nasıldı?

Gazi Turgut BOZKURT: 19-20 Temmuz günlerinin yoğun geçmesinin ardından 21 Temmuz günü yaşadıklarımızın yoğunluğu ve yaşanan şoklar ile gece başladı. Sabah 05.00 sularında kendimizi Akdeniz'in serin sularında bulduk. Bindiğimiz sal çıkan dalgalara dayanamayarak devrilmişti. Çıkan panikte yirmi iki kişi birden sala hücum ettiğimizi gördüm. Yüzme bildiğim için yakınımızda bulunan diğer bir sala doğru yüzdüm. Ulaştığım sal bazı bölümleri patlak olduğu için hacim olarak daralmış, on iki personel bulunan bir sal idi. İçinde daha sonra şehit olan hemşehrim İsmet Dülgeroğlu Astsubay Ziya Arıkan ve diğer arkadaşlar beni sala aldılar. Hava aydınlanıp deniz durulduktan sonra ters çevrilen salımıza yanaştık. Salda on dokuz arkadaşımız kalmıştı. Çark Üst Çavuş Erhan Yıldırım ile bir er kayıptılar. Botu tekrar eski haline çevirdik. Hasar tespiti yapıldı. Küreklerimizin ve saldaki bazı kumanya paketlerinin kayıp oldukları görüldü. Buna da şükür dedik. Kaybolan arkadaşlarımıza Allah'tan rahmet diledik. Üç gün sonunda 5 can salı bir araya toplandık. Civardaki diğer dört bottan ayrılmamaya gayret göstermeye çalıştık. Saldaki ikinci günümüz devam etti. Cumhuriyet Bahriyesinde deniz savaşı yaşamamış ve denizci eğitimini tam olarak almamış olmanın eksiklerini salda bu arada yaşamaya devam ettik. (Yiyeceklerin tüketilmesi, yiyeceklerin muhafaza edilmemesi, kalabalık olduğumuz için salın üstünün açılmaması, personelin makineci olması nedeniyle yön ve hava tahminlerinde acemilikler vs.)

Ercan HAYTOĞLU: Üçüncü gün saldaki durum nasıldı?

Gazi Turgut BOZKURT: Üçüncü gün aynı kargaşa ve hengame ile geçti. Bizler 18 yaşının da verdiği deli doluluk ile salın neşesi olmanın şımarıklığı ile yüzme dahil her türlü çılgınlığı yaptık. Umutlu olmaya çalışıyorduk. Açlık, susuzluk, yorgunluk ve uykusuzluk artık dayanılmaz bir hal almıştı. Artık yavaş yavaş halisünasyonlar (kimimiz uçak, kimimiz gemi, kimimiz ailesini, kimimiz yiyecekler vs) görmeye başlamıştık. 1 subay ve 7 astsubay "işte kara şurada" diyerek kendilerini denize attılar. Bu arada köpek balıkları da bizlere eşlik etmeye başlamış bulunuyordu..

Ercan HAYTOĞLU:Salda dördüncü gün nasıl geçti?

Gazi Turgut BOZKURT: Dördüncü gün yiyecek ve içeceklerin dibinin görülmesiyle umutlarımız da tükenmeye başladı. Denizin ortasında çok az su ve şeker ile hayatta kalmaya çalışıyorduk. Türkiye'nin burnunun dibinde gemimiz batalı üç gün olmuştu. Ve bizler hala denizin ortasındaydık. Ne arayanımız vardı, ne soranımız. İçinde bulunduğumuz durumda düşünebildiğimiz kadarıyla Türk Yunan savaşının patlamış olabileceği tahminiyle neler olup bittiğini merak ediyorduk. Biz bunları düşünüyor ve zaman zaman konuşuyorken 24 Temmuz öğlen vakti bir keşif uçağı üzerimizden geçti. Üzerindeki işaretlerden Türk uçağı olduğunu anladık. Pilot alçaktan da uçarak bizlerin civarına işaret fişekleri bıraktı. Tükenmekte olan umutlarımız tekrar alevlendi. Az bir zaman sonra helikopterler tepemize üşüştüler. Tanıtım işaretlerinden İngiliz olduklarını görünce bir an panikledik. Zayıf bir ihtimal olsa da İngilizlerle de savaşta olabilirdik. Ama bizlere karşı olan hareketlerinin tamamen keşfe yönelik olduğunu görünce rahatladık. Ufukta bir İngiliz muhribi görüldü. Bu arada denizde hafiften çırpınmaya başladı. Gemiden indirilen vasıta motorları ve helikopterler yardımıyla sallardaki personel gemiye alınmaya başlandı.

İngiliz Savaş gemisinin botlarımızdaki askerlerimizi kurtarması (Turgut Bozkurt Albümünden)

Ercan HAYTOĞLU: Kurtarılmış olma sizde büyük bir mutluluk oluşturmuş olmalı. Bu anda neler düşündünüz? İngilizler sizlere nasıl davrandı?

Gazi Turgut BOZKURT: Evet gemimiz batmış ve denizden sağ olarak kurtarılyorduk. Ancak bu normal bir deniz kazası değil, biz de sivil gemi yolcuları değildik. Savaşaydık ve kazazede olmaktan öte, askerdik. Bu durumda gelişmelerin ne olacağını düşünmeye başladık. Son gün salımıza diğer saldan transfer olan makine subayı üst teğmen durumumuzun ne olduğunun bilinmedigini, (Esir miyiz? Neyiz?) o yüzden Türk askeri olmanın vakarı ve disiplinine sahip olmamız gerektiğini bizlere izah etti. Salımız İngiliz gemisinin sancak tarafından atılan şeytan çarmıklarından tahliye edildi.İngilizlerden edindiğimiz ilk intiba, esir falan olmadığımız kazazede muamelesi gördüğümüz oldu. Bizlere hemen ilk yardım yapılarak, yaralılarımıza bakıldı. Durumu ağır olanlar tedaviye alındı. Öncelikle sıvı ve püre gıda olmak üzere yemek yedik. Duşumuzu aldık, üzerimizdeki kıyafetler kullanılamaz bir halde olduğu için değiştirildi. İngilizlerin bizlere verdikleri elbiseleri giydik. Kısa bir dinlenmeden sonra helikopterlerle İngiliz üssüne transfer edildik. Hastane haline getirilmiş büyük bir salonda Kıbrıslı Türklerden hareket ile ilgili ilk bilgileri aldık ve sevindik. Onların getirdiği sivil kıyafetleri giydik. Aramızdaki en kıdemli subay Dz.Mk.Yzb. Ferhat Bilbaşar (II. Çarkçı) idi. Onun girdiği diyaloglar neticesinde tekrar helikopterlere bindirildik. Bir İngiliz akaryakıt gemisine transfer olduk. İngilizlerden gördüğümüz tüm muameleler insancıl, medeni ve tıbbi idi.

Ercan HAYTOĞLU: Bizim tarafa geçişiniz nasıl oldu?

Gazi Turgut BOZKURT: 25 Temmuz sabaha karşı tekrar helikopterler ile TCG. Berk'e transfer edildik. Vatan toprağına doğru intikalimiz başladı.

Ercan HAYTOĞLU: TCG Berk'te nasıl karşılandınız? Berk'te durumunuz nasıl oldu?

Gazi Turgut BOZKURT : Berk'te büyük bir ilgiyle karşılandık. Yine kendi gemimizde kendi bayrağımız altında olmak bizim için müthiş bir moral oldu. Ancak kurtarma gemisi olarak gelen TCG.Berk, 19 Temmuz'dan itibaren denizde olduğundan, yiyecek, içecek ve tıbbi imkanları çok kısıtlı idi. Ben sıcak bir çorbayı sınıf arkadaşlarım sayesinde içebildim. Gemide A/K Üst Çavuş Ayhan İncekara'nın ölümüyle sarsıldık.

Ercan HAYTOĞLU: Türkiye'ye döndükten sonra neler yaşadınız?

Gazi Turgut BOZKURT: Mersin'e intikalde üzerimizdeki kıyafetlerden kurtulup tek tip kıyafete kavuşmamız bile sorun oldu. Kıyafet tedariki için gemide epey uğraşıldı. Çıkarma filosunun sahra hastanesinde istirahate alındık. Görebildiğim sınıf arkadaşlarım vasıtasıyla ihtiyaçlarımı giderdim. Yüz seksene yakın arkadaşımızın Lübnan, İsrail, İngiliz ve Türk gemileri vasıtasıyla kurtulduklarını, ellinin üzerinde kayıp ve şehidimizin olduğunu öğrendik ve yıkıldık. Kayıp ve şehitlerimizin on beş kadarının denizde, diğerlerinin gemide şehit olduklarını öğrendik. Arkadaşlarımız vasıtasıyla aileme ulaşım sağ salım Mersin'de olduğumu bildirdim. Mersin'den Adana'ya otobüs ile transfer edildik. Adana'da komutanımız Kurmay Yarbay Güven Erkaya bindirildiğimiz uçağa gelerek bizi çok mutlu etti. Ankara'ya götürölmek üzere uçak ile yola çıkarıldık. Uçak Ankara'ya indiğinde. GATA Askeri Hastanesi'nde üç gün müşahede altında tutulduk. Hastaneden taburcu olduk. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargahına götüröldük. Orada hepimizden bildiklerimizin ve gördüklerimizin rapor halinde yazılması istendi. On beş gün izin, on beş gün raporlu olarak memleketlerimize gönderildik.İkinci hareketin başlangıcı ile atandığımız yerler belli oldu. Genç rütbedeki subay ve astsubaylar TCG.Giresun ve TCG.Gaziantep Muhriplerine (eğitim gemilerine) atanmıştık.

Ercan HAYTOĞLU: Bu yaşananlardan sonra rehabilitasyona alındınız mı?

Gazi Turgut BOZKURT: Harekat sonrası hiçbir tedavi ve rehabilitasyon görmeden gemilere tayinimiz çıktı. Rehabilitasyona alınmamanın sıkıntıları daha sonra kendisini gösterdi ve sonraki tüm yaşantım boyunca değişik problemlere neden oldu. Bu nedenle on yıl, 1984 yılına kadar psikiyatri tedavisi görmeye çalıştım. Diğer arkadaşlarım da aynı problemleri yaşadı. Yaşımın genç olmasının artı ve eksileriyle yaşama tekrar sarılmayı başardım. Kısacası girdiğimiz savaşta kendi uçaklarımız tarafından bombalanmış, bir uçağımız tarafından bulunmuş ve bir İngiliz Savaş gemisi tarafından kurtarılmıştım. Sonuç olarak şu da bir gerçektir ki, Kıbrıs Barış Harekatı Türk Silahlı Kuvvetlerinin ciddi tecrübeler elde ettiği bir hareket olması yönüyle de çok önemlidir.

Ercan HAYTOĞLU: Şimdi ne yapıyorsunuz?

Gazi Turgut BOZKURT: Kıbrıs Barış Harekatından sonra görevime devam ettim. Ancak Gölcük depremini yaşadktan sonra emekliliğimi isteyerek Denizli'ye yerleştim. Şu anda Denizli Muharip Gaziler Derneği Şube Sekreterliği ve Türkiye Emekli Astsubaylar Derneği Muhasip üyeliği görevlerini yapmaktayım.

Ercan HAYTOĞLU: Tarihin canlı bir tanığı olarak vermiş olduğunuz çok değerli bilgiler için teşekkür ediyorum.

kıstırgeç - taş yağı - çullu kuduz - düvelek - davis

kıstırgeç - taş yağı - çullu kuduz - düvelek - davis

Gürbüz imzalı Dede Korkut resmi

Denizli ve Yöresinden Kelimeler-1

Turgut TOK*

al : hile, kötü ruh (al basması).

irim, ırım : sokak, dar sokak, dar yol, çıkmaz sokak.

toyarak : meyve ve kumaşlarla süslenmiş düğün bayrağı.

ür- : şiş-:

ebermek - çomçak - çoveşlenmek - yaldıarak

ebermek - çomçak - çoveşlenmek - yaldıarak

Anadolu coğrafyasında, Türk araştırmacı ve bilim adamları tarafından 1930'lu yıllardan itibaren pek çok bölgede, kültürel değerleri derleme ve ağız incelemeleri çalışmaları yapılmıştır. Fakat bu çalışmaların yeterli olduğu söylenemez.

İletişimin tüm dünyada, en ıssız yerlere ulaşması, ekonomik ve kültürel yeniliklerin hızla girmesi ağızların ve halk edebiyatı ürünlerinin ivedilikle derlenip, kayıt altına alınması gerekmektedir. Şehirleşme sürecini hızla yaşayan, şehirlerle bağlantısı sürekli bir gelişim gösteren köylerde, halen dil özelliklerinin kaybolmadığı, dil yozlaşmasının oluşmadığı görülmektedir. Bölgemizde, ulaşımı zor dağlık alanlarda yerleşimin varlığı ve Oğuz boylarının çoğunu bünyesinde barındırmış olması da ağız özelliklerini ilginç kılmaktadır.

Türkiye'de 1932 yılında ulu önder Atatürk'ün önderliğinde Türk Dil Devrimi'nin yapılmış olması Türk Diline ve Anadolu ağızlarına olan ilgiyi arttırmıştır. Türkoloji bilginlerini sahada ağız metinleri derlemeye ve incelemeye yöneltmiştir. Bu dönemde, öncelikle kelime derleme çalışmaları yapılmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından 1933-1935 yılları arasında 150 bin kelime fişi toplanmış 1939-1949 yılları arasında dört cilt olarak Türkiye'de Halk Ağızlarından Söz Derleme Dergisi ve 1952'de 5. cilt, 1957'de 6. cilt indeks olarak yayınlanmıştır. Bu ilk derleme çalışmasını 1952'de 450 bin fişlik yeni bir derleme çalışması takip etmiştir. Bugün, bu çalışmalar sonucunda TDK tarafından yayınlanan 12 ciltlik Derleme Sözlüğü bulunmaktadır. Bu derleme çalışmalarına, Denizli ili, Acıpayam, Buldan, Çal, Çameli, Çivril, Honaz, Sarayköy ve Tavas ilçelerinden 93 araştırmacı tarafından tespit edilmiş 14.419 kelime fişi gönderilmiştir.

Bu çalışmada, gerek Derleme Sözlüğü'nde yer alan, gerekse tarafımızdan sahada tespit edilen bazı kelimeler üzerinde durulacaktır.

al : hile, kötü ruh (al basması).

Denizli ve bölgesinde, al kelimesi ve bu kelimeden türetilen birçok kelime kullanılmaktadır. Ayrıca albastı kelimesi de bu kökün kullanıldığı bir kelimedir. al kelimesi, Kuman Lehçesi'nde hile, dalavere, kurnazlık Başkurt, Özbek, Kazak, Tatar ve Türkmen Türkçeleri'nde aldav hile, Uygur Türkçesi'nde hile, kötü ruh, Azerbaycan Türkçesi'nde hile, hayalet, gülyabani, Kırgız Türkçesi'nde aldamlık aldatma, hile, Çuvaş Türkçesi'nde albaste kötü bir insanın, büyücünün, intihar eden kimsenin, yahut fazla içki içmesi yüzünden ölenin ruhudur ki kötü rüyalar ve hastalıklar getirir anlamlarında kullanılmaktadır.

Dede Korkut Kitabı, Divan-ı Lügat'it-Türk ve Kutadgu Bilig'de al hile anlamındadır. Eski Türkçe'de albız şeytan anlamındadır.

irim

irim,ırım : sokak, dar sokak, dar yol, çıkmaz sokak.

Kelimenin morfolojisi ile ilgili iki tahlil söz konusudur. ir+ isim köküne +ım isimden isim yapım eki getirilerek veya ir- fiil köküne -im fiilden isim yapım eki getirilerek yapılmıştır.

Başkurt ve Tatar Türkçeleri'nde uram sokak, Kırgız Türkçesi'nde irim girdap, su çevrintisi anlamındadır.

Yöremizde olduğu gibi, Anadolu ağızlarında bilhassa, Batı Anadolu'da irim, ırım, irime şekilleri ile yaygın bir kullanıma sahiptir. Divan-ı Lügat'it-Türk'te ve Kutad-gu Bilig'de ir yerin güney yanı, güneşli yanı anlamlarında kullanılır.

toyarak

toyarak : meyve ve kumaşlarla süslenmiş düğün bayrağı.

Çivril ve yöresinde, ayrıca Çal, Akkent civarında kullanılmaktadır.

toy kelimesi, bütün Türk lehçelerinde ve Anadolu ağızlarında düğün, şölen, ziyafet anlamındadır. toyarak ve bayrak kelimelerinin aynı eki taşıdığı düşünülebilir.

ür-

ür- : şiş-

ür- fiili hayvanların özellikle köpeklerin havlaması anlamındadır. Ayrıca, Denizli ve bölgesinde şiş-, şişir-, üfle- anlamlarında kullanılır. Karaçay Türkçesi'nde ür- üfür- anlamında kullanılmaktadır.

Denizli ve bölgesi ile Batı Anadolu ağızlarında, ürül- şişiril-; ürgün şişkin; ürgür- hamur mayala-; ürgüt yoğurt mayası anlamlarında kullanılmaktadır.

Divan-ı Lügat'it-Türk'te ür- üfle-; ürül- şiş- kabar-, şişiril- anlamındadır. Kutad-gu Bilig'de ür- üfle- anlamındadır.

Kaynaklar:

Kuman Lehçesi Sözlüğü Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini, K. Grönbech, çev: Kemal Aytaç, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-1, Komisyon, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991.

Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü, Emir Necipoviç Necip, Ruscadan çev: İkili Kurban, TDK Yay., Ankara, 1995.

Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II, Seyfettin Altaylı, MEB Yay., İstanbul, 1994.

Kırgız Sözlüğü I-II(KS), K. K. Yudahin, Türkçe'ye çev: Abdullah Taymas, TDK Yay., Ankara, 1994.

Çuvaş Sözlüğü (ÇS), H. Paasonen, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 1950.

Dede Korkut Kitabı II, İndeks- Gramer, Muharrem Ergin, TDK Yay., Ankara, 1963.

Divan-ı Lügat'it Türk Dizini "Endeks" IV, Besim Atalay, TDK Yay., Ankara, 1991.

Kutadgu Bilig III İndeks, Reşit Rahmeti Arat, TDK Yay., Ankara, 1979.

Derleme Sözlüğü I.cilt, TDK Yay., Ankara, 1993.

Kitap Tanıtımı

Süleyman İNAN*

Milli Mücadele’de Sarayköy,
Veysi Akın,
Bilal Ofset Matbaacılık, Denizli, 2001, 138 s.

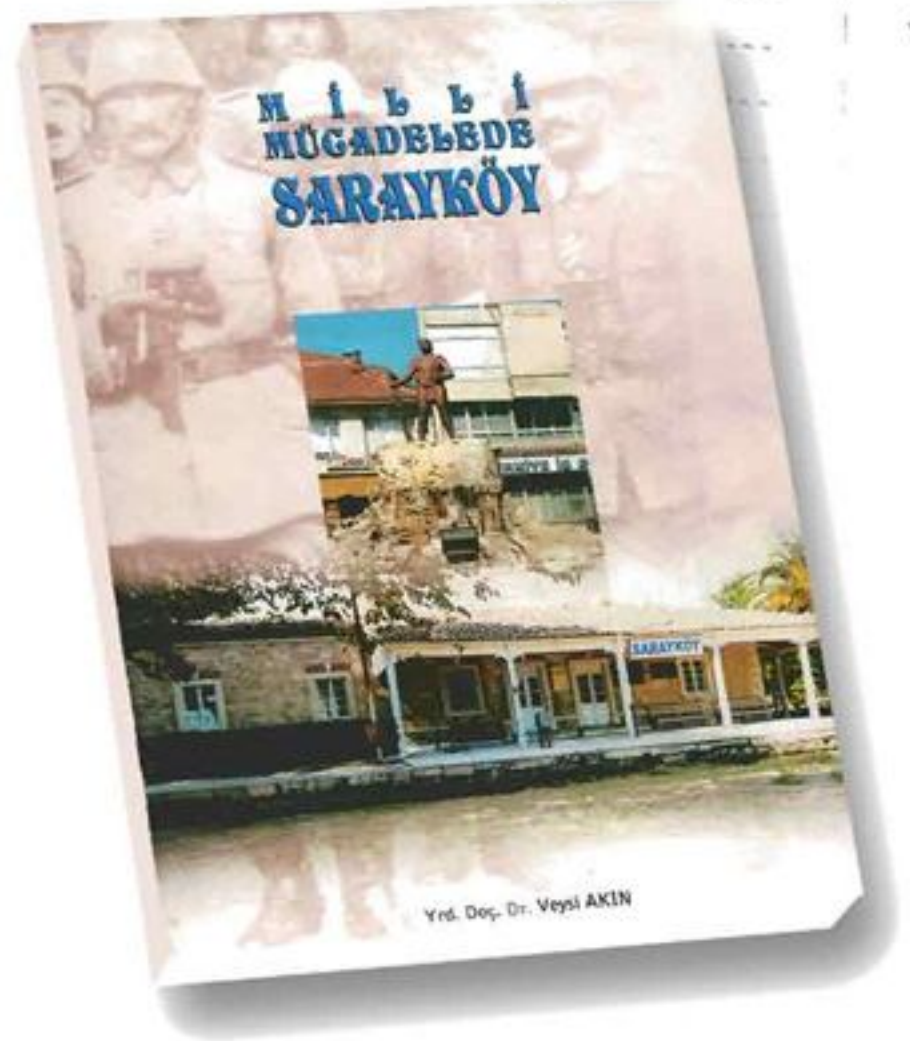
Bu kitap, İstiklal Savaşı’ndaki Sarayköy’ün yerini belirlemeye çalışmaktadır. Bilirsiniz, İzmir’in işgalinden iki gün sonra Sarayköy’de bir miting düzenlenmiş, bir protesto telgrafı çekilmiş ve ayrıca, milli bir heyet kurulmuştur.

Kitabın en önemli yanı, Celal Bayar Arşivi’nde bulunan “Sarayköy Heyet-i Milliyesi Vezne Defteri”ni günümüz alfabesine çevrilerek yer vermesi ve böylelikle bundan sonraki çalışmalar için bir belge sunmasıdır. Sözü geçen bu defterde, kitaptan öğrendiğimize göre, 18 Mayıs 1919-16 Kasım 1919 tarihleri arasında heyetin topladığı yardım (para ve altın) ve harcama (telgraf ücreti, süvari ailelerinin yaş bedeli, jandarma maaşı, gönüllüler için kahve, tütün masrafları, hayvanların yem bedeli, gömlek, dizlik ve pabuç masrafları gibi...) kayıtları makbuz numarası ve tarihleriyle birlikte titizlikle tutulmuştur. Sarayköy Milli Heyetinin işgal yıllarının o kargaşa ortamında nerdeyse bütün yaptıklarını böyle bir deftere kayıtlaması, yazarın deyişiyle heyetin “meşruîyet” çizgisinden ayrılmadıklarını gösterir.

Kitapta, bu vezne defterinin başına gelen ilginç serüven de aktarılmaktadır. Nazilli’nin işgalinden sonraki günlerde Yunan Kuvvetlerinin Sarayköy’e ilerlemeleri karşısında, Heyet-i Milliye katibi Hüseyin Efendi, bu hesap defterinin de içinde yer aldığı heyete ait diğer tüm belgelerin ve mührün düşman eline geçmemesi için naylon çuval içerisinde bir su kuyusuna gizlemiştir. İşgal tehlikesi geçtikten sonra da, Denizli eski milletvekillerinden Emin Aslan Tokat bu çuvalı kuyudan çıkartmış, içindekileri kurutmuştur. Ne yazık ki, belgelerin tamamı tahrip olmuş, ancak sözü geçen bu vezne defteri erimekten kurtulmuştur.

Kitapta, ayrıca, “Denizli Olayına” benzer şekilde anılan Sarayköy Kaymakamı Mithat Bey’in inzibat Komutanı Kara Mehmet Efe’nin adamları tarafından dövüle dövüle çarşıya sürükletildiği “Sarayköy Olayından” söz edilmiştir. Kitapta geçen bu ve diğer olayların anlatımında, Denizli eski milletvekillerinden Emin Aslan Tokat’ın “Milli Mücadelede Sarayköy Hatıralarım” adlı kitabı önemli bir referans kaynağı olmuştur.

Kitabın ekler bölümünde yer verilen Sarayköy Heyet-i Milliyesi Vezne Defterinden bir sayfa

Kitabın ekler bölümünde, kitabın içinde geçen belgelerin ve defterin bir kısmı orijinal halleriyle yer almıştır. Ayrıca, aynı bölüme, Sarayköy’e ait bir harita ve birkaç fotoğraf konmuştur. Son olarak, İstiklal Harbinde Sarayköy’den şehit olan 11 askerin künyesi verilmiştir.

Bu kitabı edinmek isteyenler, Sarayköy Belediyesi’yle irtibata geçmelidir.

(Belediye telefon: (258) 415 10 16, e-posta: saraykoybel@ttnet.net.tr.)

Acipayam'dan bir görünüm-2003 (Fotoğraf, Fototek)

Acipayam,

Ali Vehbi,

Çankaya Matbaası, Ankara, 1951, 366+IV sayfa.

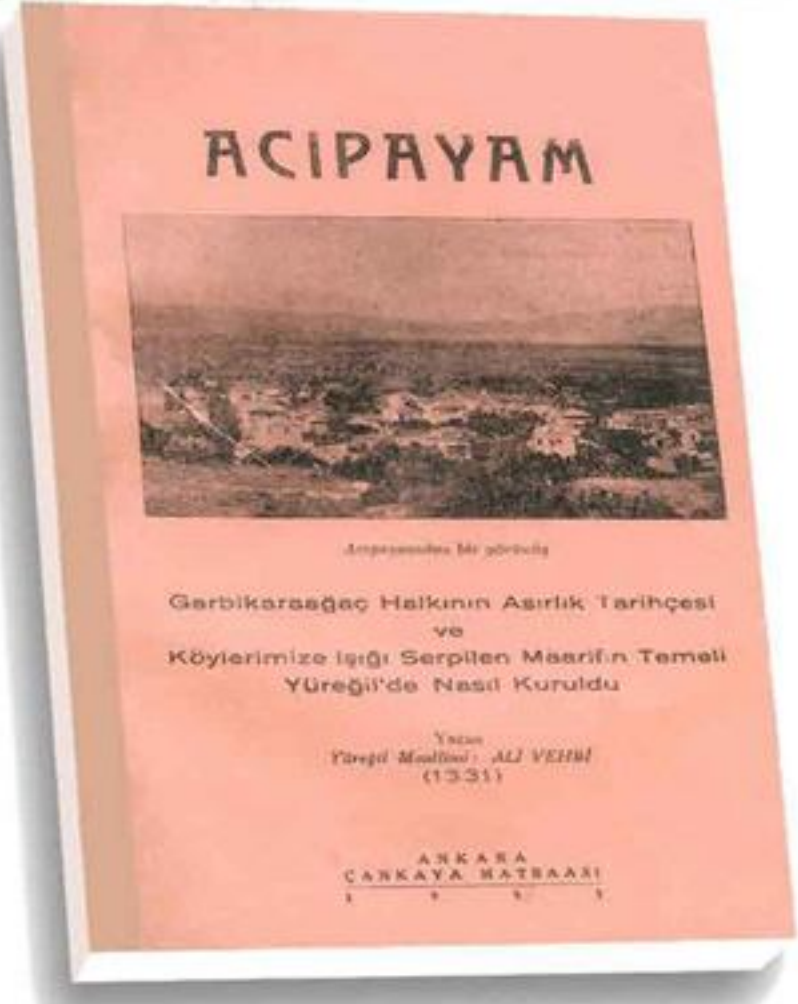
Kitabın yazarı Ali Vehbi, kendisini "Karahüyüklü Emin oğlu" diye tanıtmaktadır. Osmanlı Devletinin son döneminde Yüreğil Köyü'nün muallimi olan Ali Vehbi, Acipayam'la ilgili gördüklerini, gözlemlerini ve bildiklerini anlatır kitabında. Kitabın yazılma tarihi, 1915 yılı olduğuna göre, bu kitabın aynı zamanda tarihi bir belge değeri taşıdığı kabul edilmelidir.

Kitabın belli bir sistematığı yoktur. Zaten, yazar kitabın bir "mecmua" olduğunu, yani bir "toplama" olduğunu daha ilk satırlarında belirtmiştir.

Kitabın özgün yanlarından biri, Osmanlı Devletinin son zamanlarındaki Acipayam'daki bazı "tarihi" ailelerden (Memiş Kahye, Müftüler, Gülmezler, Hıdırlar aileleri gibi) söz etmiş olmasıdır. Bu, o kadar önemli ki, bugün genel anlamda ancak üç kuşağa kadar gidebildiğimiz bir dönemde, ondan daha eskilere gitmek ve o ailelerin bazı özelliklerinden bahsetmek kitapta ismi geçen aileler için büyük bir övünç kaynağı olsa gerek. Örneğin, bu kitabı edinmemeye vesile olan Necdet İlhan'ın bir gezide, söz dönüp dolaşıp eski Acipayam'dan açılınca dedesi Şer Ali Ağa'dan söz etmesi ve onunla ilgili bir anekdot anlatması yine bu kitapta geçen onunla ilgili bilgilerden kaynaklanmaktaydı. Benzer bir şekilde, katıldığım bir toplantıda, salona, eşinin dedesi tarafından kaleme alınmış bu kitabı bir eliyle havaya kaldırarak gösteren eski diş hekimlerinden İbrahim Çengel için de kitabın önemi belliydi. Demek istediğim, bu kitabın Acipayam'lı bazı aileler için hâlâ özel bir yeri vardır.

Kitabın aslında pedagojik bir yanı da var; bu da, gelecek nesillere, insanların nerede olursa olsunlar kendi yaşadıkları yerle ve yaşadıklarıyla ilgili bir şeyler yazmaları gerektiğini tavsiye etmesidir. Ali Vehbi, bu konuda kitabında şunları söylemektedir:

"Memleket gençlerine hudutsuz kitaplar verilirken müelliflerinin kendi doğup büyüdüğü şehirlerle öteden beri vatana, millete hizmette büyük fedakarlık yapan şahsiyetlerin tercüme-i haller(hayatları) ve birer ibret numunesi olarak adları tarihe geçmiş yüksek zevatın idare tarzı, yaşayış şartı, zafer ve muvaffakiyetleri belirtildiği

halde haddi zatında köşe ve bucaklara sığınmış ve fakat halk dilinde varlıkları, yurda yuvaya hizmetleri birer destan veyahut birer efsane ve masal şekline bürünerek evlattan evlada intikal eden değerli şahsiyetlerin de birer örnek ve öğüt kaynağı olarak mahalli eserlerle meydana konması icabederken bu husus öteden beri (ihmal) edilmiştir".

Ali Vehbi, yerele ilişkin bu yazma işini o kadar çok önemser ki bu işi genel bir deyim dediği "damarlarımızdaki asil kanı bırakan" ecdada karşı bir sorumluluğu yerine getirmek olarak görür. Bu kitabı 1951'de yayıma yeniden hazırlayan Hüsnü Akşit de, kitabın hemen başında Acipayam'ın okuma aşığı çocuklarından söz etmektedir. Bu noktada bir saptama yapmak gerekse, artık sadece "okumak" değil, Ali Vehbi'nin öğüdü olan "yazma işini" de yapmalıyız.

Benim bildiğim kadarıyla, bazı kişilerin özel kütüphanesinde bulunan bu kitabın satışı yoktur.

Not: Süleyman İnan, Cafer Sadık Abaloğlu Eğitim ve Kültür Vakfı adresine gönderilen Denizli ile ilgili herhangi bir kitap, hem dergide bir yazıyla tanıtılacak; hem de kitaplar vakfın oluşturacağı Denizli Kütüphanesi'ne kayıtlı olacaktır.

Çöp deyip atmayın 0 bir hammadde...

Değerlendirilebilir atıkları (her türlü kağıt, plastik ve pet şişe, metal, cam, tetrapak ambalaj kapları), çöpe karıştırmadan temiz olarak ayrı ayrı biriktirelim.

Tüketici ayırır...

İlgililer toplar...

Çöpe

giden

DİKKAT!

Atıklara

Yeni malzeme üretilir...

Sanayi değerlendirir...

Böylece katı atıkların bir bölümünü yeniden değerlendirirerek;

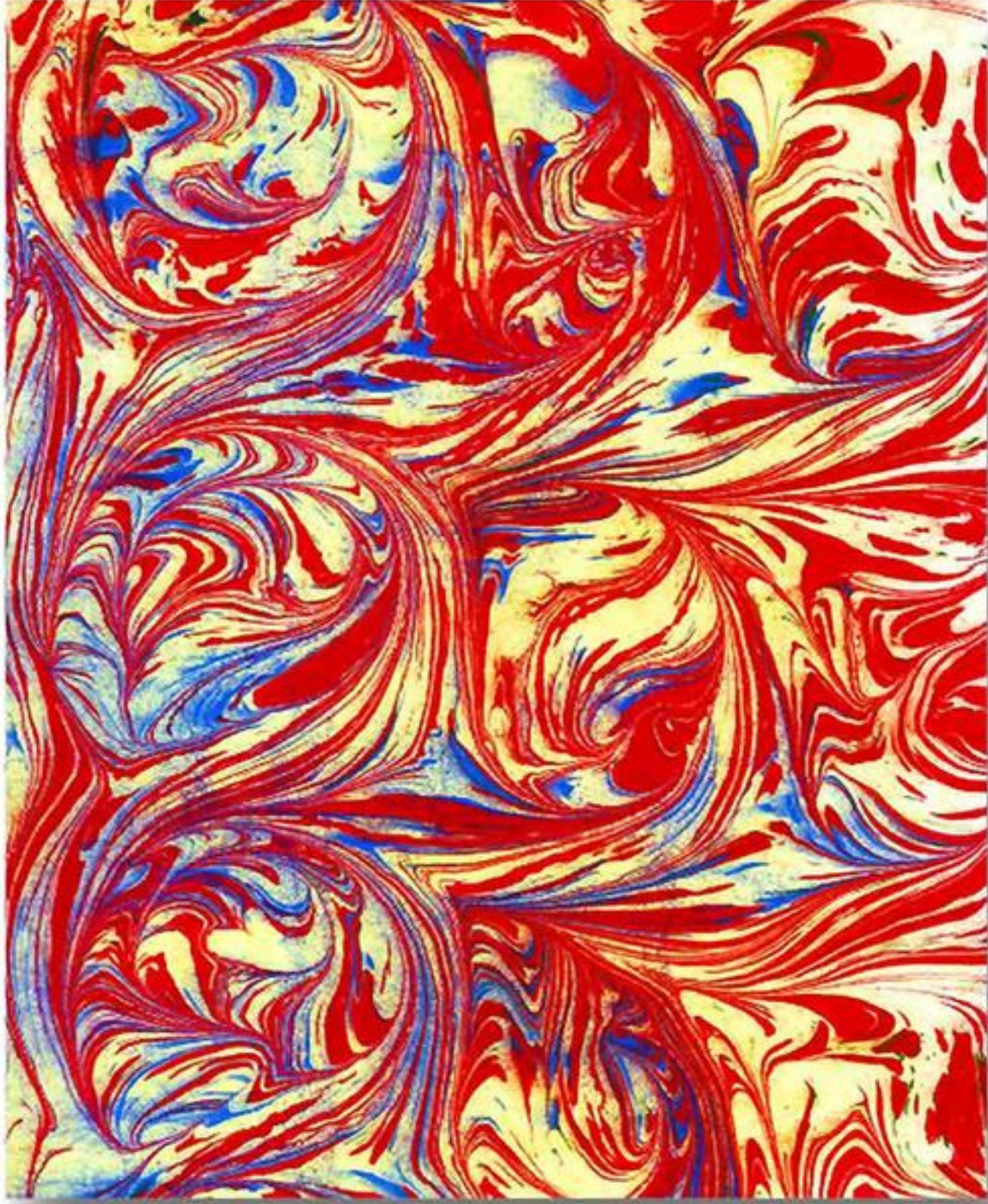
- Depo alanlarına giden çöp miktarını azaltmış,
- Doğayı daha az kirletmiş,
- Doğal kaynaklarımızı korumuş,
- Ekonomiye katkı sağlamış,
- Elektrik ve su tasarrufu yapmış oluruz.

ÜRÜNLERİN DOĞADA YOK OLUŞ SÜRELERİ

CAM ŞİŞE 4000 yıl	ÇİKLET 5 yıl	PLASTİK ÇAKMAK 100 yıl	KAĞIT MENDİL GAZETE 3 ay	PET ŞİŞE 400 yıl	KUTU COLA 10 yıl	ALÜMİNYUM 100 yıl	TELEFON KARTI 1000 yıl	SİĞARA FİLTRESİ 2 yıl	PLASTİK MALZEME 1000 yıl	POLİURETAN 1000 yıl	PLASTİK TABAK 500 yıl
----------------------	-----------------	------------------------------	-----------------------------------	---------------------	------------------------	----------------------	------------------------------	-----------------------------	--------------------------------	------------------------	-----------------------------

DENİZLİ
ORMAN
ÇEVRE
VAKFI

Şal ebrusu
(Ebru Sanatçısı, Turgay İnci)